

TERROR & ELHÁRÍTÁS

A Terrorelhárítási Központ Tudományos Tanácsának folyóirata



7. évfolyam 1. szám

2018/1. szám

Impresszum

Felelős kiadó:

Keszthelyi József r. ezredes, igazgató
Terrorelhárítási Központ (székhely: 1101 Budapest, Zách utca 4.)

Főszerkesztő:

Dr. Kasznár Attila nb. őrnagy, a TEK TT elnöke, tanszékvezető egyetemi adjunktus

Szerkesztőségi titkár:

Pethő Noémi

Szerkesztő-bizottság:

Dr. habil. Besenyő János ezredes, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely vezető,
az MTA köztestületi tagja

Eck Gábor r. ezredes, Terrorelhárítási Központ, igazgató

Dr. Fialka György PhD., c. egyetemi docens, a Személy- Vagyonvédelmi és
Magánnyomozói Szakmai Kamara elnöke

Prof. Dr. Gál István László, tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem
Állam-és Jogtudományi Kar

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Gilbert Gornig, a Philipps-Universität Marburg professzora

Dr. habil. Hautzinger Zoltán egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
oktatási dékán-helyettes

Prof. Dr. habil. Herke Csongor DSc., egyetemi tanár, az MTA doktora, oktatási és
tudományos dékán-helyettes, Pécsi Tudományegyetem Állam- és
Jogtudományi Kar

Dr. Kovács Zoltán András nb. dandártábornok, az Alkotmányvédelmi Hivatal
főigazgató-helyettese

Dr. Maróth Miklós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Dr. Mohay Ágoston egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és
Jogtudományi Kar

Dr. Nógrádi György, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem

Dr. habil. Resperger István ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági
Intézet, igazgató

Dr. habil. Tarrósy István egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Olvasószerkesztő:

Dr. Lucza Katalin nb. alezredes

**A megjelenő írások nem a Terrorelhárítási Központ, hanem a szerzők saját,
tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.**

SZÁMUNK SZERZŐI:

Bandi István

Gál Csilla Emese

Hankiss Ágnes

Jobst Ágnes

Kiskopárdi Zsolt János

Mátrai Sólyom László

Takács Gergely

Zalai-Göbölös Noémi

A beérkezett kéziratokat a szerkesztőség szakmai lektorálásnak veti alá, egyben fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, valamint a tipográfiai feladatok, illetve az esetleges korrigálások végrehajtására.

TARTALOM**BIG DATA**

Takács Gergely

Big data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása a nemzetbiztonsági szférában I. rész

5-44**BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS**

Kiskopárdi Zsolt János

A magyar büntetés-végrehajtás nemzetbiztonsági aspektusai

45-70**ELEMZÉS**

Hankiss Ágnes

Átívelő hálózatok – az al-Kaidától az ISIS-ig

71-99**ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK**

Bandi István

Hatékonyág, jogszerűség, nyilvánosság a román titkosszolgálatoknál 1948-tól 2016-ig I. rész

99-128**TERRORRELHÁRÍTÁS**

Jobst Ágnes

A Német Demokratikus Köztársaság terrorelhárításának ambivalenciája

129-162

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Mátrai Solyom László

Üzleti hírszerzés, gazdasági (ipari) kémkedés I. rész

163-198

ELŐADÁSISMERTETÉS

Zalai-Göbölös Noémi c. nb. őrnagy

Kína – Egy globális hatalom kormányzása

199-205

RECENZÍÓ

Gál Csilla Emese

A totalitárius ideológia, mint ellenség

206-214

BIG DATA

Takács Gergely¹**Big Data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása
a nemzetbiztonsági szférában****I. rész****Abstract**

Today data is, in many aspects, the basis of production, and, therefore, has serious economic and social value. Besides handling and processing historical data, Big Data methods and technologies help to process enormous amounts of information almost real-time in the business sphere, as well as at institutions of public and national security. Big Data methods constitute an additional tool of extracting the meaning of assorted and processed data piles and drawing the attention of the decision makers to certain aspects, trends, or even patterns. In the first part of my study, I wish to describe the legal framework of extracting knowledge that pertains to the U.S. law enforcement agencies and national security services in the country where this method is used in the broadest spectrum of such work.

¹ PhD aspiráns, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

BIG DATA

Afterwards, in the second part, I shall review certain methods along with fields of possible usage.

Bevezetés

Manapság annak lehetünk a tanúi, hogy a valós világ adatai korlátlan növekedésnek indultak, és ebből adódóan egyre nagyobb igény jelenik meg arra vonatkozóan az üzleti élet, a kormányzatok és a rendvédelmi szervek részéről is, hogy valós időben lehessen lekérdezéseket végrehajtani és információt, tudást kinyerni a meglévő adatbázisokból. Napjainkra ugyanis sok tekintetben az adat lett az alapanyag a termeléshez, ezáltal komoly gazdasági és társadalmi értékkel is bír.²

A Big Data jelenséget úgy lehet a legjobban leírni, hogy hirtelen olyan exponenciális mértékben megnőtt a rendelkezésre álló és a nagy sebességgel, rendkívül sokféle formátumokban folyamatosan keletkező adatok mennyisége, hogy azokat a hagyományos eszközökkel (pl. Microsoft Excel) és módszerekkel menedzselni, tárolni és feldolgozni már nem lehetséges.

Az adatok mennyiségének drasztikus növekedéséért részben azok az eszközök a felelősek, amelyek az internetre kapcsolódnak (Internet of Thing, a dolgok internete, továbbiakban

² WORLD ECONOMIC FORUM (2012): Big Data, Big Impact: New Possibilities for International Development. World Economic Forum. Forrás: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TC_MFS_BigDataBigImpact_Briefing_2012.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)

BIG DATA

IoT), és napjainkra teljesen hétköznapivá, megszokottá váltak. A számítógépeken, laptopokon, táblagépeken és mobiltelefonokon kívül ide sorolhatók a fényképezők és videokamerák, amelyek WiFi használatával köthetők a hálózathoz, valamint az olyan eszközök is, mint a lakásokba, házakba telepíthető okosmérők, amelyeknek a segítségével optimalizálni lehet az energiafogyasztásunkat, és jelentős költségeket takaríthatunk meg.

A rendelkezésre álló informatikai tárolókapacitások tizennégy havonta megduplázódtak az elmúlt három évtizedben, és ezzel párhuzamosan az adatok tárolásának költsége is drasztikus zuhanáson ment keresztül.³ Ennek tudható be, hogy a vállalatok gondolkodásában fordulat következett be, és az adatok törlése, vagy figyelmen kívül hagyása helyett egyre inkább a megőrzés és a feldolgozás, hasznosítás mellett döntöttek és kötelezték el magukat stratégiai megfontolásokból. A Big Data módszerek és technológiák abban segítenek, hogy a historikus adatok kezelésével és feldolgozásával párhuzamosan a rendkívül nagy mennyiségű információk közel valós idejű processzálására is lehetőség legyen akár az üzleti szféra, akár a közfeladatokat ellátó intézmények számára.

³ HILBERT, Martin – LÓPEZ, Priscila (2011): The World's Technological Capacity to Store, Communicate, and Compute Information. <http://science.sciencemag.org/content/332/6025/60> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 04.)

BIG DATA

A világ információinak mennyisége éves szinten 59%-kal nő, ami jelentős kihívást jelent a tárolás kérdésének megoldására nézve is. Azonban ahhoz, hogy az ebből fakadó lehetőséget is ki lehessen használni, nem szabad kizárólag erre az aspektusra koncentrálni. Legalább ekkora figyelmet kell fordítani az adatok sokféleségére és a keletkezésük sebességére is. Manapság olyan társadalomban élünk, amelyben lényegében minden tevékenységünk adatokat generáló tényezőnek számít, aminek az eredményeként a különböző vállalatok számára fullasztóan nagy tömegben és szinte feldolgozhatatlan sebességgel keletkeznek adatok rólunk.⁴ Ebből a szempontból kiemelten fontos kérdés az adatok letárolásának a módja.

A Big Data módszer lényege és egyik legfontosabb eleme, hogy az adatokat egy olyan hierarchizált és keresztivatközásokat lehetővé tevő struktúrába (adattárház) kell feltölteni és tárolni, amely lehetővé teszi, hogy az adatból információ, az információból tudás, a tudásból pedig „bölcesség” alakulhasson ki.⁵ Ez a fajta bölcesség természetesen mást jelent a pénzügyi és az energiaszektorban, illetve a nemzetbiztonsági szférában is.

⁴ GARTNER.COM: Gartner Says Solving 'Big Data' Challenge Involves More Than Just Managing Volumes of Data. <http://www.gartner.com/newsroom/id/1731916> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)

⁵ Ez az úgynevezett „Data – Information – Knowledge – Wisdom hierarchy”, ami az adattárházak létrehozásánál az egyik elvi alapkövetelmény.

Forrás: i-SCOOP.EU: The DIKW model for knowledge management and data value extraction. <https://www.i-scoop.eu/big-data-action-value-context/dikw-model/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)

BIG DATA

Az adatok ilyen módon való tárolásának a jelentősége abban van, hogy ez teszi lehetővé az információk valós vagy megközelítőleg valós idejű feldolgozását.⁶ A Big Data módszer lényege ugyanis az, hogy olyan algoritmusok segítségével dolgozik, amelyek képesek logikailag összekötött gépek hálózatán működni időbeli és térbeli korlátozások nélkül.⁷ A feldolgozásra pedig szükség van, hiszen ez adja meg az adatok üzleti vagy éppen társadalmi értékét. Annak eldöntésében is segítséget nyújthatnak ezek az analitikai (korrelációs) módszerek, hogy egy adott szervezet eldöntse, melyik információ számít fontosnak, és melyikkel nem szükséges a továbbiakban foglalkozni. A korábban alulértékelt adatokról a Big Data módszer révén kiderülhet, hogy olyan rejtett tartalommal bírnak, amelyeket adatbányászati módszerek segítségével a kormányzat vagy egy szervezet előnyére lehet felhasználni annak érdekében, hogy például csalásokat vagy más bűncselekményeket akadályozzanak meg a segítségével.

A terrorizmussal, a különböző bűncselekményekkel, valamint az egyéb fenyegetésekkel szemben kizárólag abban az esetben lehet hatékonyan és megfelelő eszközökkel fellépni, ha adott időben és megbízható tartalommal állnak rendelkezésre a

⁶ Az adattárházak technológiai megvalósítására természetesen számos vállalat nyújt megoldási lehetőségeket, ilyen például a Hadoop és a MapReduce is.

⁷ GUALTIERI, Mike (2013): The Forrester Wave: Big Data Predictive Analytics Solutions Q1 2013.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NQGhw9x85U0J:www.sas.com/resources/asset/Forrester85601-LR8KBD.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 03).

BIG DATA

hírszerzési információk. A korábbi időszakokban az volt a jellemző, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok kizárólag a saját munkájuk során keletkezett információkkal dolgoztak. Ebből adódóan a keletkező adatmennyiség kezelhető méretű volt a számukra. Napjainkra ez a helyzet teljesen megváltozott, mert az ember szinte minden tevékenysége adatokat generál.

Ráadásul viszonylag új jelenség az is, hogy a belső adattárakkal párhuzamosan egyre nagyobb számban vannak, jönnek létre „házon kívül” is olyan adatbázisok (pl. automata rendszámtábla-felismerő rendszerek, közösségi média, pénzügyi, telekommunikációs szolgáltatók adatai), amelyek szintén értékesek lehetnek a szolgálatok számára ahhoz, hogy holisztikus módon tudjanak bizonyos problémákat megközelíteni.

Az elemzőknek pedig az a feladata, hogy valamennyi információ birtokában készítsenek értékeléseket, előrejelzéseket. A külsős adatbázisok számának megtöbbszöröződésével párhuzamosan új kihívást jelent az is, hogy az ezekben tárolt információk jelentős része strukturálatlan. Egyes becslések szerint a napi szinten keletkező adatoknak megközelítőleg 80%-a tartozik ebbe a kevésbé felhasználóbarát kategóriába.⁸ Jellemzően a közösségi, a videó- és fotómegosztó oldalak, valamint a telekommunikációs eszközök által generált adatok, valamint a

⁸ Forrás: SCHNEIDER, Christie (2016): The biggest data challenges that you might not even know you have. <https://www.ibm.com/blogs/watson/2016/05/biggest-data-challenges-might-not-even-know/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 03.)

BIG DATA

rendvédelmi szférán belül keletkező rendőrségi vallomások sorolhatók ide. Ezáltal nemcsak az adatbázisok és adatforrások megnövekedett száma jelent kihívást az üzleti és a nemzetbiztonsági szféra számára egyaránt, hanem az is, hogy azokban rendezetlen struktúrában és formátumban találhatók meg az értékes információk, amelyeket a feldolgozásukat követően lehet kinyerni belőlük. A hasznosíthatóság szempontjából nagyon fontos az is, hogy ezek az adatbázisok egymással összeköttetésben legyenek.

A Big Data Analitikai módszerek között előkelő helyen szerepel a prediktív analitika, az előrejelző elemzés, ami segíthet a bűnmegelőzésben és akár a terrorelhárításban is. A módszer aggályos részét az jelenti, ha eközben olyan szenzitív információkkal kell dolgozni, mint például az egészségi állapotra, fajra, szexuális beállítottságra, vallási nézetre vonatkozó személyes adatok. Ebből adódóan a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy biztosítva legyenek a magánélethez és a személyes adatok védelméhez való jogok és garanciák úgy, hogy közben a nemzetbiztonsági és rendvédelmi érdekek, szempontok se szenvedjenek hátrányt.

Az internet nemcsak az információk megosztására és a különböző közösségi oldalak intenzív használatára alkalmas, hanem kiváló terepül szolgál a pénzügyi csalásokban és kiberbűnözésben érintett csoportok, valamint a terrorista szervezetek számára is. Az utóbbiak esetében az internet egyszerre szolgál toborzó és propaganda felületként, ami komoly kihívások elé állítja az igazságszolgáltatási és nemzetbiztonsági szerveket is. A Big Data elemzési módszerek a nyílt (OSINT –

BIG DATA

Open Source Intelligence) és a műveleti információk kombinációjával segíthetnek megtalálni és azonosítani a terrorista hálózatokat és a velük együttműködőket. Emellett a közösségi felületeken folytatott kommunikáció tartalmának elemzése alapján felmérhetők az aktuális témák, a várható trendek, az egyes csoportokon belüli hangulat, és a tagok viselkedése is. A megosztott képek automatizált – elsődleges – elemzésére szintén van már lehetőség, ezáltal az elemzőknek már csak azokkal a fotókkal kell foglalkozniuk, amelyeken valamilyen szempontból releváns információ található.

A Big Data módszerek tehát egy plusz eszközt jelentenek ahhoz, hogy a kiválasztott és feldolgozott adathalmazok értelmét kinyerjük, és ráirányítsuk a döntéshozók figyelmét bizonyos aspektusokra, trendekre vagy éppen mintákra. De ahogy a fotókkal kapcsolatban is utalást tettem rá, ezek csak előkészítői lehetnek a humán erővel végrehajtott szakértői elemzésnek. A Big Data Analitikai (BDA) módszerek alkalmazhatóságának alapfeltétele a nagy mennyiségben és folyamatosan rendelkezésre álló adathalmazok megléte. A nemzetbiztonsági és a rendvédelmi szférában az adatok többsége jellemzően valamilyen műveleti munka eredményeként keletkezik, amelynek a hatályos jogszabályok keretét (korlátot) szabnak. Ebből következően a két részesre tervezett tanulmány első fejezetében az amerikai adatgyűjtési és kezelési szabályokat kívánom bemutatni. A Terror & Elhárítás következő számában kerül sor – a teljesség igénye nélkül – azoknak a BDA-módszereknek bemutatására, amelyeket széleskörűen alkalmaznak jelenleg is az amerikai (és feltételezhetően a brit, francia és német) nemzetbiztonsági és rendvédelmi szférában is. Végül – a

BIG DATA

konklúzió részeként – arra kívánok kitérni, hogy Magyarország vonatkozásában milyen adaptálási módokra nyílna lehetőség megfelelő kormányzati (törvényi és jogi) támogatás esetén.

I. Az adatgyűjtési és kezelési szabályok az Egyesült Államokban

A Big Data vagy más néven adatvezérelt elemzési módszerek alkalmazhatóságának alapfeltétele, hogy nagy mennyiségben álljanak rendelkezésre aktuális és lehetőség szerint historikus adatok is elektronikus, feldolgozható formában. A nemzetbiztonsági szolgálatok esetében adatok nagy mennyiségben kétféleképpen keletkezhetnek: műveleti úton, technikai eszközök alkalmazása nélkül, humán források különböző típusainak felhasználásával, illetve a rádióelektronikai jelfelderítés (Signals Intelligence–SIGINT) kategóriájába tartozó valamennyi, a kommunikáció irányának, tartalmának és egyéb tulajdonságainak megismerésére irányuló tevékenység révén.

Míg az előbbi esetében hosszú évek folyamatos és tervszerű munkájának eredményeként keletkezhet már Big Dataként kezelhető mennyiségű adat, addig az utóbbinál – az eszközök jellegétől és a tevékenység kiterjedtségétől függően – akár pár perc alatt is. Erre a sajátosságra való tekintettel a tanulmány témája szempontjából jelentőséggel a technikai úton összegyűjtött nagy mennyiségű adatok bírnak, ezért a műveleti információk közül a továbbiakban kizárólag a SIGINT-tel kívánok foglalkozni.

BIG DATA

A 19. század végétől, a 20. század elejétől a telefonkészüléket használók számának drasztikus növekedése kihatással volt a biztonsági szolgálatokra, szükségessé vált a lehallgatási képesség kialakítása és fokozatos fejlesztése. Számos országban külön technikai szolgálatok jöttek létre, amelyeknek elsődleges feladata az információ megszerzése volt. A 20. század első évtizedeinek fegyveres konfliktusai során felismerték az üzenetek elektronikus továbbításának jelentőségét, az ellenséges közlemények megszerzésének, valamint a saját kommunikáció rejtjelezésének szükségességét. Ennek következtében a 19-20. század fordulójára tehető a rádiófelderítés megjelenése – ekkor még kizárólag – a katonai szférán belül.

A fényképezés, valamint a mozgóképek, később videók készítése, illetve ennek a területnek a gyors fejlődése kihatással volt a légi- és az űrfelderítésre is. A közlekedésben megjelenő új távlatok ebben az esetben is együtt jártak a kommunikációs eszközök fejlődésével, hasonlóan a 19. század fordulóján látott vasút-telefon (kezdetben távíró) párosításhoz.

A huszadik század utolsó évtizedeiben tapasztalt információfelderítési képességek rohamos fejlődése forradalmasította a felderítés egészét. Ezzel párhuzamosan a régebbi technikai eszköznek számító rádió, illetve rádiófelderítés szerepe és súlya a biztonsági szférán belül átértékelődött. Helyét fokozatosan a mobilkommunikációs eszközökön és a világhálón folytatott tevékenység megismerése vette át.

BIG DATA

A hidegháborús korszakban és azóta is rendkívüli jelentősége van ezeknek a képességeknek. A technikai felderítési eszközök fejlesztésével – a műholdak megjelenésével – egyre nagyobb igény mutatkozott a technikai-hírszerzési kapcsolat-, és együttműködési rendszerek (BRUSA, majd KUSA-egyezmény, később Five Eye) ⁹ kialakítására annak érdekében, hogy a hidegháborús időszak szembenálló felei a lehető legteljesebb mértékben ellenőrizni tudják a másik tevékenységét, kommunikációját.

Ennek megfelelően a hidegháborús időszakban kialakításra került az amerikai és a brit szolgálatoknál – feltételezhetően korlátozottabb földrajzi kiterjedtséggel a szovjet szövetségi rendszeren belül is – az a képesség, amely lehetővé tette számukra a tömeges lehallgatást. Az Amerikai Egyesült Államok esetében – ahogy erre a későbbiekben részletesen is kitérek – hosszú évtizedeken keresztül kizárólag az Alkotmány negyedik

⁹ Több mint hatvan évnyi titkosítást követően 2010-ben publikált dokumentumok tanúsága szerint az Amerikai Egyesült Államok már 1946-ban egyezményt írt Nagy-Britanniával annak érdekében, hogy globális megfigyelési/lehallgatási képességet alakítsanak ki. Később UKUSA, majd pedig a résztvevői kör kiszélesítését követően – Kanadával, Új-Zélanddal és Ausztráliával – a Five Eyes nevet kapta a megállapodás. Az angolszász országokon kívül harmadik félként 1952-ben Norvégia, 1954-ben Dánia, 1955-ben pedig Németország is csatlakozott. Később Olaszország, Írország, Törökország és Fülöp-szigetek is az együttműködés tagjaivá váltak. Forrás: NORTON-TAYLOR, Richard (2010): Not so secret: deal at the heart of UK-US intelligence <https://www.theguardian.com/world/2010/jun/25/intelligence-deal-uk-us-released> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

BIG DATA

kiegészítése¹⁰ jelentett korlátot és védelmet, azonban csak az amerikai állampolgárok számára. Ennek kiterjesztésére az EU állampolgárokra vonatkozóan egészen 2016-ig kellett várni, miközben a globális lehallgatási programok már a hatvanas-hetvenes években működtek.

Az adatvédelmi törvények, valamint a lehallgatási tevékenységre vonatkozó jogszabályok csak a hetvenes években kerültek elfogadásra az amerikai törvényhozásban, a Kongresszusban, amelyeket az évek során aztán több alkalommal is módosítottak, kiegészítettek. Jellemzően csak akkor, amikor a lehallgatási tevékenység egyes – törvénytelenül, vagy megfelelő felhatalmazás hiányában folytatott – részei nyilvánosságot kaptak. A továbbiakban az amerikai tömeges adatgyűjtést lehetővé tevő jogszabályi hátteret kívánom bemutatni.

1.1 Adatgyűjtés és lehallgatás az Amerikai Egyesült Államokban

1.1.1. A Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978

Az 1978-ban elfogadott, külföldi hírszerzési célú lehallgatásról szóló törvény, a Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 (továbbiakban FISA-1978) szabályozza azokat a folyamatokat és

¹⁰ Az amerikai alaptörvény negyedik kiegészítése tiltja azt, hogy a hatóságok a polgárokat házkutatással, irataik vagy más személyes tulajdonuk átvizsgálásával vagy lefoglalásával indokolatlanul zaklassák. Házkutatási parancsot csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén lehet kiadni. A negyedik kiegészítés olyan helyzetekben védi az állampolgárokat a hatóságok zaklatása ellen, amikor észszerűen elvárható a személyük és tulajdonuk háborítatlansága.

BIG DATA

eljárásokat, amelyek révén lehetőség nyílik technikai úton történő hírszerzési tevékenységre azokkal szemben, akiket kémkedéssel vagy terrorizmus gyanújával vonnak ellenőrzés alá. A törvény elfogadása óta a kormányügynökségeknek bírói engedélyre van szüksége – a bűnügyi nyomozásokhoz hasonlóan – ahhoz, hogy a szövetségi ügynökségek elektronikus megfigyelés alá vonják az adott személyeket nemzetbiztonsági okból.¹¹

A jogszabály megszületését a Nixon elnök ideje alatt elkövetett, az ellenzéki politikusokat és újságírókat érintő, illegális lehallgatások indokolták, és a célja az volt, hogy bírósági és kongresszusi felügyeletet biztosítsanak a külföldi entitások és egyének USA területén való ellenőrzéséhez úgy, hogy közben a nemzetbiztonsági érdekek ne sérüljenek, és ennek megfelelően a titkosság is biztosított legyen.

A törvény egyúttal létrehozta a Foreign Intelligence Surveillance Court (Külföldi Hírszerzési célú Lehallgatást Engedélyező Bíróság – továbbiakban FISC) nevű testületet is, ami jóváhagyja a lehallgatási kérvényeket, amelyeket szövetségi bűnüldöző és hírszerző szolgálatok nyújthatnak be hozzá.

A bíróság tizenegy tagját a Legfelsőbb Bíróság vezető bírása jelöli ki, és legfeljebb hét évig szolgálhatnak ebben a testületben. A tizenegyből háromnak a bíróság washingtoni székhelyétől számított húsz mérföldes körön belül kell laknia, hogy bármikor

¹¹ Ezt megelőzően ügyési engedély is elég volt a technikai ellenőrzés elrendelésére.

BIG DATA

elérhetők legyenek, amennyiben sürgősségi engedélyezésre lenne szükség.

A Washington Post 2013. júniusi cikkében¹² megtalálható adatok szerint az 1979-es megalapítása óta benyújtott több mint 34.000 előterjesztésnek 99.97%-át eddig jóváhagyta a testület, mindösszesen tizenegy esetben utasította el a kérvényt. (A 2001 előtti időszakban kizárólag egy elutasítás volt.) A 2001. szeptember 11-ei terrortámadást követően az évi, átlag 600 előterjesztés majdnem a háromszorosára növekedett. Ezt követően évente átlagosan 1700 darab kérvény benyújtására került sor még Barack Obama első elnöki terminusa (2008-2012) idején is.

A FISA-1978 jogszabály progresszív, előremutató jellege ellenére továbbra is lehetővé tette, hogy bírói engedély nélkül, az aktuálisan hivatalban lévő elnök felhatalmazása alapján Legfőbb Ügyészi (továbbiakban LÜ) meghatalmazással akár egy évig folytassanak elektronikus hírszerzést kizárólag olyan személyekkel vagy entitásokkal szemben, amelyek külföldi hatalom/állam szolgálatában állnak, és semmi nem utal arra, hogy amerikai állampolgár lenne érintett az ügyben. A törvény egyben meghatározta azt is, hogy mi számít külföldi hírszerzési

¹² Forrás: LINDEMAN, Todd (2013): The Foreign Intelligence Surveillance Court
https://www.washingtonpost.com/politics/the-foreign-intelligence-surveillance-court/2013/06/07/4700b382-cfec-11e2-8845-d970ccb04497_graphic.html?utm_term=.5c87edf26def (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

BIG DATA

információnak: az USA ellen irányuló aktuális vagy jövőbeni súlyos támadásról, szabotázsról vagy nemzetközi terrorista cselekményről szóló ismeret, adat.¹³ A törvényben rögzítésre került az is, hogy mi számít külföldi hatalomnak: külföldi kormány, vagy egy másik külföldi ország egy része, amelyet alapvetően nem amerikai állampolgárok alkotnak, és amely entitásnak a tevékenységét külföldi kormány irányítja. A definíció magában foglalja a nemzetközi terrorizmusban és külföldi politikai szervezetekben részt vevő csoportokat is.¹⁴

Ezek közül a FISA kizárólag a nemzetközi terrorista tevékenységben részt vevő csoportok esetében nem tette lehetővé a bírói engedély nélküli lehallgatást (később ez a korlátozás kikerült). A LÜ-nek természetesen jeleznie kell ezen kondíciók meglétét a FISC-nek, és rendszeresen jelentést kell készítenie a Képviselőháznak, valamint a Szenátus hírszerzési ügyekben illetékes bizottságainak.

Amennyiben amerikai személy merülne fel, akkor bírósági engedélyt kell kérni annak érdekében, hogy a kommunikációja 72 óránál hosszabb ideig megőrizhető legyen. Ha bűncselekmény gyanúja merülne fel egy amerikai státusszal (állampolgársággal,

¹³ CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1802 – Electronic surveillance authorization without court order; certification by Attorney General. Forrás: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1802>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

¹⁴ CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1801 – Definitions; Forrás: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1801>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

BIG DATA

letelepedési engedéllyel) rendelkező személy kapcsán, akkor bírói engedély nélkül is meg lehetett őrizni 72 órát túlhaladóan a kommunikációját.

A törvény¹⁵ természetesen meghatározza azokat az esetek is, amikor a FISC engedélyére van szükség: külföldi hatalommal, vagy annak külföldi ügynökével szemben olyan helyen, amelyet feltételezhetően a külföldi hatalom vagy annak az ügynöke használ. Bírói engedéllyel 90, 120 és 360 napra lehet elrendelni a technikai ellenőrzését olyan személyeknek, akik idegen hatalomnak dolgoznak.

A törvény értelmében minimalizálni kell az olyan információk keletkeztetését, felhasználását, illetve továbbítását a megrendelő szolgálatok/ügynökségek számára, amelyek alapján amerikai státusszal rendelkező, az ügyhöz nem kapcsolódó személyek beazonosíthatóvá válnak. A bírói engedélyeket a titkosszolgálati információgyűjtésre dedikáltan létrehozott testület, a FISC adja ki. Az ügyeket az igazságügyi miniszter terjeszti a bíróság elé. Az elutasítással szemben van lehetőség fellebbezni, amit egy háromtagú bírói testület vizsgál meg és hoz döntést.

Az 1978-as jogszabályt 2001-ben, a Patriot Act (Hazafias törvény) elfogadását követően kiegészítették. Ezután a bírói engedély nélküli megfigyelés lehetőségét az olyan terrorista

¹⁵ CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1805 – Issuance of order: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1805>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

BIG DATA

csoportokkal szemben is lehetővé tették, amelyek nem voltak közvetlenül külföldi kormányhoz köthetők.

Pár évvel később, 2004-ben a törvényt ismételten kiegészítették a „magányos farkas/elkövető” terminológiával, aki egy olyan nem amerikai személy, aki részt vesz benne, vagy készül nemzetközi terrorcselekmény elkövetésére. Emellett bekerült még az idegen hatalom megfogalmazás azokra az esetekre is, amikor nem mutatható ki egyértelműen, hogy egy konkrét külföldi kormány vagy terrorista csoport állna az egyén mögött. Ezt viszont egyértelműen alá kellett támasztania a lehallgatási kérvényt benyújtónak.

2007-ben Bush elnök kezdeményezésére módosították a törvényt ismételten úgy, hogy az olyan kommunikációt, amelynek vagy a kezdete vagy a vége külföldi országra mutat, az amerikai kormányzat lehallgathatja a FISC jóváhagyása nélkül, és ebből adódóan az igazságügyi tárca oldaláról sincs szükség kérelem/előterjesztés benyújtására.¹⁶

A 2007-es kiegészítés következtében a Nemzeti Hírszerzési Igazgatóság vezetője (Director of National Intelligence – továbbiakban DNI) vagy a LÜ is engedélyezheti maximum egy évre a lehallgatást, amennyiben a következő öt feltétel együttesen megáll. Jogosan feltételezhető, hogy a célszemély az

¹⁶ Forrás: Protect America Act of 2007. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ55/html/PLAW-110publ55.htm>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 06.)

BIG DATA

USA területén kívül van. Nem csak belföldi lehallgatásra szorítkozik az előterjesztés. A kommunikációs adatokat a telekommunikációs szolgáltató cégektől és/vagy segítségével kell megszerezni (nem saját eszközök alkalmazásával). Elsődlegesen hírszerzési célúnak kell lennie az adatgyűjtésnek. A személyiségi jogok sérülésének és a felesleges adatok gyűjtésének minimalizálását előíró irányelveket kell alkalmazni.

Fontos kitétele a törvénynek, hogy a szolgáltatók immunitást élveznek az átadott információk, illetve a támogató tevékenységük kapcsán bármilyen szintű bírói szerv előtt.¹⁷ Ez feltételezhetően arra vezethető vissza, hogy a törvényi szabályozás következtében a titkosszolgálatok bírói engedély nélkül kérhetnek le információkat a telekommunikációs és internetszolgáltató cégektől, amelyek együttműködésre vannak kötelezve. Ezáltal a tevékenységükkel kapcsolatos felelősség megállapítása is kétséges lenne.

1.1.2. Az 1978-as FISA törvény 2008-as módosítása (FISA-2008)¹⁸

Az 1978-as törvény drasztikus átdolgozására 2008-ban került sor, aminek az eredményeként hosszabb ideig lehetett bírói

¹⁷ A Patriot Act 2007-es módosítását követően az NSA folyamatosan vonta be a cégeket az adatszolgáltatásba. Elsőként a Microsoft lépett be 2007-ben, majd 2008-ban következett a Yahoo, egy évvel később pedig a Google és a Facebook is. A YouTube 2010-ben, a Skype 2011-ben, míg az Apple 2012-ben tett eleget az NSA kérésének.

¹⁸ Forrás: FISA Amendments Act of 2008. <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/6304/text>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 06.)

BIG DATA

engedély nélkül lehallgatni a kommunikációt (48 órától hét napra nőtt), és ez vonatkozott külföldön tartózkodó amerikai állampolgárokra is; egyértelműen rögzítésre került a szolgáltatók immunitása, és további lehetőségeket biztosított a lehallgatások sürgősségi engedélyezésére.¹⁹ A 2008-as módosítás legtöbb kritikát és ellenkezést kiváltó 702. paragrafus lehetővé teszi, hogy a LÜ és a DNI közösen – bírói hozzájárulás szükségessége nélkül – engedélyezze az ellenőrzés elrendelését a feltételezhetően az USA területén kívül tartózkodó, nem kizárólag amerikai személyekkel szemben, amely akár egy évig is tarthat.

A 702. paragrafust azért érte még sok kritika, mert folytonosságot biztosított azon – elnöki hatáskörben elrendelt, bírói felhatalmazás nélküli – titkos, tömeges mennyiségű információ gyűjtésére irányuló programoknak, amelyeket a szeptember 11-ei terrortámadást követően Bush elnök rendelt el. A FISA-2008 ráadásul szélesebb körű felhatalmazást adott, mint a 2001-es Terror Surveillance Program. Ez utóbbival kapcsolatban először 2006-ban az USA Today²⁰ írt arról, hogy az NSA tömeges mennyiségben gyűjt adatokat amerikaiakról is az AT&T, a Verizon, a BellSouth szolgáltatóktól származó metaadatokból.

¹⁹ BARNES, Robert (2013): Secrecy of Surveillance Programs Blunt Challenges about Legality. https://www.washingtonpost.com/politics/secrecy-of-surveillance-programs-blunt-challenges-about-legality/2013/06/07/81da327a-cf9d-11e2-8f6b-67f40e176f03_story.html?utm_term=.9e6ef6707ae7 (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

²⁰ CAULEY, Leslie (2006): NSA has Massive Database of Americans' Phone Calls. http://usatoday30.usatoday.com/news/washington/2006-05-10-nsa_x.htm (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

BIG DATA

Természetesen 2008-ban is kerültek bele korlátozások: szándékosan nem lehet lehallgatni olyan személyt, aki annak megkezdése idején tudottan az USA-ban tartózkodott. Nem lehet azt a kommunikációt megszerezni, amelyiknek a küldőjéről/kezdeményezőjéről és minden címzettjéről tudva levő, hogy az USA területén tartózkodnak.

Nem lehet célszemély olyan amerikai, akiről erősen feltételezhető, hogy nem az USA-n kívül tartózkodik. Nem lehet célszeméllyé nyilvánítani egy olyan személyt, akiről erősen feltételezhető, hogy az USA területén kívül tartózkodik.

Amennyiben a hétnapos szabály alkalmazásával kezdtek megfigyelést és azt utólag a FISA nem hagyja jóvá, akkor a keletkezett információ nem használható fel bizonyítékként. Ha a LÜ megítélése szerint az információ testi sértés vagy halál bekövetkeztét vetíti előre, akkor megpróbálhatják egy jövőbeli feldolgozásnál felhasználni bizonyítékként.

Szükség van a FISC engedélyére, hogy a tengerentúlon tartózkodó amerikaiakat hallgassanak le. Amennyiben az amerikai állampolgár, mint célszemély az USA területére lép, akkor csak bírói engedéllyel folytatható az információgyűjtés. Bírói engedélyhez kötik azt is, ha külföldi személy lehallgatását egy amerikai hívása vagy e-mailje alapján kezdenék meg.

BIG DATA

1.1.3. A USA FREEDOM Act²¹

A Freedom Act törvényt 2015. június 2-án fogadta el az amerikai kongresszus, ami az egy nappal korábban érvényét veszített Patriot Act-et²² váltotta fel. A törvényt eredetileg 2013. október 29-én nyújtották be Snowden szivárogtatását követően pár hónappal, de abban az ülészakban nem került megtárgyalásra a Kongresszusban. Az új szabály korlátokat szab a telekommunikációs és internetes metaadatok gyűjtésének, emellett helyreállította azt a korábbi helyzetet, amely lehetővé tette a követő lehallgatást²³ és a magányos elkövetők figyelését.

²¹ **Uniting and Strengthening America by Fulfilling Rights and Ending Eavesdropping, Dragnet-collection and Online Monitoring Act.**

²² A Patriot Act sokat vitatott 215. cikkelye értelmében az FBI-nak lehetősége volt arra, hogy minden lehetséges eszközt igénybe vegyen, hogy külföldi hírszerzési információhoz jusson. A nyomozóhatóság a Freedom Act 2015. november 29-ei hatályba lépését követően már csak a FISC határozatának birtokában kérheti ezt. Fontos megjegyezni, hogy a szövetségi fellebbviteli bíróság 2015. május elején meghozott döntésében mondta ki, hogy a Patriot Act soha nem tette lehetővé az NSA számára azt a fajta tömeges adatgyűjtést az amerikai állampolgárok vonatkozásában, mint amit az elmúlt években az ügynökség folytatott a 215. cikkelyre hivatkozva. A bíróság azonban nem volt annyira bátor, hogy az alkotmány negyedik kiegészítésére hivatkozva – ami kimondja a felhatalmazás nélküli megfigyelés és házkutatás tilalmát – utasítsa el a 215. cikkely keretében folytatott metaadat-gyűjtést.

Forrás: GREENBERG, Andy (2015): Court Rules NSA Bulk Data Collection Was Never Authorized By Congress. <https://www.wired.com/2015/05/breaking-news-federal-court-rules-nsa-bulk-data-collection-illegal/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 06.)

²³ Követő lehallgatás: Amennyiben a célszemély telefonszámot, telefonkészüléket cserél, akkor nem kell új engedélyt kérni a lehallgatásra, hanem automatikusan érvényes maradt az előző is. Ezt az eszközt, amúgy is ritkán használták. 2013-as adatok szerint ilyenre 11 esetben adott csak engedélyt a bíróság.

BIG DATA

A Freedom Act által bevezetett korlátozások valamennyi aspektusának megértése érdekében a FISA-n kívül indokolt röviden kitérni több más, információgyűjtést szintén lehetővé tevő jogszabályra is.

Ahogy arra Snowden szivárogtatása is rávilágított, az amerikai igazságszolgáltatási és nemzetbiztonsági szerveknek széleskörű jogaik voltak és vannak jelenleg is a legális adatgyűjtésre, amelyek egyértelműen az adatvédelmi garanciák ellen hatnak. A 2015-ben elfogadott Freedom Act további korlátozásokat vezetett be, amelyek értelmében kizárólag konkrétan meghatározott személyekre, entitásokra, telefonszámokra és számlaszámokra, felhasználói fiókokra vonatkozóan fordulhatnak a szolgáltatókhoz információigénnyel.²⁴ Hasonló jogszabályi módosításra került sor a pénzügyi és fogyasztói adatokhoz való hozzáférés tekintetében is. Mindezen szigorítások sokkal inkább a tömeges adatgyűjtés limitálását, mintsem megakadályozását szolgálták. Korlátozást jelent továbbá az is, hogy az illegálisan megszerzett információk nem használhatók fel bizonyítékként. A szigorítás komoly hiányossága, hogy nem vonatkozik az összegyűjtött adatok további felhasználásáról.

Forrás: HARRIS, Shane (2015): Zombie Patriot Act Will Keep U.S. Spying—Even if the Original Dies (2015.01.06.) <http://www.thedailybeast.com/articles/2015/05/31/zombie-patriot-act-will-keep-u-s-spying-even-if-the-original-dies.html> (Letöltés: 2017. 04. 04).

²⁴ Bolcsó Dániel (2015): Csatát veszített az NSA, de a totális megfigyelésnek nincs vége. (Letöltés időpontja: 2017.04.03. http://index.hu/tech/2015/12/11/nsa_freedom_act_megfigyeles_snowden/

BIG DATA

A törvény továbbra is lehetőséget ad arra, hogy sürgős esetekben bírói engedély nélkül a LÜ jóváhagyásával induljon meg az információgyűjtés, illetve az adatok beszerzése a telekommunikációs és internetszolgáltató társaságoktól. Az FBI azonban kizárólag abban az esetben használhatja fel az információkat, ha a LÜ által engedélyezett technikai ellenőrzést utólag, hét napon belül a bíró is jóváhagyja. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez a korlátozás kizárólag az amerikai állampolgárokra vonatkozik.²⁵

A Freedom Act-ben bevezetésre kerültek olyan időbeli korlátok, amelyek szintén a személyek védelmét szolgálják. Ezek közül az egyik, hogy a hívásforgalmi adatok gyűjtése nem haladhatja meg a 180 napot. Természetesen bizonyos körülmények és feltételek megléte esetén van lehetőség a hosszabbításra, de ennek a passzusnak a törvénybe foglalása egyértelműen azt mutatja, hogy csökkenteni kívánják a készletező jellegű információgyűjtést. Újszerű és egyben korlátozó elemként jelenik meg, hogy a bíróság kötelezheti az adott kormányzati ügynökséget az adatok megsemmisítésére, amennyiben az nem tartalmaz külföldi hírszerzésre alkalmas információkat.

²⁵ BOEHM, Franziska (2015): A Comparison Between US And Data Protection Legislation for Law Enforcement. Study for the LIBE (Civil Liberties, Justice and Home Affairs) Committee, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' rights and constitutional Affairs. Brussels, 59-65. o.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536459/IPOL_STU\(2015\)536459_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536459/IPOL_STU(2015)536459_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 04.)

BIG DATA

Ez a kitétel azonban szintén csak az amerikai állampolgárokra vonatkozik, tekintettel arra, hogy az ő hívásforgalmi adataikra alapesetben nem lehet hírszerzési információként tekinteni.

Ezen túlmenően a bíróság felhatalmazást kapott arra is, hogy további, az egyének jogkorlátozásával járó adatgyűjtések minimalizálására kötelezze a szolgáltatókat. Határozatában a bíró ugyanis előírhatja, hogy az információkat belátható/indokolható időn belül meg kell semmisíteni, kötelező érvényű kitételek szerepelhetnek még a tárolásra és a más szervekkel való megosztás lehetőségére vonatkozóan is. De ezek a korlátozások is csak amerikai állampolgárokra vonatkoznak. A FISC-en keresztül történő bírói kontroll gyakorlásának új eszközeként jelent meg annak a lehetősége, hogy harmadik felet, azaz külső szakértőket vonjanak be, akik jártasak a polgári jogok és a hírszerzés területén is. A döntés ettől függetlenül a bíró diszkrecionális joga marad, viszont eggyel több vélemény becsatolására és megjelenítésére nyílik mód.²⁶

A Freedom Act a korábban meghozott FISC és legfőbb ügyészi döntések felülvizsgálatára és ellenőrzésére is több módosítást, illetve kiegészítést hozott. A felülvizsgálati eljárásoknak magukban kell foglalniuk a 2012 és 2014 közötti években engedélyezett információgyűjtéseket, és azt kell megvizsgálni, hogy azok megfelelnek-e a minimalizálási előírásoknak, emellett értékelni kell azt is, hogy az a mód, ahogy gyűjtötték, tárolták,

²⁶ BOEHM, Franziska (2015): i. m.

BIG DATA

elemezték és megosztották az adatokat a nemzetbiztonsági szférán belül, az alkotmányban lefektetetteknek megfelelően történt-e.

Az átláthatóságot kívánják szolgálni azok a paragrafusok, amelyek részletesebb jelentési kötelezettséget írnak elő az adatgyűjtésekről a Kongresszus irányába, emellett a telekommunikációs és internetszolgáltató cégek is félévente közölhetik a megkeresések számát.

A Snowden-ügy kapcsán nemzetközi szintően és Amerikán belül is kialakult széleskörű társadalmi és politikai diskurzus középpontjában a FISA-2008 jogszabály 702. cikkelye állt, ami törvényileg lehetővé tette a tömeges mértékű adatgyűjtést az NSA számára a nem-amerikai kommunikációs csatornák vonatkozásában. A Freedom Act ebben nem hozott érdemi változást, kizárólag az amerikai állampolgárok kapcsán illegálisan megszerzett adatok bizonyítási eljárásból való kizárásának lehetősége jelent eltérést a korábbi gyakorlattól.

Abban a tekintetben sincs eltérés, hogy a nem-amerikai célpontok/célszemélyek esetében továbbra sem szükséges azonosítást teljes mértékben elősegítő adatok biztosítása, ami egyértelműen szembe megy az Európai Unió adatvédelmi szabályaival. Sok kritikát váltott ki korábban az is, hogy a külföldön gyűjtött információkra úgy tekintenek, mint nem amerikaiakkal összefüggésben keletkezett adatokra. A törvénymódosítás értelmében amennyiben mégis amerikaiakhoz kapcsolódó információ is keletkezik, akkor arra, mint „véletlenül

BIG DATA

összegyűjtött” adatra tekintenek, amit tárolhatnak későbbi felhasználás érdekében, amibe bele kell érteni a szolgálatok közötti megosztását is, amennyiben felmerül a gyanúja a szövetségi, állami, helyi vagy éppen külföldi törvénysértésnek.

A törvénymódosítások alapján látható, hogy azok leginkább belpolitikai célokat szolgáltak, ugyanis szinte kizárólag az amerikai állampolgárokkal kapcsolatos, tömeges adatgyűjtési gyakorlat korlátozására irányulnak. Visszalépést jelent, hogy a Freedom Act-be nem applikálták be az amerikai elnök 2014. januári 28. számú politikai direktíváját, ami egyfajta adatvédelmi garanciát jelentett (a benne lévő arányossági kritériumok és a magánszféra védelmét szolgáló korlátozások révén)²⁷ a nem

²⁷ A Presidential Policy Directive (PPD) egyfajta végrehajtási rendeletet, amit az elnök ad ki a Nemzetbiztonsági Tanács elemzését és tanácsát figyelembe véve. A rendeletek az elnök, mint végrehajtó hatalom nemzetbiztonsági politikájának artikulálására szolgálnak, és ugyanolyan kötelező erővel bírnak, mint egy törvény. A PPD-28-at 2014. január 17-én írta alá Obama elnök, és több olyan kritikára próbált meg reagálni, amelyeket az NSA által folytatott adatgyűjtési módszerekkel kapcsolatban a korábbi években megfogalmaztak. Ennek megfelelően szerepel benne, hogy a technikai hírszerzés során is tekintettel kell lenni arra az alapelvre, hogy nem teszünk különbséget az emberek között a nemzetiségük alapján (1. cikk. b. pont). A 2. cikkelyben felsorolásra kerülnek azok a célok, amelyek érdekében jogosnak tekinthető a PRISM-hez hasonló tömeges adatgyűjtés: kémelhárítás, terrorveszély, proliferáció, tömegpusztító fegyverek terjedése, kiberbiztonság, az amerikai és a szövetséges katonai erők tagjaira nézve megjelenő kockázatok, nemzetközi szervezett bűnözés, nemzetközi szankciók megkerülésére irányuló törekvések. Korlátozásként van megjelölve, hogy a nem amerikai állampolgárokkal kapcsolatos adatok megosztására is ugyanazokat az elveket kell alkalmazni, mint az amerikaiak esetében. A kormányzati ügynökségek közötti információmegosztás spektruma azonban rendkívül széles, ebből adódóan ez nem jelent való garanciát például az uniós állampolgárok számára. Az adatok

BIG DATA

amerikai állampolgárok számára is a tömeges adatgyűjtéssel szemben. Visszalépést jelent a FISA engedélyek kapcsán az is, hogy a külföldi hatalom ügynökének már nem feltétlenül kell az ország határán kívül lennie a megfigyeléshez.

A Freedom Act jelentőségét tovább csökkenti, hogy annak passzusai egyáltalán nem térnek ki a FISA-2008. törvény 702. paragrafusaival párhuzamosan legalább annyi kritikát kapó 12333. számú elnöki végrehajtási rendelet által elrendelhető külföldi irányú technikai hírszerzésre sem.

1.1.4. A 12333. számú elnöki végrehajtási rendelet

Az 1981-ben aláírt végrehajtási rendelet lehetővé teszi nemcsak a metaadatok gyűjtését, hanem a kommunikáció tartalmának megismerését is. Az egyes személyeket viszont nem lehet bírósági engedély nélkül megfigyelni a végrehajtási rendelet értelmében. Azonban, ha egy amerikai állampolgár

tárolására vonatkozóan is szerepel a PPD-28-ban egy kitétel (4. cikkely), amely szerint ugyanolyan hosszú ideig lehet tárolni a nem amerikaiak kapcsán keletkezett adatokat, mint a 12333. elnöki rendeletben az amerikai állampolgárok esetében meghatároztak. Tekintettel arra, hogy a 12333-ban ilyen nem szerepel, az általános, ötéves megőrzési időt alkalmazzák, kivéve, ha a DNI hosszabbat tart indokoltnak. Mindezek alapján a PPD-28 inkább szolgál politikai „marketing” célokat, mintsem a sokat kritizált adatgyűjtési gyakorlat tényleges megváltoztatását. Forrás: The White House Office of the Press Secretary (2014): Presidential Policy Directive - Signals Intelligence Activities <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/01/17/presidential-policy-directive-signals-intelligence-activities> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 04.)

BIG DATA

kommunikációjának tartalma véletlenül²⁸ vált ismertté egy törvényesen folytatott tengerentúli külföldi hírszerzési tevékenység során, akkor a végrehajtási rendelet 2.3 (c) bekezdése alapján lehetőség van annak megőrzésére, tárolására. Nem szükséges hozzá, hogy az amerikai állampolgár bármilyen törvénytelen tevékenységgel gyanúsított legyen, és nem szab korlátot a kommunikáció volumenét illetően sem.

Manapság, főleg az e-mailezés kapcsán elég gyakran előfordul, hogy az olyan cégek, mint a Google és a Yahoo esetében az elküldött levél nem marad az USA területén, hanem a vállalat brazíliai, japán, vagy brit szerverein keresztül megy, mielőtt például New Yorkból a New Jersey-ben található címzetthez megérkezne. Az 12333-as végrehajtási rendelet nem akadályozza meg az NSA-t abban, hogy az ilyen típusú leveleket (tartalmukat és a kapcsolódó metaadatokat egyaránt) gyűjtse törvényes külföldi információszerzési tevékenységre hivatkozva.²⁹ Ehhez ráadásul nincs szükség bírói engedélyre és nincs beszámolási kötelezettség a Kongresszus irányába sem.

²⁸ Nem lehet tudni, hogy a véletlenül megszerzett üzenetek mekkora arányt tesznek ki, ugyanis az NSA ezt sohasem vizsgálta – állítólag. Feltételezhető, hogy jelentős mennyiségről lehet szó, ugyanis a külföldi optikai kábeleken és szateliteken keresztül folytatott információszerzés jellemzően tömeges és nem célzott.

²⁹ Korábban azért nem szabályozták le ezt a kört, mert amikor a végrehajtási rendeletet elfogadták 1981-ben, akkor még nem volt jellemző, hogy az amerikaiak kommunikációja „külföldre ment volna”. Az internet világában azonban ez már nincs így.

BIG DATA

A Snowden által 2013 májusában kiszivároztatott anyagok alapján látható volt, hogy az Obama-kormányzat 2010 novemberében titokban megváltoztatta a szabályokat, ami lehetővé tette az NSA számára, hogy amerikaiak olyan metaadatait³⁰ elemezzék, amelyeket a 12333 végrehajtási rendelet keretében gyűjtöttek össze. Az ügynökség mindezt külső engedélyezés nélkül, külföldi hírszerzési és terrorelhárítási célból egyaránt felhasználhatja.

Ez egyben azt is jelenti, hogy az amerikaiakkal összefüggésben, külföldön tömegesen gyűjtött adatok esetében kevesebb korlátozás van, mint amelyeket belföldön szereztek. A Freedom Act és a 12333. sz. végrehajtási rendelet közötti különbségek és hasonlóságok könnyebb áttekinthetőségét szolgálja az alábbi táblázat.

A FISA ÉS A 12333 JOGAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA		
	FISA	12333. végrehajtási rendelet
Mire vonatkozik?	belföldi hálózatokra	külföldi hálózatokra
Ki határozza meg a szabályokat?	Kongresszus és a FISC	az elnök
Van bírósági felügyelet?	igen	nem
Adatgyűjtési technikák		

³⁰ A metaadat leírja más adat(ok) jellemzőit, tulajdonságait, információval szolgál az adott elem tartalmáról. Egy fotó esetében a metaadatok mutatják meg, hogy mekkora méretű, milyen felbontású fényképről van szó, illetve mikor készítették.

BIG DATA

az NSA gyűjthet és tárolhat adatokat tömeges mennyiségben amerikaiakról, ami alapján látható, hogy kívül állnak kapcsolatban?	2015. november 29-ig	igen
Bírósági engedély nélkül elfoghatnak és tárolhatnak véletlenül megszerzett üzeneteket?	Kizárólag akkor, ha az amerikai külföldről vagy külföldi célponttal beszél.	Kizárólag akkor, ha az amerikai külföldről vagy külföldi célponttal beszél, illetve ha tömeges adatgyűjtés eredményeként fogták el.
Metaadatok		
Mikor lehet használni egy amerikai e-mail címét, mint kiindulási pontot egy szociális háló elemzése érdekében a metaadatok alapján?	Kizárólag akkor, ha a bíróság kimondja, hogy megalapozott a gyanú arra, hogy amerikai terrorizmushoz köthető.	Bármilyen külföldi hírszerzési célra, külön bírói engedély nélkül.
Hányadik szintig mehetnek el az elemzők a metaadatok alapján.	kettő	nincs korlát
Tárolt tartalom		
Az NSA megoszthatja	igen	Még nem, de a

BIG DATA

a kiértékeletlen információkat pl. az FBI-jal, vagy CIA-val?		végrehajtó hatalom dolgozik egy iránymutatáson.
Milyen szintű engedélyre van szükség, hogy az adatbázisokban folytassunk lekérdezéseket egy amerikai üzenete kapcsán, amelyet engedély nélkül gyűjtöttek le?	Nem szükséges magas szintű engedély hozzá	A főügyésznek ki kell mondania, hogy az amerikai külföldi hatalmat szolgál
Milyen célból folytathatnak lekérdezéseket adatbázisokban neveket és kulcsszavakat felhasználva, amelyek esetlegesen amerikai tartalmat hoz felszínre?	Külföldi hírszerzés, valamint az FBI bűnügyi nyomozásai kapcsán	Külföldi hírszerzési célból.
Mit kell tennie egy elemzőnek, ha egy amerikai	Meg kell semmisíteni, kivéve, ha hírszerzési szempontból, bűnügyi vagy testi sértési esetekben relevanciával bír.	

BIG DATA

kommunikációjával találja szembe magát?	Az igazságügyi minisztériumnak kell átadni őket. ³¹	
Bűncselekményre utaló információk		
Az ügyészek figyelmeztetik a bűnügyi vádlottakat, ha a bizonyítékot bírósági engedély nélküli lehallgatások során szerezték?	Igen, az utóbbi időszakban történt változtatások eredményeként	Nem

1. sz. táblázat a Freedom Act és a 12333. sz. elnöki rendelet összehasonlításáról³²

Az 1. táblázat alapján látható, hogy az elnöki végrehajtási rendelet rendkívül széles külföldi információgyűjtési lehetőséget biztosít az NSA számára. A Nemzetbiztonsági Ügynökségnek ezt a jogát, illetve a végrehajtási rendeletet egyáltalán nem érintik a Barack Obama által a 2015 júniusában beterjesztett Freedom Act keretében bevezetni szándékozott reformok, amelyek 180 napos türelmi/felkészülési időt követően 2015. december 1-től léptek hatályba.

³¹ A gyakorlatban ritkán kerül sor olyanra, hogy az ötéves határidő előtt törölnének bármilyen adatot.

³² SAVAGE, Charlie – PARLAPIANO, Alicia (2014): Two Sets of Rules for Surveillance, Within U.S. and on Foreign Soil. <https://www.nytimes.com/interactive/2014/08/13/us/two-sets-of-rules-for-surveillance.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

BIG DATA

Az Európai Unió által talán leginkább kifogásolt adatvédelmi hiátust igyekezett pótolni az amerikai Kongresszus azzal, hogy 2016 februárjában elfogadták a Judicial Redress Act-et, amely kiterjesztette a Privacy Act (adatvédelmi törvény) személyi hatályát az uniós állampolgárokra is. A törvény lehetővé teszi az EU-tagországok polgárai számára, hogy jogorvoslattal éljenek, amennyiben egy amerikai kormányzati szerv nem hajlandó végrehajtani azokat az adatpontosításokat, amelyeket az adott személy jogosnak vél, vagy amennyiben visszautasítja a hozzáférési kérelmet, illetve amennyiben az amerikai kormányzati ügynökség szándékosan és tevőlegesen a Privacy Act-tel ellentétesen tárolja az EU állampolgárok személyes adatait. A Privacy Act hatálya alá bevonható országok köréről az amerikai LÜ hoz döntést.³³

Ezzel párhuzamosan született megállapodás az USA és az EU között Privacy Shield³⁴ néven, amely az EU Bírósága által korábban érvénytelenített Safe Harbor egyezményt volt hivatott pótolni. Az új megállapodás három hónappal később, 2016 májusában lépett hatályba. Ennek részét képezi egy ombudsmani pozíció létrehozása is az amerikai külügyminisztériumon belül, aki egyfajta kapcsolattartói szerepet

³³ GELLER, Eric (2016) Everything You Need to Know about the Big New Data-Privacy Bill In Congress. Forrás: <https://www.dailydot.com/layer8/what-is-the-judicial-redress-act-europe-data-privacy-bill/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)

³⁴ GELLER, Eric (2016): U.S. and E.U. Reach New Data-sharing Deal after Rift Over Mass Surveillance. Forrás: <https://www.dailydot.com/layer8/us-eu-data-sharing-privacy-shield-deal-reached-safe-harbor/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)

BIG DATA

is ellát az uniós állampolgárokkal, akik jelezni kívánják aggodalmaikat a személyes adataik kezelését illetően.

Az EU állampolgárok számára három lehetőség fog rendelkezésre állni: a kifogásaikat megküldhetik közvetlenül az amerikai cégeknek, amelyeknek válaszadási kötelezettségük van. Jelezhetik aggodalmaikat az Európai Bizottságnak és a Szövetségi Kereskedelmi Bizottságnak (Federal Trade Committee, továbbiakban FTC) is, amely szervezetnek közösen kell vizsgálatot indítaniuk és kidolgozniuk a választ. A viták rendezése érdekében létrehoznak egy arbitrázs/választott bírósághoz hasonló mechanizmust is. Az amerikai FTC-nek³⁵ lehetősége lesz arra, hogy a jogsértések megszüntetését kikényszerítse.

Befejezés

A bemutatottak alapján látható, hogy az USA-ban a rendvédelmi és nemzetbiztonsági érdekek felülírják az alapvető állampolgári jogokat, és széleskörű hozzáférést biztosítanak a személyes adatokhoz. Az adatvédelmi garanciák mértéke – az európai sztenderdekhez képest – még kisebb lesz, ha nem amerikai

³⁵ Az FTC feladata egyúttal az is, hogy az amerikai vállalatok számára tanúsítványt állítson ki arról, hogy az európai ügyfelek, állampolgárok adatait az EU adatvédelmi előírásaival összhangban tárolják és kezelik. Tekintettel arra, hogy a tanúsítvány kiállításához csak egy kérvényt kellett kitölteni, és az előírások betartásának ellenőrzésére lényegében soha nem került sor, ez az intézkedés semmilyen garanciát nem jelentett.

BIG DATA

állampolgárok adatainak a védelméről van szó az USA területén, ugyanis ezt a kérdést a szövetségi szintű törvények nem érintik. Az amerikai jogrendszer – összehasonlítva az európaival, beleértve a magyart is – kevésbé átfogó jellegű és szektoronként rendkívül eltérő védelmet biztosít. Az uniós adatvédelmi standardok nagy része nem létezik az amerikai joganyagban. Például a kormányzati ügynökségek, nemzetbiztonsági szolgálatok közötti információcserére, megosztásra harmadik féllel nincs reguláció.

A legegyszerűbb és napi szintű kérdés, a szolgálatok közötti információcsere az EU területén csak esetről esetre, specifikusan történhet meg, az USA-n belül viszont az igazságszolgáltatási szervek és a titkosszolgálatok főszabályként megosztják az adatokat, és az a ritkább, ha erre nem kerül sor. Ezen a helyzeten nem változtatott az USA Freedom Act sem, amely leginkább az amerikai állampolgárok adatainak a védelmét erősítette csak. Némi korlátozást jelent a törvénymódosítás eredményeként, hogy a szolgálatoknak – a korábbiaknál konkrétan – meg kell indokolniuk az adatgyűjtést.

Sajnálatos módon ez a korlátozás nem érinti a FISA-2008 702-es cikkelyét és a 12333. sz. elnöki végrehajtási rendeletet sem, amelyek keretében ezt követően is széleskörű, masszív adatgyűjtési tevékenységet folytathatnak az amerikai ügynökségek. Mindezek alapján elmondható, hogy ha minden, az USA állampolgárok számára rendelkezésre álló adatvédelmi lehetőséget kiterjesztenének az uniós polgárokra is, akkor sem nyújtanának elégséges garanciákat az

BIG DATA

igazságszolgáltatási/rendvédelmi és nemzetbiztonsági szektoron belül.

Ezzel szemben az uniós irányelvek, kerethatározatok és rendeletek sem a versenyszféra, sem a nemzetbiztonsági szolgálatok számára nem teszik lehetővé azt a fajta készletező adatgyűjtést, amely az Egyesült Államokban a napi rutin részének tekinthető.

Magyarország esetében – uniós tagállamként – a készletező/tömeges méretű adatgyűjtésnek és adatkezelésnek a 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról azon rendelkezései szabnak korlátot, amelyek a célhoz kötöttségről, valamint az érintett beleegyezéséről szólnak az adatkezeléshez. Kivéve, ha ezek hiányában más, arra jogosító törvényi felhatalmazás áll rendelkezésre.

Jogi lényegét tekintve tehát, a készletező adatgyűjtés a konkrét adathoz tartozó, közvetlen célhoz kötöttség hiányát jelenti. Erre a jelenlegi magyar szabályozás és a törvényi garanciák megléte – és feltételezhetően a technikai/technológiai adottságok hiánya – miatt nincs ténylegesen lehetőség.

Korlátot jelent továbbá – az amerikai helyzethez képest – az is, hogy a telekommunikációs és internetszolgáltató vállalatok is csak konkrét személyekre vagy személyes adatnak minősülő azonosítókat tartalmazó megkeresésekre válaszolhatnak és adhatnak információkat. Ebből adódóan a világon folyamatosan növekvő adatmennyiségben rejlő lehetőségeket a magyar

BIG DATA

nemzetbiztonsági és rendvédelmi szférán belül csak korlátozottan – értve ez alatt a célhoz kötöttség elve mentén összegyűjtött és tárolt információk mennyiségét – nyílik mód kihasználni.

Irodalomjegyzék

- BARNES, Robert (2013): Secrecy of Surveillance Programs Blunt Challenges about Legality. https://www.washingtonpost.com/politics/secrecy-of-surveillance-programs-blunt-challenges-about-legality/2013/06/07/81da327a-cf9d-11e2-8f6b-67f40e176f03_story.html?utm_term=.9e6ef6707ae7 (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
- BOEHM, Franziska (2015): A Comparison Between US And Data Protection Legislation for Law Enforcement. Study for the LIBE (Civil Liberties, Justice and Home Affairs) Committee, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' rights and constitutional Affairs. Brussels, 59-65. o. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536459/IPOL_STU\(2015\)536459_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536459/IPOL_STU(2015)536459_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 04.)
- Bolcsó Dániel (2015): Csatát veszett az NSA, de a totális megfigyelésnek nincs vége. (Letöltés időpontja: 2017.04.03. http://index.hu/tech/2015/12/11/nsa_freedom_act_megfigyelés_snowden/
- CAULEY, Leslie (2006): NSA has Massive Database of Americans' Phone Calls.

BIG DATA

- http://usatoday30.usatoday.com/news/washington/2006-05-10-nsa_x.htm (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)
- CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1801 – Definitions; Forrás: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1801>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
 - CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1802 – Electronic surveillance authorization without court order; certification by Attorney General. Forrás: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1802>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
 - CORNELL LAW SCHOOL: 50 U.S. Code § 1805 – Issuance of order; Forrás: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/1805>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
 - FISA Amendments Act of 2008: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/6304/text>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 06.)
 - GARTNER.COM: Gartner Says Solving 'Big Data' Challenge Involves More Than Just Managing Volumes of Data. <http://www.gartner.com/newsroom/id/1731916> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)
 - GELLER, Eric (2016) Everything You Need to Know about the Big New Data-Privacy Bill In Congress. Forrás: <https://www.dailydot.com/layer8/what-is-the-judicial-redress-act-europe-data-privacy-bill/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)
 - GELLER, Eric (2016): U.S. and E.U. Reach New Data-sharing Deal after Rift Over Mass Surveillance. Forrás: <https://www.dailydot.com/layer8/us-eu-data-sharing-privacy-shield-deal-reached-safe-harbor/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)
 - GREENBERG, Andy (2015): Court Rules NSA Bulk Data Collection Was Never Authorized By Congress.

BIG DATA

- <https://www.wired.com/2015/05/breaking-news-federal-court-rules-nsa-bulk-data-collection-illegal/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 06.)
- GUALTIERI, Mike (2013): The Forrester Wave: Big Data Predictive Analytics Solutions Q1 2013. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NQGhw9x85U0J:www.sas.com/resources/asset/Forrester85601-LR8KBD.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 03).
 - HARRIS, Shane (2015): Zombie Patriot Act Will Keep U.S. Spying—Even if the Original Dies (2015.01.06.) <http://www.thedailybeast.com/articles/2015/05/31/zombie-patriot-act-will-keep-u-s-spying-even-if-the-original-dies.html> (Letöltés: 2017. 04. 04).
 - HILBERT, Martin – LÓPEZ, Priscila (2011): The World's Technological Capacity to Store, Communicate, and Compute Information. <http://science.sciencemag.org/content/332/6025/60> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 04.)
 - i-SCOOP.EU: The DIKW model for knowledge management and data value extraction. <https://www.i-scoop.eu/big-data-action-value-context/dikw-model/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)
 - LINDEMAN, Todd (2013): The Foreign Intelligence Surveillance Court https://www.washingtonpost.com/politics/the-foreign-intelligence-surveillance-court/2013/06/07/4700b382-cfec-11e2-8845-d970ccb04497_graphic.html?utm_term=.5c87edf26def (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
 - NORTON-TAYLOR, Richard (2010): Not so secret: deal at the heart of UK-US intelligence <https://www.theguardian.com/world/2010/jun/25/intelligence-deal-uk-us-released> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)

BIG DATA

- Protect America Act of 2007.
<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ55/html/PLAW-110publ55.htm>. (Letöltés időpontja: 2017. 02. 06.)
- SAVAGE, Charlie – PARLAPIANO, Alicia (2014): Two Sets of Rules for Surveillance, Within U.S. and on Foreign Soil.
<https://www.nytimes.com/interactive/2014/08/13/us/two-sets-of-rules-for-surveillance.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)
- SCHNEIDER, Christie (2016): The biggest data challenges that you might not even know you have.
<https://www.ibm.com/blogs/watson/2016/05/biggest-data-challenges-might-not-even-know/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 03.)
- The White House Office of the Press Secretary (2014): Presidential Policy Directive - Signals Intelligence Activities
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/01/17/presidential-policy-directive-signals-intelligence-activities> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 04.)
- WORLD ECONOMIC FORUM (2012): Big Data, Big Impact: New Possibilities for International Development. World Economic Forum. Forrás: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TC_MFS_BigDataBigImpact_Briefing_2012.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Kiskopárdi Zsolt János¹**A magyar büntetés-végrehajtás nemzetbiztonsági aspektusai****Abstract**

The study formulates some risk analysis and ideas about the national security in connection with typical inner proportions and presently processions in establishments of the hungarian correctional law-enforcement's and also realizing the exceptional occurrences.

Bevezetés

Egy állam tágabb értelemben vett fejlettségi szintjét, a társadalom nivóját a büntetés-végrehajtási rendszere is jellemzi. Az államapparátusoknak nem közömbös, hogy börtöneikben milyen viszonyok uralkodnak. Folyik-e a falaik között bármilyen nemű szervezkedés, vagy van-e reális esélye tömeges fogolyszökésnek. A szervezett bűnözés fogva tartott tagjai milyen szinten irányítják, tartják kézben továbbra is az ügyeik falakon kívüli állását, van-e valós esélye annak, hogy elterjedhet falai között – más egyéb mellett – járvány. Nélkülözhetetlen, hogy figyelemmel kísérjük, és szükség esetén reagáljunk a

¹ az Alkotmányvédelmi Hivatal munkatársa

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

társadalmat befolyásoló folyamatokra (technikai fejlődés, migráció stb). A tanulmány címadó témája a magyar büntetés-végrehajtás (a továbbiakban bv.) nemzetbiztonsági (a továbbiakban nb.) aspektusai. Könnyen belátható, hogy a bv. intézetekben (köznyelven a „börtönökben”) minden tevékenység összefügg a biztonsággal, így az ott történt események és a jövőben bekövetkezendők, kihatással lehetnek az ország biztonságára, így a nemzetbiztonságra is.

A büntetés-végrehajtási szervezet és intézetek

A büntetés-végrehajtási szervezet rendeltetése a bíróság által kiszabott, különféle, szabadságvesztéssel járó büntetések letöltésének felügyelete. A tevékenységet az állami költségvetés keretein belül látja el. Az országos és regionális végrehajtó intézetek feladata a jogerős bírói ítéletek (büntetések és intézkedések) végrehajtása, míg a megyei büntetés-végrehajtási intézetek feladata az előzetes letartóztatások foganatosítása. Az intézetek között különböző építészeti és infrastruktúrával rendelkező objektum megtalálható, beleértve a nemrég magántőke bevonásával építettek (Tiszalök, Szombathely) éppúgy, mint a több mint százéves múltra visszatekintőket (pl. az 1896-os építésű Budapesti Fegyház és Börtön). Természetesen ezt a sokfajta objektumot más és más biztonsági körülmény jellemzi, ezt az intézetek földrajzi elhelyezkedése, épületeik és biztonsági funkciót betöltő létesítményeik (őrtorony, kerítés, bástyafal stb.) különféle állaga is befolyásolja.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Kormányhatározat nevezi meg a nemzetbiztonsági védelem alá eső létesítményeket, melyek közé – többek között – a magyar büntetés-végrehajtási szervek is tartoznak.²



1. ábra³

² 2009/2015. (XII.29.) Korm. határozat – a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről, 1. melléklet (1.29. pont, a büntetés-végrehajtási szervek).

³ Az országos és regionális, illetve a megyei intézetek elhelyezkedése (forrás: bortonvilag.webnode.hu).

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS**Biztonság – nemzetbiztonság – büntetés-végrehajtási biztonság**

Biztonság. Az átlagember e szó hallatán először a közbiztonságra, saját szociális biztonságára gondol, arra, amit közvetlen környezete jelent, illetve arra, ami ezeket fenyegetheti. A biztonságot, mint fogalmat általában veszélyektől és fenyegetésektől mentes állapotként határozhatjuk meg.

Nemzetbiztonság. Magyarország Kormányának meghatározása alapján, a Nemzeti Biztonsági Stratégia⁴ (NBS) kockázati tényezőként és társadalmi problémaként – azaz, a nemzetbiztonságra veszélyes elemként – említi többek között a szervezett bűnözést (35. pont) és a kábítószer-kereskedelmet (36. pont).

Mindkét bűnözésfajta elkövetői közül sokan töltik ítéletüket bv. intézetekben – a többi, társadalomra veszélyes elítélttel együtt – és sokuk próbálja folytatni hálózatépítő-fenntartó tevékenységét büntetésének ideje alatt is.

Büntetés-végrehajtási biztonság. Amikor bv. biztonságról beszélünk, akkor ezt olyan állapotként értelmezhetjük, amikor a szervezet és a rendszer olyan körülmények által határolva működik, amelyben sikeres és eredményes a számára meghatározott és eltervezett feladatok végrehajtása. Ehhez elengedhetetlen viszont a megfelelő létszámú élőerő biztosítása,

⁴ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

megfelelő elméleti és gyakorlati tudásanyag, illetve a legfontosabb: a megfelelő anyagi és technikai háttér. A büntetés-végrehajtás biztonságát nem lehet csupán csak a bv. intézetek, objektumok biztonságával azonosítani, mivel rendkívüli események az intézetek falain kívül is történhetnek (pl. előállítás, szállítás, temetésen való részvétel, külső munkáltatás, hogy csak a legfontosabbakat említsük).

A büntetés-végrehajtási szerv rendjét veszélyeztető események és feltételezett hatásuk a nemzetbiztonságra.

Egy, a bv. szervezet intézményeiben történt, nem időben észlelt és kezelt probléma vagy fejlemény olyan eseménysorozatot indíthat el, amely hatással lehet rövid vagy hosszú távon a nemzetbiztonságra. Ezek alapján két csoportba oszthatóak egy adott bv. szervben bekövetkezett biztonsági események. Az egyikbe a fogva tartás rendjét veszélyeztető olyan események – és ezek vannak többen – sorolhatóak, amelyek bár veszélyt jelenthetnek az adott intézet rendjére, de az ország nemzetbiztonságára nézve hatásuk elhanyagolható. Ilyen események többek között a fogvatartott halála, öngyilkossága, utasítás – munka – táplálkozás megtagadása, rongálás, engedetlenség és a zárkatorlasz. A másik csoportban viszont olyan eseményeket, folyamatokat kell megemlíteni, amelyek bekövetkeztük esetén befolyással lehetnek a nemzetbiztonságra. Ezen cselekmények múltbeli előfordulása rendkívül csekély számú, de nem zárható ki jövőbeni előfordulásuk. Ezek többek között a szervezkedés, terrorcselekmény, szökés, a fogvatartotti informális hálózat, illegális telefonok használata. Kockázati

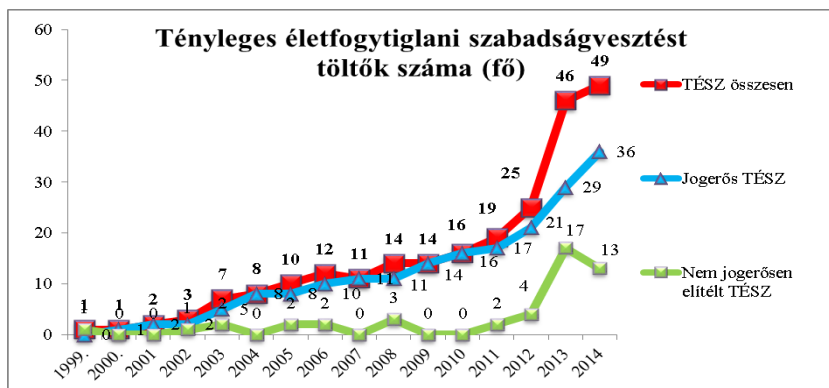
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

tényező az is, amikor egyes személyiségi jogokat előbbre sorolják a biztonságnál (eü. szűrések hiányának problematikája).

A büntetés-végrehajtási fokozatok

Büntetés vagy intézkedés kizárólag a bíróság jogerős határozata alapján, jogszabályban meghatározott módon hajtható végre. Büntetés-végrehajtási fokozatok a *fogház*, *börtön* és a *fegyház*. A *fogház* a legenyhébb végrehajtási fokozat. A *börtön* átmenet a fogház és a fegyház között. A *börtön* körleten a házi és napirendnek megfelelő időben a zárkaajtók nyitva vannak, a fogvatartottak átmehetnek egyik zárkából a másikba a nap folyamán. A *fegyház* a legszigorúbb végrehajtási fokozat. A körleteket elkülönítik a végrehajtási intézet egyéb részeitől, illetve egymástól. Jelentős különbség, hogy a *börtön*fokozattal szemben itt a zárkaajtók zárva vannak, az itt fogva tartottak az 1 órás szabadlevegőn tartózkodást („séta”) leszámítva szigorúan a négy fal között élik életüket. Az elítélteket körleteken, azon belül pedig zárkákban (a médiában ismert „cella” kifejezéssel ellentétben), illetve lakóhelyiségekben helyezik el. Külön kategóriát képeznek a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre („TÉSZ”) ítélt fogvatartottak. A TÉSZ bevezetésekor sok volt a – helyesen – aggodalmaskodó vélemény, miszerint ezek a fogvatartottak az emberileg néha felfoghatatlanul hosszú ítéleti idő miatt, vesztenivaló híján különösen veszélyesek lesznek környezetükre, őreikre. A bevezetés óta eltelt évek alatt viszont bebizonyosodott, hogy ezek az elítéltek inkább saját magukra jelentenek veszélyt, mert miután először a barátok, ismerősök maradnak el, majd az idősebb hozzátartozók halnak meg, előfordul közöttük az öngyilkosság.

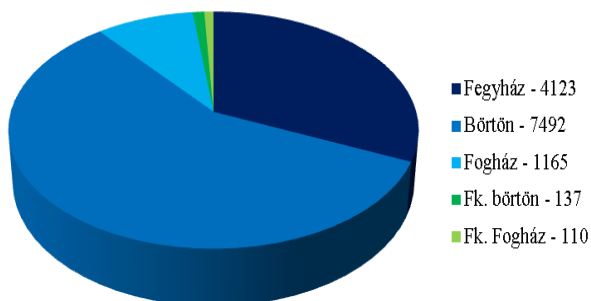
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

2. ábra⁵

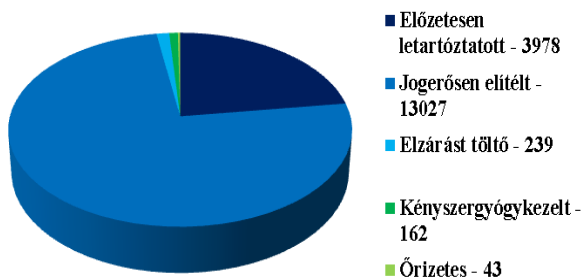
⁵ A tényleges életfogytiglani szabadságvesztést (TÉSZ-t) töltők száma (forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2015).

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Jogerősen elítéltek megoszlása 2015.12.31-én (fő)



Fogvatartottak megoszlása 2015.12.31-én (fő)

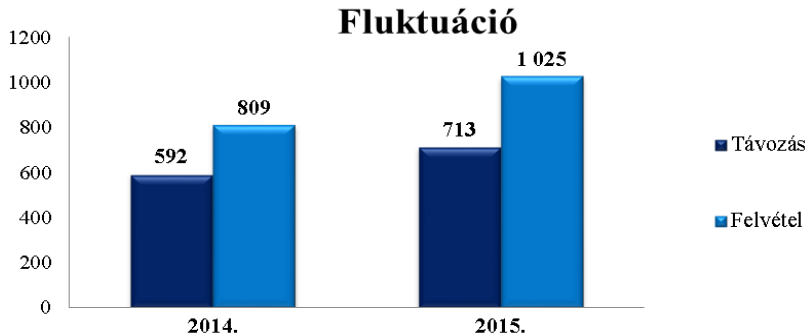
**3. ábra⁶**

⁶ A jogerősen elítéltek és a fogva tartottak összlétszámának megoszlása (forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2016).

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS**Az előítélet és az alkalmazotti létszámhiány kockázata**

A rendészeti területeken is szerteágazóan találkozhatunk az előítéletességgel. Megjelenhet a különböző képzési formákba történő jelentkezéskor, a diákévek során, az elhelyezkedés és a beilleszkedés folyamatában, a munkavégzés hétköznapijaiban, a bűnüldözésben, a bűnmegelőzésben, a börtönökben folyó munkában és a határvédelemben, a vámigazgatás és a nemzetbiztonsági szakterület mindennapi tennivalóiban. A rendvédelmi munkát az általános emberi jogok, a törvények érvényesítése itatja át. Ennek megfelelően ezen a területen az előítéletesség csakis idegen elemként jelenhet meg, mégis szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy jelen van és negatívan hat. S ez nem csupán a joggal ütköző, hanem alapvető erkölcsi tényezőként is megjelenik. Nehéz megtalálni az egyensúlyt a tekintélyelvű, hierarchikus végrehajtó rendszer és az elfogadó, személyiségi jogokat előbbre soroló nézetek között. Kockázati tényezők ebben a problémakörben a létszámhiány és a fluktuáció. A '90-es évektől kezdve megfigyelhető – más rendvédelmi szervvel egyetemben – a fokozódó létszámhiány és a fluktuáció kedvezőtlen alakulása. Míg a rendszerváltás előtt jól megfizetett állásnak és megbecsült szakmának számított, ha valaki a büntetés-végrehajtásban helyezkedett el, addig az évek folyamán ez a helyzet folyamatosan romlott.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

4. ábra⁷**A fogolyszökés kockázatának vizsgálata konkrét eset bemutatásával**

A magyarországi börtönökben fogvatartottak nagyobb hányada elégedett az elhelyezés körülményeivel a jelentős túlterheltség ellenére is. A nagy többség tudatában van annak, hogy egy esetleges tömeges fogolyszökés, illetve börtönlázadás leverése után sokat csorbulnának az addig kivívott jogaik és kényelmi szolgáltatásaik. A Magyarországon esetlegesen fogvatartott külföldi, komoly fajsúlyú bűnözők esetében ezt a veszélyt fokozottabbnak ítélem, mivel nyugat-európai bűnözői körökben több pénz forog, az itteni, számukra elmaradottnak vélt és tapasztalt bv-s infrastruktúra nem jelent akadályt egy komolyabb akció véghezvitelében. Hazánk szerencsés helyzetben van az elkövetett fogolyszökések számát tekintve, mert az évek óta átlag

⁷ A fluktuáció alakulása (forrás: Börtönstatisztikai Szemle 2016).

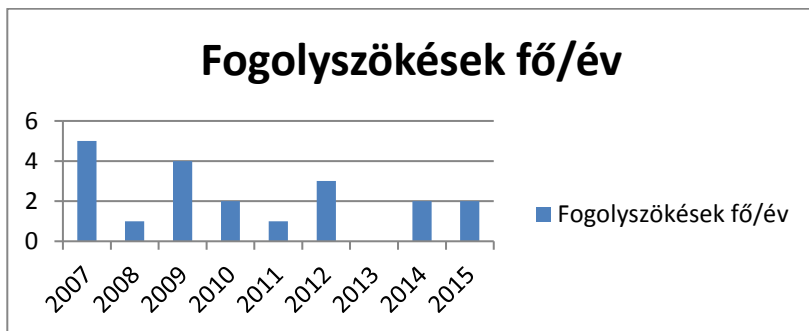
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

2-3 eset csupán. Sajnálatos módon úgy látom, hogy a törvényi háttér mind liberálisabb, megengedőbb, a technikai eszköztár pedig a 70-es, 80-as éveket idézi, azokban az időkben ragadt meg. Ha tömeges fogolyszökésektől nem is, egyes elítéltek – esetleges módosult tudatállapot miatt bekövetkezett – egyéni szökési próbálkozásától mindenképpen tartani lehet a jövőben.

Jó példa erre a 2015. október 18-i tőköli fogolyszökés, melynek története röviden a következő. Az említett vasárnapon, 9 órakor az egyik körlet szabadlevegőn (sétán) tartózkodó fogvatartottai közül a lopásért jogerősen elítélt F.Gy.L. (akit a társai „pókembernek” hívtak), használva az épületek felújításakor már nem használt és felhalmozott eszközöket, azok segítségével felmászott a belső kerítés tetejére. Ezt követően a „lőszámban” elhaladt – a különböző körülmények – miatt üresen álló őrtornyok alatt, és az egyik torony aljában található „kutyaindítón” keresztül felmászott az őrtornyba. Mindezt a biztonsági kamerák előtt vitte végbe. A szökés már az elején sem maradt észrevétlen, és az ilyenkor szokásos protokoll szerint elindult a szolgálati kutyás járőr gépkocsijával az intézetet körülvevő szolgálati útvonalon. A járőr azt nem tudhatta, hogy amikor befordult a műútról a bástyafal sarkánál, és elhaladt az őrtorony alatt, már figyelte a felette megbújt, szökésben levő fogvatartott, aki az elhaladását követően leugrott és futásnak eredt. Szerencsére a 20 éves fiatalembert két nap múlva elfogták, és visszavitték az intézetbe. Mivel az említett intézetben – az esetet megelőzően – évekig különböző pozíciókat láttam el, az akkor fennálló hiányosságok előttem is ismertek voltak. 2008 előtt a szökésnek ez a fajtája kivitelezhetetlen lett volna, mivel akkor még mindhárom toronyban biztonsági felügyelők teljesítettek szolgálatot, és

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

rögtön feltűnt volna az ott levőknek egy, a lősávban rohanó fogvatartott. Az évek alatt – a létszámhiány, a hibás szolgálatszervezés és a szolgálatban levők logikátlan elhelyezése miatt – a három őrtorony közül először a középsőben szüntették meg a 24 órás őrszemélyzetet, majd utána a maradék kettőben is biztonsági kamerákat hátrahagyva, melyek ugyan rögzítették a történeteket, de megakadályozni természetesen nem tudták azokat. Szerencsére a szökevény nem talált az – üres – őrtoronyban hagyott technikai, illetve fegyverzeti anyagot, eszközöket, így nagyobb tragédia nem történt. Tanulásként levonható, hogy a szökések többsége feltöltött alkalmazotti létszámmal, az előerő helyes elosztásával és megfelelő feladatszabással megelőzhető lenne.

**5. ábra⁸**

⁸ Fogolyszökési statisztika 2007-2015 között (forrás: saját szerkesztésű grafikon).

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Az informális hálózat kockázatai és a fogvatartotti hierarchia

Fogvatartotti hierarchia. A formális struktúrához hasonlóan az informális struktúra is hierarchikus felépítésű. Az informális csoportokban a különböző értékek és normák hatására meggyébe a differenciálódás. Vannak alacsonyabb és magasabb státuszok, melyek megszerzését számos tényező befolyásolja. Ezek a hierarchia csúcsától lefelé, börtönszlenggel kifejezve a következők: „menő” vagy „zárkabika”, „katona”, „jó gyerek”, „álmenő”, „rinyós”, „csicska”, „vamzer”, „leprás”. A magasabb státusz természetesen a birtokosa számára nagyobb szabadságot, a javakból nagyobb részesedést biztosít. Már a befogadást követő néhány napon belül – ez az ún. megismerési fázis – eldől, hogy a fogvatartott hol fogja elfoglalni a helyét a rabtársadalmon belül. Ez alól nincs kibúvás, hiába szállítják át esetleg más bv. intézetbe, híre hamarosan utoléri vagy esetenként meg is előzi. A hierarchia csúcsát mindenképpen a hazai szervezett bűnözés prominens és (náluk kevésbé) híres képviselői foglalják el. Veszélyességükhöz és kockázati besorolásukhoz kétség sem fér, mivel jelentős hálózati kapcsolattal rendelkeznek az intézet falain kívül és belül egyaránt. A helyzetük álságosságát abban is látom, hogy benti viselkedésüket nézve ők a „minta rabok”, akikkel soha, semmi probléma nincs, ők a leginkább szabálykövetőek. Kezük sok esetben messzire elér az intézet falain kívül is, hiába vannak adott ideig a rácsok mögött. Az úgynevezett *informális hálózat* sokszor meghatározóbb erejű, mint a formális szervezete és ártalmas is, mert a büntetés-végrehajtás – és azok szereplői – ellen szerveződik és működik. Előbb-utóbb valamennyi fogvatartott kapcsolatba kerül az informális struktúrával, melyben

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

biztos, hogy valamilyen helyen és szerepben tevékenykedni fog. Az ilyen informális csoportosulásokra jellemző, hogy igyekeznek fenntartani identitásukat, összetartásukat, tudatosan és öntudatlanul is az állandóságra törekszenek. Mint minden más csoportosulásnak, az informális csoportoknak is vannak íratlan szabályaik (pl. a maffiához vagy galerikhez hasonlóan). Ezek a tényezők fokozzák a csoportokon belüli összetartást, segítik a formális hálózat előtti rejtettséget. A fogvatartottak ezáltal senkinek sem engedik meg, hogy kitörjön ebből a kötelékből. Az elítéltek és az őrzésükkel és felügyeletükkel megbízott állomány mindig különböző oldalon állnak. Az elítéltek célja minél több információ megszerzése, minél jobban beépülni a rendszerbe, jobb státuszt elfoglalni. Az informális csoport tevékenysége a börtönszabályokkal ellentétes, mint például az alábbiak:

- te is közénk, hozzánk tartozol (rab vagy), ezért légy szolidáris rabtársaiddal,
- légy erős, tarts ki,
- ne bízz bennük (a büntetés-végrehajtási testület tagjaiban: felügyelők, nevelők stb.),
- sose add ki, „ne köpd be” a társad,
- toborozzák és megszűrik tagságukat, spontán módon kialakított felfogásukat, véleményüket átadják az újonnan érkezőknek,
- sajátos szociális normákat alakítanak ki, jellemző a szleng kifejezések használata, az érintkezés rituális formái, a vezetők és vezetettek között kialakuló sajátos hierarchia.
- büntetéseket alkalmaznak a csoport szabályainak megsértőivel szemben,
- csoportokon belüli kötelékek alakulnak ki.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

A szervezett bűnözés fogvatartott prominens tagjai tovább nehezítik ezt a helyzetet, ugyanis egy részüknek kinti előéletükből adódóan a *konspiráció* alkalmazása nem okoz gondot, mivel az, az életük része volt már a rácsokon kívül is. Sajnálatos módon azonban a zárkaajtó mögött történtek (főleg az esti pihenő óráiban) nagy része ismeretlen a felügyelet számára. Felderítetlenek azok a mechanizmusok és cselekmények, amelyek a zárt térben zajlanak le, így kivédésük is nagy nehézségekbe ütközhet. Sokszor találgatásokra, fiktív feltevésekre hagyatkozhatnak a bv-s szakemberek, ezek nagy veszélyeket rejtenek magukban, és előidézhetnek olyan komoly problémákat, amelyek orvoslása csak nagy nehézségek árán, néha a szerencsének köszönhetően oldható meg.

Bv-s korrupció, befolyásolhatóság és megfélemlítés

A tanulmány egyik legkényesebb részében egy létező, de mindenki által elhallgatott jelenségről esik szó. A *korrupció*, magyar elnevezéssel a vesztegetés, olyan törvénybe vagy közérkölcsebe ütköző cselekedet, amelynek során valaki pénzért, más juttatásért vagy juttatás kilátásba helyezéséért cserébe, jogosulatlan előnyhöz juttat másokat.

A börtön egy speciális, zárt közeg, ahol a már említett elítélti, informális hálózat sajátos hierarchiarendszer alakított ki. Az uralkodó közvélemény szerint „a börtönben mindent meg lehet kapni, a vagyonosabb elítélteknek mindenük megvan, amit csak akarnak.”

Személyesen tapasztaltam, hogy az új, még a fogvatartottak számára ismeretlen, esetleg kezdő felügyelő próbára tétele

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

(„bekóstolása”) a következőképpen történik. Először kis értékű „ajándékok felejtődnek” a felügyelő asztalán, csoki, cigaretta formájában. Ezután figyelik a reakciót, mit tesz a vizsgáztatott, elteszi, otthagyja vagy kidobja a szemetesbe. Másik ilyen próbálkozás, amikor szájalmat-sajnálatot próbálnak kelteni és ezzel plusz fürdési vagy telefonálási lehetőséget kísérelnek meg kicsikarni maguknak. Nem ritka, hogy a dohányzó felügyelőknél megszámojják a náluk levő cigarettaszálakat, mert előfordult, hogy több szállal hagyták el a körletet 12 órás szolgálat után, mint amennyivel felmentek oda.

A leggyakoribb eset az, amikor a körletfelügyelő, munkáltató anyagi javakért cserébe, különböző tárgyakat: mobiltelefont, SIM kártyát, gyógyszereket és alkohol tartalmú italokat csempész be. A fegyőrök korrupszága mindig is létezett és létezni is fog itthon és a nagyvilágban egyaránt. A megbukott és utólag kikérdezett körletfelügyelők kivétel nélkül mindig az alulfizetettséget hozzák fel mentségükként.

2007-ben Tökölön egy mindenki által becsült fiatal kollégát bilincsből vittek el a körletről az akkori RSZVSZ emberei. A körletfelügyelő építkezett és pénzsűkébe került, amit a körleten való kereskedelemmel kívánt enyhíteni, megoldani. Módszerének lényege röviden az volt, hogy dominó kártyás mobiltelefont, Rivotril nevű nyugtatót, szeszecitált és egyebet vitt be „komolyabb” körletekre. Az ezekért járó anyagi juttatást pedig mindig a lakóhelyéhez közel álló kocsmában vehette át. Egy-egy, a boltban 20 ezer forintért megvásárolt dominós mobiltelefont 35-40 ezer forintért adott el.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Befolyásolhatóság. Morálisan el nem fogadható módon volt példa arra is, amikor női reintegrációs tiszt (nevelő) bonyolódott szerelmi viszonyba fogvatartottal. (Többek között Tökölön is történt ilyen, az eset kiderülése után a hölgy leszerelt a bv. kötelékéből.) Az elítélt hangosan tette szóvá környezetében, hogy őt nem lehet akárméért fenyíteni, mivel intim kapcsolatban áll nevelőtisztjével.

A korrupció másik és még veszélyesebb formája az, amikor az adott felügyelő nem lefizetve, hanem *megfélemlítve* van. Ezt a módszert az intézetekben fogvatartott szervezett bűnözői körökhöz tartozók szokták alkalmazni. Volt már rá példa, amikor a fogvatartottak szempontjából kulcsfontosságú pozíciót betöltő felügyelő, nevelő kapott az intézet parkolójában friss fotót saját családjáról, gyermekét az iskolába kísérő házastársáról. Ilyen esetben lehetséges, hogy nem minden érintett fordulna eljárójához vagy a Nemzeti Védelmi Szolgálathoz, hanem vagy leszerelne, vagy végrehajtaná a követelést.

A korrupció eme formái azért jelentenek veszélyt, kockázatot többek között a nemzetbiztonságra is, mert:

- megtörik, szétzilálják a bv-s társadalmat, negatív színben tüntetik fel a bv. intézményrendszerét, azon túl a rendvédelmi szerveket,
- csökkentik az állami szervekbe vetett, amúgy is néha ingatag közbizalmat,
- gyengítik az emberek törvénytiszteletét, társadalmi felelősségérzetét,

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

- a becsületes kollegák számára szégyenérzettel párosul az, amikor a szintről viszik el bilincsben, a lebukott bv-s alkalmazottat a fogvatartottak szeme láttára (saját tapasztalat),
- erősítik a tudatot a fogvatartottakban, hogy akadnak megvehető emberek őrzők köreiben,
- bár hazánkban nem volt még rá példa, de egy esetleges korrupst bv-s munkatárs cinkos szemhunyas miatt beszerzett, elrejtett és felhasznált tiltott eszköz okozhat súlyos sérülést, halált „útban levő” becsületes kollégának.

Sok esetben a korrupció korrupciót szül, mivel az egyszer „megcsúszott” vagy megfélemlített bv-s alkalmazott zsarolásnak van kitéve, ha nem áll újra kötélnek. Ezen események nem csak a rendvédelmi szervek becsületén ejtenek foltot, hanem veszélyt jelentenek a szolgálatot teljesítőkre, közvetve pedig a társadalomra is.

Legális telefonok használatának rendje és az illegális mobiltelefonok használatának kockázata

A fogvatartottak legális kapcsolattartási lehetőségei közül az egyik a telefonálás a levél, csomag és beszélő mellett. 2016-ban építette ki a büntetés-végrehajtás azt a rendszert, amely révén a börtönök lakói már mobiltelefonon beszélhetnek hozzátartozóikkal, és nem kell arra várakozniuk, hogy sorra kerüljenek a „bvfon”-nak nevezett, a folyosó falára helyezett készüléknél (melyekből a legtöbb már leszerelésre is került). A Telekom adja a készüléket, amelyet nem lehet visszahívni, és amelyre sms-t küldeni sem lehet. A mobil feltölthető kintől úgy,

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

mint a „Domino-kártyás” telefonok, vagy a fogvatartottak által is. A letéti számlájukra beküldött pénzből maga az elítélt tölti rá az egyenleget. A telefonról csak az előzetesen regisztrált rokonokat, kapcsolattartókat lehet hívni. A telefonálás során a beszélgetések időtartama automatikusan alkalmanként 5 perc (2 alkalom/nap) fogvatartottanként. Ez idő alatt több engedélyezett kapcsolattartót, illetve más engedélyezett személyt vagy szervezetet is hívhat. Abban az esetben, ha az adott napon a fogvatartott nem telefonált, akkor a le nem beszélt idő nem halmozódik, a következő napon nem lehet többször 5 vagy 10 percet beszélni. A védőügyvéddel való kapcsolatfelvétel gyakorisága nem korlátozható, azonban az alkalmankénti hívások ez esetben sem haladhatják meg a 10 percet. Mindkét fajta kommunikációt (mobil és a bvfon) a bv. rögzítheti, szükség esetén megszakíthatja. Sajnálatos módon kockázatos és létező probléma, hogy egyes rendszeresített, azaz legális telefontípusoknál, bizonyos kód beütése után feloldódnak a tiltott, zárolt funkciók. Mindezt tudják az „érintettek” is, akik a fenti tények és a drága tarifa díjak (110Ft/perc) miatt is illegálisan bekerült és használt mobiltelefonok segítségével tartják a kapcsolatot a rokonsággal, ismeretségi körrel, kint levő bűnelkövető társakkal.

2017 februárjában tartotta meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos parancsnoka évvértékelőjét, melyben a következő tájékoztatást adta: „A 2016-os évben a büntetés-végrehajtás munkatársai összesen 1459 darab illegális mobiltelefont találtak intézkedéseik során. Az elmúlt időszakban a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka több belső vizsgálatot is elrendelt, mivel előfordult, hogy az ellenőrzések

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

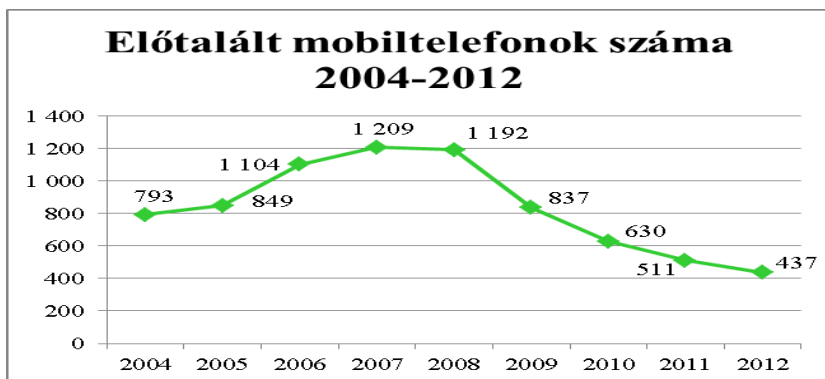
ellenére néhány fogvatartotthoz olyan eszköz is bejutott, amely képrögzítésre, illetve internetes kommunikációra is alkalmas volt.”⁹

Az elmúlt évek telefon előtalálási statisztikáit nézve, az csökkenő tendenciát mutatott 2008-2012 között, majd újra emelkedésnek indult. Itt kell megjegyezni viszont, hogy a statisztikai adatot alátámasztó számok nem mindig a valós állapotot tükrözik, ezt egy személyesen tapasztalt esettel mutatnám be. Volt szolgálati helyemen az egyik zászlósi rendfokozatú biztonsági tisztnek (BIT) kiváló érzéke volt ahhoz, hogy az éjszakai szolgálatokban az épületek körül és a körleteken belül „portyázva” megtalálja az éppen használatban levő tiltott kapcsolattartásra használt telefonokat. Magasan vezette az előtalálási statisztikát, „mobilzászlósnak” hívták a háta mögött a fogvatartottak. Aztán egyszer csak jött „fentről” az utasítás, hogy le kell állnia eme tevékenységével, „mert már az országos előtalálási statisztikában is az elsők között van Tököl, és ez azért mégsem vet jó fényt az intézetre!” Az említett zászlós kénytelen volt visszavenni a „tempóból”. Utána többnyire már csak a rendszeresített jelzőkészülékkel járkálva mutogatott kívülről a körleteknél, hogy hol használhatják éppen az illegálisan tartott mobiltelefont. A tiltott tárgy (telefon, SIM kártya) száma és előtalálási statisztikái véleményem szerint azért magasak, mert kevés a fogvatartottnak a napi 2x5perc kapcsolattartási idő, illetve magas a telefonálási tarifa. Ha növelnék ezen idő intervallumát és csökkentenék a tarifát, redukálna a becsempészett

⁹ Dr. Tóth Tamás bv. vörgy. 2016-os évre vonatkozó évértékelése.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

„mobilok” száma, mivel a benti felhasználók nagyon magas (kb. 90%-os) aránya, ténylegesen a rokonsággal tart kapcsolatot, és a fenti időt kevésnek-szüksősnek, a díjakat pedig túl magasnak érezve tartanak illegális készüléket.

6. ábra¹⁰

A telefonok és SIM-kártyák illegális bekerülésének több módja lehet. Bekerülhet küldött csomagban, bár elvileg minden csomag röntgenes csomagvizsgálón megy át, ezért itt a legnagyobb a lebukási arány. Bekerülhet beszélő alkalmával, amikor a rokonok csempészik be. Ez a mód is lebukás veszélyes, mert minden beszélőt motozás és ruházatátvizsgálás követ, bár egy SIM kártya elrejtése nem nehéz feladat, ha az átvizsgáló személy figyelmetlen és – sajnálatos módon – beviheti az elítélt ügyvédje is. De a leginkább elszomorító tény az, hogy bv. alkalmazott

¹⁰ Mobiltelefonok előtalálási statisztikája (forrás: bv.gov.hu)

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

(legtöbbször körletfelügyelő, civil munkáltató) is becsempészheti. Ezen telefonok segítségével tökéletesen és ellenőrizetlenül megszervezhető egy szökés, szervezkedés vagy más biztonsági szempontból releváns esemény. Mivel nincsenek pontos statisztikák és látens jelenségről van szó, a bv. intézetekben levő illegális telefonok tényleges száma teljesen ismeretlen és felderíthetetlen.

Az egészségügyi szűrések kontra személyiségi jogok

A hatályos törvények és rendeletek szerint, befogadáskor minden fogvatartottnak át kell esnie egy egészségügyi szűrésen. Ez a valóságban úgy néz ki, hogy az eü. személyzet tagja szemrevételezéssel megállapítja az esetleges külsérelmi nyomokat, meglevő tetoválásokat. Kikérdezi lehetséges kábítószer-fogyasztó múltjáról, viszont helyben történő – a laborvizsgálatokhoz szükséges – mintavétel (vér, vizelet) nem történik. A szabályozás (amely előrébb sorolja az egyes személyiségi jogokat, mint a bv. szerv, illetve a társadalom biztonságát) olyan helyzetet szült, hogy az egyes szűrésekhez az érintett fogvatartott beleegyezése szükséges, amely sok esetben nem történik meg. Ezáltal reális és valós esély van arra, hogy HIV, Hepatitis és egyéb fertőzéssel kerülhet be elítélt az intézet falai közé. A jelenlegi szabályozást megelőzően (2007 előtt), ha a részletes szűrésen valakiről kiderült, hogy például HIV-fertőzött, akkor Tökölre szállították az ún. „K” körletre, ahol a többi, szintén fertőzött elítélttel együtt speciális gyógyszeres kezelést kapott. Az itt szolgálatot teljesítők jól tudták, hogy „kikkel” van dolguk, felmérhették a kockázatot. Ugyanígy jártak el többek között például a TBC-s elítéltekkel is. 2017-ben – több alkalmas

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

intézetlátogatásaim során – szembesültem a mostani törvényi szabályozás anomáliájával, a felemás megoldást eredményező helyzettel. Jelenleg, ha az elítélt nem egyezik bele, nem végezhető rajta szűrés. A fogvatartottak nemcsak egymást fertőzhetik, hanem reális fenyegetést jelentenek a személyzetre – közvetlen módon azok családtagjaira –, így azok minden elítéltet lehetséges vírushordozónak tekintenek. Bár a HIV vírusra nem, de sok egyéb, más infekcióra igaz a cseppfertőzéses terjedési forma. Elég a jelenlegi romániai és ukrán kanyaró járványra gondolni. Ilyetén mód a fertőzések nemcsak bentről terjedhetnek kifelé, hanem kintről is befelé, mondjuk egy „beszélő” alkalmával. A rendkívül kockázatos helyzet *megoldása* mindenképpen a törvényi szabályozás megváltoztatásában és a szűrések minden befogadottra nézve kötelezővé tételében rejlik.

Külföldi kitekintés

Amíg a hazánktól nyugatabbra fekvő országokban valós veszélyt jelentenek a különböző radikális vallási és szélsőséges csoportok a börtönökben, addig bv. intézeteinkben ez nem releváns probléma – még. Bár vannak muzulmán, illetve a katolikustól eltérő, más vallású fogvatartottak, pontos számuk nem ismert, mivel személyiségi jogokra hivatkozva efféle felmérés még nem készült a hazai bv. intézetekben. Az EU-s országok nemzetbiztonsági szolgálatai és büntetés-végrehajtási szervezetei, intézetei hasonló kihívásokkal szembesülnek hazánkhoz hasonlóan. A 2016. május 19-20 között Brüsszelben

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

tartott EU konferencia¹¹ egyik célja az volt, hogy meghatározzák, milyen képzésekkel lehetne felkészíteni az EU-tagországok rendvédelmi – köztük a büntetés-végrehajtási és a nemzetbiztonsági – szerveit a fokozódó terrorizmus és radikalizmus okozta veszélyekre és kihívásokra. Az előadások közül, Krzysztof Jedrzejak, az EPTA¹² soros elnökének prezentációjából kiviláglott, hogy mindenképpen szükséges a határokon átnyúló együttműködés és közös képzések indítása a rendészeti szervek számára. Vannak és mindig is lesznek különbségek az EU-tagországok börtönviszonyai között, ugyanakkor a különböző bv. intézményekben dolgozók hasonló és egyre nagyobb kihívással szembesülnek mindennapi munkájuk során. Egyidejűleg kell biztosítaniuk a fogvatartottak jogait, tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot és emberi jogokat, ugyanakkor meg kell felelniük az egyre fokozódó biztonsági kihívásoknak is.

Összegzés

Úgy gondolom, hogy hazánk nemzetbiztonsága szempontjából kiemelkedő fontosságúvá kell, hogy váljon a különböző szakágakkal való szorosabb partneri együttműködés. Mivel minden rendészeti szervezet máshogy látja a saját és mások területét, együttműködésük során sokkal szélesebb spektrumban láthatnak rá a rizikófaktorokra. Mindez azért fontos, mert a

¹¹ Counter-terrorism and de-radicalisation: How to answer training needs of justice practitioners/

¹² Network of European Penitentiary Training Academies (Európai Büntetés-végrehajtási Képzési Központ).

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

büntetés-végrehajtási intézmények feladatukból és működésükből adódóan nem nélkülözik a magas kockázati tényezőket. A figyelmet mindenképpen rá kell irányítani az intézeteken belüli jelenségek, folyamatok, viszonyok alakulására. Rendkívül fontos az is, hogy a börtönfalakon belül különféle módon szerzett információk is nagyban segíthetik a rendvédelmi – elsősorban a nemzetbiztonsági – szervek munkáját. Nemzetbiztonsági létkérdés, hogy a bv. intézetek rendkívüli események bekövetkezése nélkül működjenek, mert ez szolgálja az állam és a társadalom zavartalan működését és a közrend fenntartását. Fontosnak tartom a fentiekben említett kockázatok számbavételét azért, mert meggyőződésem, hogy hazánk a nem túl távoli jövőben fokozott veszélyeknek és kockázatoknak lesz kitéve, és nekünk, a rendvédelemben dolgozóknak az elsődleges feladatunk válaszolni ezekre a kihívásokra.

Irodalomjegyzék

- Counter-terrorism and de-radicalisation: How to answer training needs of justice practitioners. (Terrorizmus elleni küzdelem és re-radikalizálódás: Milyen válaszokat adhat a képzés az igazságszolgáltatásban?) A 2016. május 19-20 között Brüsszelben tartott EU-s konferencia írásos dokumentációja.
- Dr. Tóth Tamás bv. vörgy. 2016-os évre vonatkozó évvértékelése.
- Börtönstatisztikai Szemle 2015-ös és 2016-os számai.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS**Felhasznált jogszabályok:**

- 2009/2015. (XII.29.) Korm. határozat – a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről. 1. melléklet (1.29. pont, a büntetés-végrehajtási szervek).
- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv. vagy más néven Bv. kódex).
- A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (Bv. Sztv.).
- A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény.

ELEMZÉS

Hankiss Ágnes¹

Átívelő hálózatok

az al-Kaidától az ISIS-ig

„Vegyél részt aktívan a gerilla háborúban, támadd oldalba az ellenséget – gyakorlás, szervezés, és tervezés – amit igen kitartó és szoros harctéri felülvizsgálat kövessen.”²

Abu al-Walid

Abstract

The paper presents the perpetrators of the grave terrorist attacks in Europe in the last years having been connected not only to the center and leadership of the ISIS in Syria, thus contradicting the theory of lone wolves, but also to some European cells and ringleaders of Al-Kaida networks, from whom they obtained logistical and ideological ammunition. These relationships have

¹ címzetes egyetemi docens, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszékének oktatója

² „Continue active work in guerrilla warfare on the adversary's flanks — training, organizing, and planning—followed by very tenacious close battlefield supervision.” (fordítás a szerzőtől). West Point, CTC, Harmony Project, Sinjar Dokumentumok, AFGP-2002-600053

ELEMZÉS

spanned decades and have survived the conflicts of the two organizations and played an important part behind the European attacks of the Islamic State. Among the terrorists of the Paris and Brussels attacks in 2015-16, those who served a key role in these attacks, especially the ringleader Abdelhamid Abaaoud, had the most intensive relationship to al-Kaida veterans. We might ask the question: after the fall of ISIS in Syria and Iraq, what kind of sleeper cells and resurgent networks we have to expect? The paper shows the complexity of these diversification procedures in the mirror of the ambivalent position of Morocco on the global map of Jihadist terrorism. Finally, it highlights the escalative nature of the attackers's terrorist „career” and the dilemmas of early intelligence and detection with which the counterterrorist efforts are confronted.

A Franciaországban és Belgiumban elkövetett súlyos terrortámadások tettesei és segítői – többek között azok, akik Magyarországon keresztül, menekülteként jutottak vissza Európába – ismerték egymást. Kapcsolataikat mutatja az a hálózati térkép, amelyet a Terrorelhárítási Központ tett közzé a honlapján.³ A Terrorelhárítási Központ nyilvános adataira és nemzetközi szakmai forrásokra támaszkodva korábbi írásomban bemutattam,⁴ hogy a súlyos európai terrortámadások elkövetői legkevésbé sem magányos farkasok voltak, hanem egy-egy

³ <http://tek.gov.hu/pdf/ppt.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 20.)

⁴ HANKISS Ágnes (2017): A „magányos farkas” legendája. Terrorista hálózatok. Hamvas Intézet. Arc és Álarc. 2017. 2. szám. 201-227. o.

ELEMZÉS

hálózati láncszemen keresztül közvetlenül kapcsolódtak az Iszlám Állam központjához és vezetéséhez.

De menjünk egy lépéssel tovább – azaz, hogy lépünk vissza valamelyest az időben. Az al-Kaida és az ISIS hálózatainak strukturális hasonlóságán túl⁵ a folytonosság abban is tetten érhető, hogy az európai merényletek elkövetőit – noha ez nem igen szűrődött át a köztudatba – sokrétű személyes kapcsolat fűzte az al-Kaida olyan európai kulcsszereplőjéhez, akiktől eszmei felkészítést és komoly logisztikai támogatást kaptak (az idegen harcosok Szíriába juttatását is ezek a régi hálózatok szervezték és biztosították). Az adatgyűjtésben most – a már korábbi írásaimban is feltüntetett adatbázisok mellett – elsősorban Emma Webb és Rupert Sutton terjedelmes, dzsihadisták életrajzi adatait tartalmazó „profil-gyűjteményéből” dolgoztam. Adatbázisuk – amely elsősorban a letartóztatott terroristáknál talált dokumentumokra és a periratokból nyert adatokra támaszkodik – azzal a céllal készült, hogy összehasonlítsák a 2000-es évek elején Európában működő al-Kaida hálózatokat a 2015-ben és 2016-ban Európát érő súlyos terrortámadásokat végrehajtó, az Iszlám Államhoz köthető hálózatokkal.⁶ Bár teljes körű és minden tekintetben igazolt adatok híján általános vagy összegző következtetések levonására a profilok és kapcsolatok elemzése

⁵ HANKISS Ágnes (2017): Terrorista hálózatok. A C-79-es dosszié. Terror & Elhárítás. 2017. 4. szám. 4-22. o.

⁶ WEBB, Emma – SUTTON, Ruppert (2016): An Enduring Threat: Europe's Islamist Terror Networks Then and Now. Forrás: <https://relayto.com/the-henry-jackson-society/92ha8IN0> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 02.)

ELEMZÉS

önmagában nem elegendő – de apróbb esetvonásokkal gazdagítja a még megválaszolatlan kérdések táráát.

Al-Kaida kapcsolatok

A párizsi és brüsszeli terrortámadások elkövetői nem csupán az Iszlám Állam központjához és vezetéséhez kapcsolódtak, hanem az al-Kaida egyes európai tagjaihoz és sejtjeihez is. Nem kis mértékben közülük nőttek ki és belőlük merítettek muníciót, mind eszmei, mind gyakorlati értelemben. Az akár évtizedeken is átívelő személyes kapcsolatok és események túléltek a két terrorszervezet belharcait és konfliktusait. Ami az utóbbiakat illeti, célszerű különválasztani:

1. az ideológia és a habitus különbségét,
2. a vezetők közötti rivalizációs konfliktusokat,
3. a stratégiák és a hálózatok folytonosságát.

Lehet persze ennél árnyaltabban is vizsgálni a két szervezet viszonyát, ahogyan például Charles Vallee teszi, aki elemzését⁷ alapvetően a két meghatározó internetes fórum, az *Inspire* (Al-Kaida) és a *Dabiq* (IS) narratívájának az összevetésére építi, és különválasztja:

1. az ideológiát,

⁷ VALLEE, Charles (2015): Digital Jihad: Al-Qaeda and the Islamic State Dabiq vs. Inspire. International Institute for Counter-Terrorism (ICT), Summer, 2015. <https://www.ict.org.il/UserFiles/Vallee-Digital-Jihad-Dabiq-Inspire.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 14.)

ELEMZÉS

2. a mozgósítást,
3. a propagandát,
4. az Arab Tavasz-hoz való viszonyulást,
5. az egymásról alkotott képet.

Magam azonban itt csupán jelzem azokat a különbségeket, amelyek olykor még a szakmai elemzésekben is könnyen elfedhetik azt a hálózati kontinuitást, amely pedig hathatós szerepet játszott az elmúlt évek számos európai terrortámadásának a hátterében.

Resperger István felosztásában a terrorszervezetekhez csatlakozó idegen harcosoknak alapvetően négy különböző célkitűzése lehet:

1. a hitvallásuktól idegen kormányok megbuktatása,
2. egy diktatórikus, teokratikus, vallási fundamentalista rezsim létrehozása,
3. egy nemzetközi, fundamentalista, teokratikus kalifátus létrehozása, amely a történelmi iszlám uralkodási formáján alapul,
4. az egész világot uraló kalifátus megvalósítása.⁸

Bin Laden és köre a műveltebb szunnita elitből érkezett, számukra az Iszlám Kalifátus megvalósulása csupán ábránd,

⁸ RESPERGER István (2016): A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. Hadtudományi szemle. 2016. 3. szám. 115-181.

ELEMZÉS

távoli remény volt, realitásában nem igen hittek. Céljuk Amerika és a bűnös Nyugat terrorizálása volt, elsősorban az ellenség kiűzése a Közel-Keletről, de a muszlim közösségen belül nem viseltek hadat. Az ISIS viszont a muszlim társadalom megtisztítását is célul tűzte maga elé, akár a síita hitűektől, akár más vallási kisebbségektől vagy rivális szunnita csoportoktól. Az ISIS felfogása a kora középkori fundamentalista felfogást tükröző vahhabita törvényekben és szokásokban gyökerezik, beleértve a rabszolgatartást és a lefejezést. Találó megfogalmazásban: *„Bin Laden a saját terrorizmusára úgy tekintett, mint annak a kalifátusnak a nyitányára, amelynek az eljövételét nem fogja megérni.”*⁹ Azt az apokaliptikus víziót, amely az ISIS fórumain fő motívummá vált, Bin Ladenék lenézték, és tömegfogyasztásra szánt terméknek tekintették. Az ISIS tömegmozgalmához, „lumpen-kalifátusához” képest az al-Kaida valamiféle titkos politikai mozgalomként működött. Míg az al-Kaida minden harcost arra szólított fel, hogy maradjon ott, ahol él, és a saját határain belül végeztesse ki az ellenséget, az Iszlám Állam, a maga populista habitusának megfelelően, minden muszlimot kivándorlásra és csatlakozásra szólított fel (az Európában maradást csak különleges okok fennállása esetén fogadta el). Az al-Kaida 9/11 után, noha látványos győzelmet aratott, mégis lassú hanyatlásnak indult, mivel nem az következett be az, amit a minden korábbinál brutálisabb terrortámadás sikerétől vártak. Az USA nem vonult ki a Közel-Keletről, épp ellenkezőleg. Bár ezután

⁹ WOOD, Graeme (2015): What ISIS Really Wants? <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>

ELEMZÉS

még súlyos merényletek következtek (Bali, Madrid, London, Mumbai), ám ezek már jórésben annak a diverzifikációs folyamatnak az eredményei, amelynek során egyes csoportok, sejtek leszakadtak a központi vezetésről. Bin Laden és köre behúzódott pakisztáni birtokára, – amint a ház elfoglalása után megtalált dokumentumok, kazetták mutatták – drónok építéséről álmodoztak (amit majd csak az Iszlám Állam moszuli laboratóriumában és üzemében váltanak valóra), és töméntelen mennyiségű pornófilmmel mulatták a kényszerű rejtőzés idejét ... Bin Laden halála után az al-Kaida vezetésének a megszerzéséért többen is ringbe szálltak. A vezetőik közötti ellentétek és az elmérgesedő viszony dacára azonban az al-Kaida fórumain üdvözölték az Iszlám Állam európai merényleteit és – a jövő alakulásában ez fontos körülmény lehet –, míg al-Zawahirit árulónak tekintették, Hamsa bin Ladent, bin Laden apja karizmatikus tulajdonságaival rendelkező fiát soha nem kritizálták vagy támadták. Egyes elemzések szerint,¹⁰ az ő vezetésével akár egyesülhet is a jövőben a két szervezet maradéka, és elfoglalhatja az ISIS helyén keletkező vákumot.

A két terrorszervezet közötti folytonosság egyik lokális góca volt Molenbeek. Molenbeekben élt például a 191 halálos áldozatot követelő, 2004-es madridi terrortámadás két elkövetője

¹⁰ SOUFAN, Ali (2017): Hamza bin Ladin: From Steadfast Son to al-Qa`ida's Leader In Waiting. CTC Sentinel. Volume 10. Issue 8. https://ctc.usma.edu/app/uploads/2017/09/CTC-Sentinel_Vol10Iss8-15.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 11.)

ELEMZÉS

is.¹¹ Belgium, mint lehetséges, sőt kívánatos célpont, felbukkan már abban az al-Kaidához köthető Sinjar-adatbázisban is, amelyet a West Point Terrorelhárítási Központja tett a kutatás számára hozzáférhetővé. 2007. szeptember 11-én a koalíciós erők rajtaütöttek Sinjarban egy az al-Kaidához köthető rejtkehelyen, ahol temérdek dokumentumot találtak az Irakba utazó idegen harcosok háttéréről és mozgásáról. A több, mint 600 személytől származó feljegyzések mind a terrorelhárítás, mind a kutatás számára rendkívül értékes adatokat tartalmaznak. Az egyik dokumentumban például, amelyet írója, bizonyos Husayn 2007. augusztus 11-én hajnali 4 órakor vetett papírra, a 8. pontban Belgiummal foglalkozik, ahová maga is készül, és a hálózatépítés, meg a finanszírozás mikéntjét tervezgeti. A töredezett szöveg magyarul: *„Ami az európai műveleteket illeti, nekem (a szerzőnek) van néhány (kommunikációs) csatornám. Van valakim, aki átveszi és beteljesíti Abu-Abdallah al-Baljiki (a Belgium) munkáját. Továbbá van egy másik személy, aki velem dolgozik ott a támogatások gyűjtésében. Sok testvér van odaát, aki dolgozni akar, akár itt, ahol vagy, akár ott Európában, ha Abu-Quasurah oda akarja adni nekem a címeiket, fel fogom hívni őket. Amikor megérkezem, majd jobban megmagyarázom és tisztázom*

¹¹ STROOBANTS, Jean-Pierre (2015): Molenbeek, la plaque tournante belge du terrorisme islamiste. Le Monde. November 16, 2015. http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/11/16/molenbeek-la-plaque-tournante-belge-du-terrorisme-islamiste_4810617_3214.html# (Letöltés időpontja: 2018. 01. 04.)

ELEMZÉS

a *dolgot*.¹² De megtalálható az iratok között például annak az 53 szíriai koordinátornak a neve, adatai, akik az idegen harcosokat segítették eljuttatni Szírián át Irakba, és beszédtek tőlük vagy sokszor inkább kisajtolták belőlük a pénzt. A feljegyzések, levelek a koordinátorok működéséről, sőt még egyéni habitusuk különbségeiről is differenciált képet nyújtanak. Arra azonban a közreadók is felhívják a figyelmet, hogy *„Ezek a feljegyzések megdöbbentő betekintést kínálnak az al-Kaida módszereibe és viselkedésébe, de korántsem teljeskörű és hibátlan dokumentumok. Az olvasóknak és a kutatóknak óvatosan kell bánniuk a következtetésekkel, ha csak ezekre a feljegyzésekre építenek.*”¹³

Itt – gondolati zárójelet nyitva – érdemes néhány szót szólni arról a CTC Harmony Program-ról, amely ezeket a dokumentumokat a kutatás számára közreadta, *„azzal a fő céllal, hogy a terrorista szervezetek belső tevékenységének a dokumentumait az*

¹² CTC Harmony Documents, NMEC-2007-658086. Hussein Cell/Network Status Update Report. Saturday, 11 August 2007, 4:00 o'clock in the morning: „8) As for the operations in Europe, I [the author / Husayn] have some [communication] lines. I even have someone that can take over and complete the work of Abu-'Abdallah al-Baljiki [the Belgium]. Additionally, there is another person who works with me in gathering the funds over there. There are many brothers over there who want to work, however, over here, where you are, or in over there in Europe, if Abu-Qasurah wants to give me the addresses, I will call them. When I arrive, I can explain and clarify the matter better.”(A magyar fordítás tőlem).

¹³ FISHMAN, Brian – SHAPIRO, Jacob – FELTER, Joseph – BERGEN, Peter – BROWN, Vahid (2008): Bombers, Bank Accounts and Bleedout al-Qa'ida's Road in and out of Iraq. 2008, July 22, Combating Terrorism Center at West Point, p.13.

ELEMZÉS

*akadémiai közösség számára megismerhetővé tegye.*¹⁴ Mostanában örvendetes módon a szakmai fórumokon itthon is szó esik a különböző szakterületek tudásanyagát felhasználó „think tank”-ek szerepéről a biztonságkutatásban. „*A biztonságpolitika mára olyan interdiszciplináris tudományággá vált, amely lehetőséget teremt az egyes részterületek önálló feldolgozására és értelmezésére is.*” – írja Kasznár Attila.¹⁵ Másutt pedig ő és szerzőtársa a biztonságpolitika „interdiszciplináris elhelyezkedéséről” és a biztonság fogalmának jövőbeni bővüléséről írnak¹⁶. Talán érdemes itt ismét felidézni Eric Herrennek, a Svájci Különleges Erők volt tagjának a megállapítását: „*Szükségünk van interdiszciplináris intézményekre, amelyeknek a tevékenysége arra irányul, hogy globális stratégiákat találjanak ... hozzáadva a maguk interdiszciplináris képességeit a terror elleni harchoz.*”¹⁷ Az interdiszciplináris együttműködésnek, amelynek a Harmony Program egyik útmutató példája lehet, fontos eleme az a „csapatmunka”, amelyről a program egyik munkatársa irigylésre méltóan emlékezik meg egyik tanulmányában: „*Mindenekelőtt, szerencsés vagyok, hogy a Terrorelhárítási Központ és a*

¹⁴ FISHMAN, Brian – SHAPIRO, Jacob – FELTER, Joseph – BERGEN, Peter – BROWN, Vahid (2008): *Bombers, Bank Accounts and Bleedout al-Qa’ida’s Road in and out of Iraq*. 2008, July 22, Combating Terrorism Center at West Point, p.13.

¹⁵ KASZNÁR Attila (2017): *A Távol-Kelet terror-szemponútú biztonsági kockázatai*. Hamvas Intézet. Arc és Állarc. 2017. 1. szám. 101. o.

¹⁶ KASZNÁR Attila – ZALAI-GÖBÖLÖS Noémi (2017): *A globális erőközpontok és a nemzetközi biztonság*. Bíbor Kiadó. 2017. 9-10. o.

¹⁷ HERREN, Eric (2005): *Countering Future Terrorism*, International Institute for Counter-Terrorism (ICT). (fordítás a szerzőtől).

ELEMZÉS

*Társadalomtudományi Tanszék családjának a része lehetek a West Point-on, ahol a munkatársak többek, mint pusztán munkatársak.*¹⁸

Ha megvizsgáljuk, hogy a párizsi és a brüsszeli terrortámadások tettesei közül kiket fűzött intenzív személyes kapcsolat az al-Kaida néhány veterán harcosához, ideológusához és toborzójához, jól látható, hogy elsősorban azok rendelkeznek erős kapcsolódásokkal az „elődszervezet” néhány meghatározó tagjához, akik az Iszlám Állam frankofon hálózatában is kulcsszerepet tölthettek be. Az a hálózati és stratégiai folytonosság, amely az al-Kaida „hőskorából” átvezet, ha nem is mindig szembeötlő formában, az Iszlám Állam által koordinált európai merényletekig, nem csupán a párizsi és a brüsszeli támadások háttérében mutatható ki, hanem az elmúlt években Németországban vagy Nagy-Britanniában elkövetett súlyos támadások esetében is. (Ezekre a kapcsolatokra részletesen most nem térek ki.)

Frankofon területen elsősorban az az Abdelhamid Abaaoud volt az összekötő a két terrorszervezet között, akit a francia rendőrség közlésével egybehangzóan, hol a párizsi támadások „mastermind”-jának¹⁹, „ringleader-ének”²⁰, „architect”-jének²¹,

¹⁸ LAHOUD, Nelly (2012): Beware of Imitators. Al-Qa`ida through the Lens of its Confidential Secretary. Harmony Program. The Combating Terrorism Center At West Point, 4 June 2012, 1. o.

¹⁹ CHAPIN, Ellen: Beyond The Caliphate: Islamic State Activity Outside The Group's Defined Wilayat. CTC Sentinel.

²⁰ VLIERDEN G. Van (2015): „Profile: Paris Attack Ringleader Abdelhamid Abaaoud. CTC Sentinel.

ELEMZÉS

tervezőjének és irányítójának neveznek. Hasonló kapcsolati szerepet töltött be Najim Laachraoui is, színpadias kivégzések végrehajtója, aki még az Iszlám Állam harcosai közül is kitűnt kegyetlenségével és szadizmusával. Ő volt Alan Henning és David Haines kínzója, majd a párizsi támadások bomba-készítője, a brüsszeli repülőtér öngyilkos robbantója, és akárcsak Abaaoud, korábban az ISIS parancsnoka Szíriában. Kettőjük profiljának sajátos, elgondolkodtató, közös vonása, hogy az európai integráció kudarca – úgy tűnik – egyiküknél sem vezethető vissza a szegénységre vagy az iskolázatlanságra. Abaaoud rangos katolikus iskolában tanult. Laachraoui is 18 éves koráig egy katolikus magániskola diákja volt, majd a Brüsszeli Szabadegyetem mérnöki karára járt, amit otthagyt, és tanulmányait a Leuveni Katolikus Egyetemen folytatta. Mindketten – amint a párizsi kávéház fegyveres támadója, és a Saint-Denis-i öngyilkos robbantó, Chakib Akrouh is – már jóval a párizsi és brüsszeli terrortámadásokat megelőzően szoros kapcsolatban álltak a radikális Khalid Zerkani-val. A marokkói születésű Zerkani, az afgán dzsihad veteránja, 2002-ben telepedett le Belgiumban, előtte Spanyolországban és Hollandiában is megfordult. Hálózatát a molenbeeki mecsetből működtette, és köztörvényes bűncselekményekből, lopásokból finanszírozta. Sejtjének a tagjai az al-Kaida afganisztáni kiképzőtáborokban és észak-afrikai csoportjaiban ismerték meg egymást. 1999-ben és a 2000-es évek elején vettek részt terrorcselekményekben, majd másfél évtizeddel később jelentős

²¹ TEICH, Sarah (2016): Islamic Radicalization in Belgium. International Institute for Counter-Terrorism (ICT).

ELEMZÉS

szerepet játszottak annak az Iszlám Államhoz köthető nemzedéknek a radikalizálásában és toborzásában, amelyből a párizsi és brüsszeli terroristák is kikerültek. Zerkani török embercsempészeket keresztül juttatta el az idegen harcosokat Szíriába, amiért 2014 februárjában letartóztatták és elítélték. Közeli kapcsolatot ápolt nem csupán Abdelhamid Abaaoud-dal és Najim Laachraoui-val, hanem a Sharia 4 Belgium vezetőivel is. Ugyanakkor – tegyük hozzá – a párizsi és brüsszeli elkövetők bizonyos tekintetben sajátosan új harcmodort alakítottak ki. *„Az Abaaoud által létrehozott network képes volt végrehajtani egy második, széles-skálájú támadást, a brüsszeli merényletekben műveleti szerephez helyezve azokat, akik logisztikai szerepet játszottak a párizsi támadásokban, ami egyedülálló teljesítménynek tekinthető a modern európai iszlamista hálózatok történetében.”*²²

Fatima Aberkan 2007-ben csatlakozott a dzsihadistákhoz. Toborzó és utaztató hálózatot működtetett 2015-ös letartóztatásáig. A hálózaton belül „a brüsszeli dzsihad anyja” nevet viselte. 2007-ben letartóztatták egy terrorcselekmény miatt elítélt dzsihadista kiszabadításának az előkészületeiért, de végül bűncselekmény hiányában felmentették. Testvérét 2003-ban ítélték el Massoud, iraki katonai parancsnok megölésében való részvételéért. Az Aberkam-családdal Salah Abdeslam és testvére is rokonságban állt. A Zerkani köréhez tartozó, szintén marokkói eredetű, molenbeeki illetőségű Gelel Attar Akrouh-hal együtt utazott Szíriába először 2012-ben. Attar megfordult

²² WEBB, Emma – SUTTON, Ruppert (2016): i. m.

ELEMZÉS

Németországban és Hollandiában is. 2012-ben a hatóságok Attar molenbeeki lakásán hamis okmányokat és fegyveres támadások forgatókönyveit találták. Abaaouddal és Akrouhhal állt szoros kapcsolatban a Zerkani-sejt finanszírozásért felelős tagja is, a 2016. márciusában meghiúsított párizsi merénylet fő gyanúsítottja, Reda Kriket, akinél fegyvereket, robbanóanyagot (TATP), hamis okmányokat találtak. Kriket társát Abderrahmane Ameroud-ot, az 1990-es évek végén az al-Kaida táborában képezték ki. 2001-ben ő is részt vett Massoud meggyilkolásában, amiért 2005-ben hét évi börtönre ítélték. A Zerkani-hálózathoz tartozott Yoni Patric Mayne is, aki Abaaouddal és annak testvérével együtt utazott Szíriába 2014 januárjában.

Salim Benghalem-et többen az ISIS európai „főrendezőjének” és Abaaoud főnökének, a párizsi terrortámadások fő kitervelőjének tartják. 2010-ben az öt évvel későbbi Charlie Hebdo elleni támadás elkövetőjével, Cherif Kouachi-val és a párizsi szupermarket későbbi támadójával, Ahmedy Coulibaly-val együtt készítik elő egy bebörtönzött dzsihadista kiszabadítását. 2011-ben Kouachi Benghalem-mel együtt utazik Jemenbe, ahol al-Awlaki, al-Kaida parancsnok mellé szegődnek. Benghalem később Aleppo egyik részének rendőrfőnöke lesz, és azzal a Mehdi Nemmouche-sal együtt kínoz meg és végez ki nyugati foglyokat, aki évekkel később, 2014 májusában a brüsszeli zsidó múzeum merénylője lesz. Fabian Clain, iszlamista veteránt 2009-ben azért tartóztatják le, mert a Bataclan megtámadását készíti elő. Lehetséges, hogy tőle származott a hat évvel későbbi célpont-választás. Abaaouddal Rakkában dolgoztak együtt, az Iszlám Állam Külső Műveleti Parancsnokságának kötelékében. Amr al-Absi, 2014 és 2016 között Aleppo kormányzója, akkor

ELEMZÉS

csatlakozott az Iszlám Államhoz, amikor még az al-Kaidával közös szervezetet alkotott. Saját csoportját elsőként lépteti be az ISIS-be. Az online media irányítója, al-Baghdadi bizalmi embere, az emberrablások irányítója, az ő foglya volt a lefejezett James Foley, amerikai haditudósító is. A későbbi brüsszeli merénylő, Najim Laachraoui al-Absi szíriai csoportjában a vállalatásokért volt felelős. Innen származtatható kapcsolata Abaaouddal. Talán érdemes még megemlíteni Reda Hame-t, francia komputer-technikust, aki Abaaoudtól kapott fegyveres kiképzést Rakkában és egy párizsi koncertteremben készült tűszokat ejteni.

Az al-Kaida kulcsszereplője, a 90-es évek végétől terrorcselekmények notórius tervezője és elkövetője: Djamel Beghal. Elsősorban az ő nevéhez fűződik a 2001-es párizsi amerikai követség elleni támadás, de már 1994-ben letartóztatják algériai terrorszervezetekben való részvételért. Később csecsen és bosnyák terroristáknak gyűjt pénzt, 1997-től pedig ő lesz a fő összekötő az al-Kaida és nagy-britanniai radikális csoportok között. Beghal megfordult afganisztáni kiképzőtáborokban, 2000-ben egy gyerekrablás elkövetője, 2005-ben Párizsban tíz évre ítélik, amit nem kell letöltenie. 2010-ben már a párizsi kóserbolt és a Charlie Hebdo későbbi merénylőivel sző közös terveket. De a két szervezet közötti kapcsolatok folytonosságát példázzák a 2017-es barcelonai támadások is. Egyik elkövetőjük és irányítójuk, Abdelbaki Es Satty, 2012-ben a börtönben került szoros kapcsolatba a 2004-es madridi robbantás egyik tettesével, a marokkói Rachid Aglif-fal.

A súlyos európai terrortámadások kulcsszereplőinek a többsége – mint láttuk – nem az elmúlt években elkövetett cselekmények

ELEMZÉS

tetteseként került először az elhárítás látóterébe. Folytatható a sor például Ibrahim el-Bakraoui-val, a brüsszeli Metro öngyilkos merénylőjével, akit 2010-ben már letartóztattak, mert egy AK-47-essel rálőtt egy rendőrrre. 2015 júniusában a török hatóságok Antáliában elfogják és visszaküldik azzal az alapos gyanúval, hogy potenciális idegen harcos, aki Szíriában az Iszlám Államhoz kívánt csatlakozni. A holland és a belga hatóságok azonban a gyanút nem tartják megalapozottnak. Annak ellenére sem, hogy el-Bakraoui neve az USA terrorelhárítási listáján is szerepel. A brüsszeli támadások tervét ő juttatta el jóváhagyásra al-Faransihoz, az ISIS külső műveleteket irányító vezetőjéhez. Mostefai, a párizsi Stade de France-nál elkövetett robbantás tettese, mint radikális iszlamista már 2010 óta rajta volt a hatóságok radarján. Sami Amimour-t, a Bataclan egyik fegyveres támadóját pedig már 2012 októberében letartóztatták terrorcselekmény elkövetésének az előkészületéért. Megfigyelés alá helyezték, de sikerült megszöknie. Menekültként tért vissza Franciaországba. Mohammed Aggad, a Bataclan másik fegyveres támadója 2014 óta szerepelt az Interpol körözési listáján. Salah Abdeslam-ot, a párizsi merényletek logisztikai felelősét már 2015 februárjában kihallgatták szíriai terrorista tevékenység alapos gyanújával. Fatima Aberkan társát, Malika el-Aroud-ot 2010-ben ismét letartóztatták, mert Afganisztánba küldendő harcosokat toborzott. De bűncselekmény hiányában elengedték, és 2013-14-ben háborítatlanul szervezhette tovább a frankofon sejtek tagjainak Szíriába juttatását. Korábbi írásomban²³ már bemutattam, de ebben az összefüggésben

²³ HANKISS Ágnes (2017): Terrorista hálózatok. A C-79-es dosszié. Terror &

ELEMZÉS

ismét megemlítem a manchesteri Arena támadójára és radikálisok nemzedékeire nagy hatást gyakorló Abu Qatada esetét, akit 2001-ben azért tartóztatnak le, mert a strasbourggi karácsonyi vásár felrobbantására készült. Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban egy évtizeden keresztül megakadályozta a kitoloncolását Nagy-Britanniából. Vagy Abu Doha, az al-Kaida másik európai kulcsfigurája, aki 1994-ben menekültként érkezik Angliába, 1996-ban már afganisztáni kiképzőtáborok szervezője, közeli kapcsolatba kerül bin Ladennel, majd három év után visszatér Nagy-Britanniába, ahol a menedékkérelmét elutasítják. 2001-es letartóztatásáig Abu Qatada-val szervezi a Los Angeles-i repülőtér, a strasbourggi karácsonyi vásár és a római amerikai követség megtámadását. A vele kapcsolatos vádak azonban elvetik, és az eljárást elhalasztják. Számos ország kéri a kiadatását, de az bizonyítékok hiányában nem történik meg. 2006-ban arról döntenek, hogy visszaküldik Algériába, de végül 2008-ban óvadékkal szabadon bocsájtják, és csak 2011-ben helyezik házi őrizetbe.

A fenti példák közös nevezője, hogy az elkövetők előtörténetében megtalálhatók olyan terrorizmussal összefüggő cselekmények (a köztörvényes bűncselekményektől most eltekintve), amelyek nem jártak, nem járhattak potenciális súlyuknak megfelelő büntetéssel, és ezért a radikalizációs „fejlődésben” olyan *kritikus ponttá, eszkalációs lépcsőfokká* váltak, amelyen keresztül egyenes út vezetett a még súlyosabb terrorcselekményekig. Fogalmi meghatározásokba nem akarnék itt túlságosan belemerülni. A West Point Terrorelhárítási Központja például igen világos és

ELEMZÉS

használható kategóriákat dolgozott ki²⁴ a műveleti cselekmények (operational activity) három fő típusát különítve el:

1. Sikeresen végrehajtott művelet. (Támadás)
2. Meghiúsult művelet végrehajtásának a forgatókönyve. (Terv)
3. Minden olyasfajta segítség, amit valaki az Iszlám Államnak felkínál, és amely letartóztatással végződik valamely Kalifátuson kívüli országban. Beleértendő többek között a toborzás, utazás-szervezés, finanszírozás. (Támogatás)

Bár számos tapasztalat mutat arra, hogy az elkövetőknél az egyik terrorcselekményt követi majd a még súlyosabb, sok esetben azonban a rendvédelmi szervek és/vagy a bíróságok mégsem tudnak vagy akarnak a cselekményben rejlő eszkalációs veszély jelentőségének megfelelően eljárni. Az ok persze többféle lehet: az elhárítás túlterheltségétől kezdve a politikai korrektségnek való túlzott megfelelésen keresztül a teljes körű, perdöntő bizonyítékok hiányáig. Nyilvános adatok alapján nehéz volna megmondani, hogy az elhárítási kudarcokban milyen arányban játszottak szerepet ezek a tényezők. De az európai merényletek tükrében, a migrációs válság korában, amely az elhárítási-rendvédelmi kapacitásokat ugyancsak próbára teszi, jól látható, hogy a terrorcselekményekben való közreműködésnek létezik egy olyasfajta köztes zónája, amelyben a legális vékony vonal választja el az illegálistól. A terrorista propaganda, a

²⁴ NESS, Marielle: Beyond The Caliphate: Islamic State Activity Outside The Group's Defined Wilayat. Combating Terrorist Center at West Point

ELEMZÉS

terrorcselekményekre való előkészület, a tervezés vagy a toborzás és az állampolgári szabadságjogok gyakorlása között nagyon kényes és bizonytalan a határ. Ha az Iszlám Állam bukását követően megindul az idegen harcosok visszaáramlása, vélhetőleg ez lesz a terrorelhárítás egyik legfőbb nehézsége és dilemmája. A fal, amibe minduntalan beleütközik. Az elmúlt évtizedben, számos, sikeresen megghiúsított támadás dacára, az európai rendvédelem sok esetben mégis a tehetetlenségnek ebben a csapdájában vergődött.

Újjáéledő hálózatok?

Marokkóból származott a párizsi és brüsszeli terrortámadás számos kulcsszereplője, Najim Laachraoui, Abdelhamid Abaaoud, Khalid és Ibrahim el-Bakraoui, Mohamed Abrini, Mohammed Aggad, és a Thalys nagysebességű vonat támadója, el-Khazzani is. Marokkóból származott Khalid Zerkani és Gelel Attar. Marokkói eredetűek voltak ketten a 2004-es madridi robbantók közül, a London Híd három támadója közül kettő és a 2017. augusztusi barcelonai támadások hat elkövetője is. Ez önmagában véve nem jelent többet vagy mást, mint hogy másodgenerációsként szűkebb környezetükben azok társaságát keresték, akik ugyanonnan származtak, mint ők maguk. A frankfurti al-Kaida sejt és az al-Doha network közös nevezője volt például, ha nem is kizárólagosan, az algériai származás, míg a manchesteri elkövető egy líbiai háttérű iszlamista közösségben radikalizálódott. Tudható, hogy Szíriában az ISIS külső műveleti parancsnoksága, azoknak az országoknak megfelelően csoportosította (osztották be közös szállásra, közös egységbe) az idegen harcosokat, hogy honnan érkeztek. Kevés információ

ELEMZÉS

áll rendelkezésre azonban arról, hogy az eredeti származás hátterén létrejöttek-e új kapcsolati láncolatok. Kérdés, hogy a Szíriából és Irakból történő kiáramlás következményeként milyen szétesett vagy alvó hálózatok újjáéledésével vagy újjáépülésével kell számolni. A várható diverzifikációs folyamatok szempontjából Marokkó helyzete sajátos és ellentmondásos. Érdeemes vetni rá egy pillantást.

A Casablancában 2003-ban és Marrakeshben 2011-ben elkövetett bombamerényleteken kívül komolyabb terrortámadás eddig nem érte az országot, amit szakértői elemzések nem kis részben a korszerű és rendkívül hatékony terrorelhárítás eredményének tudnak be.²⁵ Ugyanakkor azonban Marokkó a dzsihadista fenyegetettség vonatkozásában erősen érintett régiónak tekinthető, ami talán éppen az Európára váró fenyegetések szempontjából sem mellékes körülmény. Marokkó ellentmondásos pozícióját a terrorizmus világtérképén sokoldalúan világítja meg Mohammed Mashbah, német elemző, aki adatait a marokkói hatóságok adatbázisával is egybevetve rajzolta fel az előzményeket.²⁶ Amikor a Talibán hatalomra jutott 1996-ban Afganisztánban, létrejött egy Marokkói Harcosok Iszlamista Csoportja nevű szervezet azokból a marokkói eredetű harcosokból, akik eredetileg harcolni mentek a közép-ázsiai

²⁵ CHAPIN, Ellen: Beyond the Caliphate. Islamic State Activity outside the Group s defined Wilayat. Marocco. CTC

²⁶ MASBAH, Mohammed (2015): Moroccan Foreign Fighters: Evolution of the Phenomenon, Promotive Factors, and the Limits of Hardline Policies. German Institute for International and Security Affairs. October 2015.

ELEMZÉS

országba, de a terveik között nagyobb szabású marokkói támadások terve is szerepelt. A stratégia és a vezetés hiánya miatt azonban ez a csoport kiüresedett. A radikális elkötelezettség szélsőséges formáját azonban – ha a hazájukban nem is tudták tettekre váltani –, magukkal vitték azokba az országokba – elsősorban Szíriába, másodsorban Líbiába –, ahová idegen harcosokként megérkeztek. Nem tudni pontosan, hányan ragadtak közülük Líbiában és élnek ott ma is. Szélsőséges radikalizmusuk mutatkozott meg például abban, hogy közülük kerültek ki a legnagyobb számban azok, akik öngyilkos merénylőnek jelentkeztek:

Country	Suicide Bombers	Fighters	Other	Total
Saudi Arabia	47.6 % (70)	50.3 % (74)	2.0 % (3)	147
Libya	85.0 % (51)	13.3 % (8)	1.6 % (1)	60
Morocco	91.6 % (22)	8.3 % (2)	0	24
Syria	65.5 % (19)	31.0 % (9)	3.1 % (1)	29
Algeria	10.7 % (5)	82.3 %(28)	2.9 % (1)	34
Yemen	45.9 % (17)	54.1 % (20)	0	37
Tunisia	41.7 % (10)	58.3 % (14)	0	24

2012-től fogva a Szíriába utazó idegen harcosok egyik fő „exportőre” volt Marokkó. Masbach szerint 2014-ig a marokkói hatóságok elégedetten szemlélték, hogy a saját dzsihadistáik távoznak az országból, növelve a nyomást Bashar al-Assadon.

ELEMZÉS

Fél év alatt több, mint 900-an csatlakoztak a szíriai harcokhoz, de hozzávéve a marokkói származású európaiakat, ez a szám nyárra már 2500-ra emelkedett. Sokan először a Sabhat-al-Nusra-hoz, az al-Kaida szíriai szárnyához csatlakoztak.

2014-től fogva azonban az Iszlám Állam ultra-radikális és transznacionális ideológiája vonzóbb volt, mint az al-Nusra nacionalizmusa és pragmatikusabb taktikája (például szövetségkötése nem-dzsihadista csoportokkal.) Nem beszélve a harcosoknak juttatott mintegy négyszáz dolláros havi fizetésről, házról, kocsirol, feleségről, ami valóságos földi paradicsomnak tűnhetett az első időkben. *„Így a világ számos országából érkező csoportjai „összenőttek” egy globális, minden kontinenst átszövő világhálónak, amelynek vezetője – primus inter pares – az al-Kaida lett.”*²⁷ Sokan Líbiában csatlakoztak az Iszlám Államhoz – már csak azért is, hogy elkerüljék a veszélyesebb, ellenőrzöttebb törökországi átkelést. Szíriában kevesen emelkedtek közülük a ranglétra magasabb szintjeire. Talán csak hárman: Mosul főbírája, a szervezet kommunikációs vezetője és a türkmén hegyek kormányzója. Nem sok nyilvános adattal rendelkezünk arról, hogy a marokkói hátterű európai terroristáknak voltak-e élő kapcsolataik a Marokkóból Szíriába érkező harcosokkal. De, ami figyelemreméltó: mint köztudott, Abdelhamid Abaaoud-ot a francia elnök kérésére marokkói segítséggel sikerült elfogni. 2013 óta több tucatnyi terrorista sejtet számoltak fel az országban.

²⁷ Resperger István (2016): A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. Hadtudományi szemle 2016. 3. szám. 115-181.

ELEMZÉS

2016 februárjában például nagyszabású támadásokra készült az Iszlám Állam szállodák, katonai vezetők, politikusok ellen. Marokkóiak voltak, és támadásokra készültek annak a mallilai sejtnek a vezetői és tagjai is, amelyet a spanyol és a marokkói terrorelhárítás közösen számolt fel.

Egy 2014-ben készült elemzés szerzője akkor úgy vélte: „...bár lehet, hogy az IS lábnyoma a régióban ma vagy holnap még nem nyilvánvaló, a Marokkóban és Marokkó körüli aktuális fejlemények aláhúzzák a gyors cselekvés szükségességét.”²⁸ Ma, az Iszlám Állam területi összeomlása után, jelen időben már nem igen fogalmazhatnánk meg ezt a mondatot. Ugyanakkor – Marokkó példájával csupán ezt szerettem volna aláhúzni – az Iszlám Állam szíriai és iraki bukását kísérő és követő folyamatoknak a megértése, még ha tőlünk távol eső földrajzi helyeken zajlanak is, elengedhetetlen ahhoz, hogy megfelelően tudjuk értelmezni a jövőre utaló jelzéseket. Sakhtivel fenti jóslata talán ma is – vagy ma még inkább – érvényes. Lehet, hogy éppen a helyszíneknek és dátumoknak ez a „felcserélhetősége” a lényege annak a sajátos körforgásnak, búvópatakszerű mozgásformának, amely évtizedek óta az iszlamista terrorizmus különböző formáit és szervezeteit hol felszínre dobja, hol eltünteti a szemünk elől, hogy azután bizonyos lappangási idő után ismét felküldje a nemzetközi terrorizmus globális színpadára.

Ellenségem ellensége

²⁸ SAKHTIVEL, Vish (2014): The Islamic State Goes After Morocco's Islamists. The Washington Institute for Near East Policy (WINEP), July 15, 2014

ELEMZÉS

Befejezésül – még ha szorosán tán nem is tartozik a tárgyhoz – következék egy kuriózumértékű dokumentum a Sinjar-adatbázisból. A hosszú levél egyik részében, amit Abu al-Walid Osama bin Ladennek írt, együtt érzően elmélkedik Carlos kiadatásáról. Abu al-Walid, az ultraradikális újságíró terrorista „karrierje” a Fatahból indul, majd a szovjetek ellen szerveződő arab-afgán dzsihadban stratégaként, kiképzőként és propagandistaként ível a csúcsra. Az USA, a Nyugat és Izrael elleni gyűlölete azonban mindig erősebb volt, mint a szunnita-síita vallási ellentét megélése, és amint az al-Kaida és a Taliban minden harcosában, felülírta a szovjet megszállók elleni korábbi gyűlöletet. Ez magyarázhatja Abu al-Walid alábbi sorait: *„Gyors és váratlan nemzetközi változások a frontvonalakat hátországgá tehetik és vice versa. A hátszágok átalakulhatnak arcvonalakká. A Carlos incidens és kiadatása Franciaországnak arra indított engem, hogy továbbgondoljam a szudáni helyzetet... Úgy szoktam gondolni Szudánra, mint egy kis öreg hajóra, amely hanykolódik a viharos, vad tengeren, azután, hogy a hullámok már elnyeltek egy nagy hajót – az Iszlám világot. Százak küzdöttek egymással, hogy feljussanak a szegény kis hajóra, ahol összezsúfolódtak, messze túlterhelve a befogadóképességet a hegymagasságú hullámok sötét és komor tengerén. A hajó már majdnem elsüllyedt mindenkivel együtt, úgyhogy a gondos kapitány sorsot huzat az utasokkal, hogy kit lökjön a vízbe. Ki kell választania a legkevésbé fontos utasokat, azokat, akik a legsúlyosabbak, vagy azokat, akik a legnagyobbak, hogy könnyítsen a hajón, és megmentse annyi utasnak az életét, amennyit csak tudja. Röviden, drága barátaim, Carlos kiadatásának a története ezt a képet juttatta*

ELEMZÉS

eszembe. Ahogy látom, Carlos az első áldozat volt. A nemzetközi politika tengere sokkal brutálisabb, mint a természet tengerei...²⁹

Irodalomjegyzék

- CHAPIN, Ellen: Beyond The Caliphate: Islamic State Activity Outside The Group's Defined Wilayat. CTC Sentinel.
- CTC Harmony Documents, NMEC-2007-658086. Hussein Cell/Network Status Update Report.
- FISHMAN, Brian – SHAPIRO, Jacob – FELTER, Joseph – BERGEN, Peter – BROWN, Vahid (2008): Bombers, Bank Accounts and Bleedout al-Qa'ida's Road in and out of Iraq. 2008, July 22, Combating Terrorism Center at West Point, p.13.

²⁹ Abu al-Walid levele Usama bin Ladenhez West Point, CTC, Harmony Project, Sinjar Dokumentumok, AFGP-2002-600053. Angol fordítása arabból: „Rapid and sudden international changes may turn front lines into rear lines and vice versa. Rear lines may be transformed into front lines. The Carlos incident and his extradition to France has led me to think further about the situation of Sudan... I used to think of Sudan as a small old boat bobbing on the surface of a raging sea, after the waves had swallowed up a huge ship—the Islamic world. Hundreds were struggling to get to the poor little boat, where they jammed into it and far exceeded its carrying capacity in a dark and gloomy sea of swells as high as mountains. The boat just might sink with all on board, so a diligent captain will have the passengers draw lots to see who he must throw overboard into the water. He must choose the least important passengers, those who weigh the most, or those who are the largest to lighten the boat and save the lives of whatever passengers he can. In short, my dear friends, the story of Carlos's extradition brought this image into my mind. As I see it, Carlos was the first victim. The nature of the sea of international politics is far more brutal than that of the natural seas...” (a magyar fordítás a szerzőtől).

ELEMZÉS

- HANKISS Ágnes (2017): A „magányos farkas” legendája. Terrorista hálózatok. Hamvas Intézet. Arc és Állarc. 2017. 2. szám. 201-227. o.
- HANKISS Ágnes (2017): Terrorista hálózatok. A C-79-es dosszié. Terror & Elhárítás. 2017. 4. szám. 4-22. o.
- HERREN, Eric (2005): Countering Future Terrorism, International Institute for Counter-Terrorism (ICT).
- KASZNÁR Attila – ZALAI-GÖBÖLÖS Noémi (2017): A globális erőközpontok és a nemzetközi biztonság. Bíbor Kiadó. 2017. 9-10. o.
- KASZNÁR Attila (2017): A Távol-Kelet terror-szempon-tú biztonsági kockázatai. Hamvas Intézet. Arc és Állarc. 2017. 1. szám. 101. o.
- LAHOUD, Nelly (2012): Beware of Imitators. Al-Qa`ida through the Lens of its Confidential Secretary. Harmony Program. The Combating Terrorism Center At West Point ,4 June 2012, 1. o.
- NESS, Marielle: Beyond The Caliphate: Islamic State Activity Outside The Group's Defined Wilayat. Combating Terrorist Center at West Point
- Resperger István (2016): A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. Hadtudományi szemle. 2016. 3. szám. 115-181.
- SAKTHIVEL, Vish (2014): The Islamic State Goes After Morocco's Islamists. The Washington Institute for Near East Policy (WINEP), July 15, 2014
- SOUFAN, Ali (2017): Hamza bin Ladin: From Steadfast Son to al-Qa`ida's Leader In Waiting. CTC Sentinel. Volume 10. Issue 8.

ELEMZÉS

- https://ctc.usma.edu/app/uploads/2017/09/CTC-Sentinel_Vol10Iss8-15.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 11.)
- STROOBANTS, Jean-Pierre (2015): Molenbeek, la plaque tournante belge du terrorisme islamiste. *Le Monde*. November 16, 2015. http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/11/16/molenbeek-la-plaque-tournante-belge-du-terrorisme-islamiste_4810617_3214.html# (Letöltés időpontja: 2018. 01. 04.)
 - TEICH, Sarah (2016): Islamic Radicalization in Belgium. International Institute for Counter-Terrorism (ICT).
 - VALLEE, Charles (2015): Digital Jihad: Al-Qaeda and the Islamic State Dabiq vs. Inspire. International Institute for Counter-Terrorism (ICT), Summer, 2015. <https://www.ict.org.il/UserFiles/Vallee-Digital-Jihad-Dabiq-Inspire.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 14.)
 - VLIERDEN G. Van (2015): „Profile: Paris Attack Ringleader Abdelhamid Abaaoud. CTC Sentinel.
 - WEBB, Emma – SUTTON, Ruppert (2016): An Enduring Threat: Europe’s Islamist Terror Networks Then and Now. Forrás: <https://relayto.com/the-henry-jackson-society/92ha8IN0> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 02.)
 - West Point, CTC, Harmony Project, Sinjar Dokumentumok, AFGP-2002-600053
 - WOOD, Graeme (2015): What ISIS Really Wants? <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>

ELEMZÉS

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

Bandi István¹**Hatékonyság, jogszerűség, nyilvánosság a román titkosszolgálatoknál 1948-tól 2016-ig****I. rész****Abstract**

Managing and retaining secrets are inevitable elements of secret service work and are indispensable for the effective fulfillment of the underlying roles. At the same time, in modern democracies these services operate in an equilibrium built on legality, compliance with human rights and the democratic division of powers, and thus their performance is expected to be transparent and measurable. Secret services are like a double-edged sword: They are useful, but may turn into a destructive weapon in the wrong hands, endangering both themselves and the public. In a democracy they can prevent hazards, terrorist acts and may protect national interests. In a different historical situation or in a different social system, they may serve as the means of

¹ tudományos kutató, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

oppression, applying violence and depriving people of their rights. In all cases, secret services must be subjected to control by society. What was it like in an era when such control rights were not assigned to society? How and in what quality this control took shape? How does this impact the effectiveness of Romanian special services? These are the topics scrutinized in this paper.

I. Források természetéről

Jelenkorkutatással foglalkozni rendkívül nehéz feladat, az elfogultság Damoklész kardját minden esetben elkerülni nemcsak szakmai de erkölcsi felelősség is. Még nehezebb a helyzet, ha titkosszolgálatokról kortársként kell elemzést készíteni. Alapvető forrásnak számítanak a titkosszolgálatokra vonatkozó jogi és szakmai szabályozások, illetve azok a nyilvános, éves jelentések, amelyeket az érintett szervek a törvényhozás elé terjesztenek. Kortárs szakszolgálatok esetében levéltári iratok felhasználásáról azonban nem beszélhetünk. Más jellegű forrásként kell kezelni a sajtó(nyilvános) híreket, adatokat és különböző autokton és nemzetközi szakmai vizsgálatok eredményeit. Ide sorolhatók az 1989 utáni, romániai közéletet rendszeresen tarkító peres eljárások, amelyek során sok esetben a szakszolgálatok állományát érintő ügyek kerülnek az igazságügy asztalára és a sajtónak köszönhetően a nyilvánosság elé is. Harmadik forrás a

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

szaksajtó, különböző szakmai lapok/honlapok, a civil társadalom elektronikus felületei/blogjai².

A titkosszolgálati munka titkokkal és azok megőrzésével jár együtt, ez elengedhetetlen a szakszolgálatok tevékenységének hatékony megvalósításához, ugyanakkor a demokratikus társadalmi berendezkedés nyitottságot és mérhetőséget vár el ezektől a szervezetektől, amelyek a törvényesség, az emberi jogok betartása és a demokratikus államokra jellemző hatalommegosztás egyensúlyrendszerében működnek. A titkosszolgálatok „kétélű fegyverek”, egyrészt hasznosak, másrészt nem hozzáértők kezében ön és közveszélyessé válhatnak. Adott történelmi helyzetben megelőzhetik a veszélyeket, megghiúsíthatnak terrorcselekményeket, védhetnek nemzeti érdekeket. De más történelmi, társadalmi berendezkedés esetén az elnyomás eszközei, kivitelezői lehetnek, erőszakot és jogfosztást alkalmazva. Minden esetben szükség van ellenőrzésre, amelyet a társadalom kell, hogy gyakoroljon. Milyen volt az, amikor nem a társadalom gyakorolta ezt az ellenőrzést? Hogy milyen volt 1989 előtt és után, milyen minőségű volt az ellenőrzés, és ez milyen hatással volt a román titkosszolgálatok munkájának hatékonyságára, ezt járja körbe a jelen elemzés.

² www.contributors.ro honlap, amely a „Societatea Online” Társaság pilot kezdeményezése, www.militiaspirituala.ro Asociația Mișcarea Civică Miliția Spirituală Polgári Mozgalom Társaság honlapja, www.romaniacurata.ro, Alianța pentru o Românie Curată honlapja.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

II. A kommunista korszak titkosszolgálat a jogrend és hatalom viszonyrendszerében**II.1. Szervezettörténeti áttekintő 1945-től 1989-ig**

Az 1944. augusztus 23-i kiugrás után minden román titkosszolgálati szervnél alapos tisztogatás kezdődött azzal a céllal, hogy kitakarítsák az Abwehr és a Gestapo ügynökeit. Kezdetben ez a folyamat objektív irányt, a megtisztulást célozta, ugyanis jelentős számú német elkötelezettségű és légionárius érzelmű személy volt mind a rendőri, mind pedig a **Biztonsági Rendőrség Igazgatóságánál (Directia Politiei de Siguranta – DPS)** közismertebb nevén a Szigurancánál. Párhuzamosan azonban megkezdődött az intenzív szovjet és kommunista beépülés és hatalomátvétel a védelmi struktúrákba. 1944-ben, amikor „megreformálták” (értsd: tisztogatásokat hajtottak végre) a román hírszerző szolgálatokat, három hírszerző szolgálat létezett: a **Nagyvezérkar II. Osztálya (MStM Sectia II)**, az inkább 2. Iroda néven ismert struktúra, a **Különleges Hírszerző Szolgálat (SSI) – Serviciul Special de Informații**³ önálló hírszerző szerv és a **Siguranța Națională – Általános Biztonság – Sziguránca**, az országos rendőrségi szervezet keretében. A munkaterületeik a **külügyi hírszerzés, a belügyi hírszerzés és az elhárítás** voltak. Ez a jelenség akkor erősödött fel, amikor 1945. március 6-án a Petru Groza-kormány megkezdte tevékenységét. A Sziguránca, a rendőrség és a csendőrség politikai irányítását átvették a kommunisták.

³ Különleges Hírszerző Szolgálat

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

Ugyanekkor, a személyi állomány megbízhatóságának vizsgálata ürügyén az NKVD bizalmas pozíciókba helyezte ügynökeit. Ebben az átmeneti időszakban királyságról beszélünk ugyan, de gyakorlatilag egy új hatalmi struktúra kiépítése zajlik, és a korábbi, királyi korszakban képzett szakemberek mellett megjelent egy új, főleg a politikai lojalitás kritériuma szerint összeválogatott gárda is.

Az 1948. augusztus 28-i 221. sz. rendelettel létrehozott Szekuritáté (Securitate) (az intézmény első hivatalos neve **Népbiztonsági Főigazgatóság – Direcția Generală a Securității Poporului – DGSP** volt) az egyeduralomra törekvő kommunista párt által az 1945–1948 közötti időszakban egy új elnyomó apparátus létrehozására tett erőfeszítések eredménye volt. A népköztársaság kikiáltása⁴ után alig nyolc hónappal létrehozott intézmény négy évtizeden keresztül döntő befolyást gyakorolt Románia társadalmi és politikai helyzetének alakulására, és több százezer, sőt millió polgár sorsára. Az egyáltalán nem lineáris fejlődésű Szekuritáté tíz átszervezésen esett át, az intézmény méretét, feladatait és hatásköreit pedig állandóan hozzáigazították az általa védelmezett politikai berendezkedés céljaihoz.

⁴ Köztársaság kikiáltása 1947. december 30.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

A szakirodalom⁵ az 1948–1989-es időszakot, a Szekuritáté helyzetének alakulása szempontjából, kisebb–nagyobb eltérésekkel, négy, egyenként évtizedes időszakra bontja:

1948–1958 – a Szekuritáté „inasévei”, az „osztályellenséggel” folytatott erőszakos konfrontáció periódusa. Ebben az időszakban rakták le tevékenysége alapjait az új moszkvai módszerek és a specifikus eszközök bevezetésével, és ekkor teremtették meg a Szekuritáté, mint a rettegett (Kommunista) Párt nem kevésbé rettegett fegyvere „hírnevet”. Az intézmény az első, és önazonosság keresésének szakaszában szenvedte el a legalapvetőbb és több hullámban végrehajtott átszervezését. Ennek megfelelően 1948. szeptember 1-je és 1951. április 1-je között, az intézmény neve a **Népbiztonsági Főigazgatóság**

⁵ Florian Banu, Liviu Țăranu, Securitatea 1948-1989, Monografie vol I. (Szekuritáté 1944-1989, Monográfia) Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun Kiadó, 2016., Florian Banu, Theodor Barbulescu, Camelia Ivan Duica, Liviu Țăranu, Arhivele Securității, (Szekuritáté archívumai) 1 köt., București, Editura Pro-Historia Kiadó, 2002., Elis Neagoie-Pleșa, Liviu Pleșa, Arhivele Securității, (Szekuritáté archívumai) 2. köt., București, Editura Nemira Kiadó, 2004, Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu Trupele de Securitate (1949-1989), (Szekuritáté csapatok) București, Editura Nemira Kiadó, 2004., Cristian Troncotă, Duplicitarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989, (A kétszínűek. A romániai kommunista rendszer biztonsági-, és titkosszolgálatainak története) București, Editura Elion Kiadó, 2003., Marius Oprea, Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989), (A rossz banalítása. A szekuritáté története forrásokban:1948-1949) București, Polirom Kiadó, 2002, SRI, Cartea Albă a Securității, (A Szekuritáté fehér könyve)1- 6 köt. București: SRI, 1994–97. Cristian Troncotă, Istoria serviciilor secrete românești. (A román titkosszolgálatok története) București, Ion Cristoiu kiadás, 1999. Kieran Williams – Dennis Deletant: Security Intelligence Services In New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania. London–New York: Palgrave, 2001.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

(**Direcția Generală a Securității Poporului – DGSP**) volt. A Szekuritáté 1951. április 1-e és 1952. szeptember 20-a között az **Állambiztonsági Főigazgatóság (Direcția Generală a Securității Statului – DGSS)** név alatt működött. Attól az időponttól, a szovjet modell kísérleti alkalmazása nyomán, megkezdte működését az **Állambiztonsági Minisztérium (Ministerul Securității Statului – MSS)** a Belügyminisztérium egyes hagyományos struktúráiból létrehozott mesterséges entitás, mely rövid időn belül bebizonyította életképtelenségét, következésképpen az MSS **1953. szeptember 7-én** beolvadt a Belügyminisztériumba, a Szekuritáté pedig igazgatóságok, központi szolgálatok és regionális igazgatóságok formájában működött e minisztériumon belül.

A levéltári források szerint, a Román Munkáspárt⁶ vezetőit szinte folyamatosan az foglalkoztatta, hogy a Szekuritáté szervezeti struktúráját minél jobban hozzáigazítsák a rezsim igényeihez. Az újabb átszervezési kísérletre **1956-ban** került sor. Ezúttal a Szekuritáté tevékenységének hatékonyabbá tételének ügye szorosan egybefonódott azzal az elvárással, hogy a rettegett intézményt megtartsák a párt ellenőrzése alatt, és elkerüljék, hogy a párton belüli hatalmi harc eszközévé váljon. Az attól való félelem, hogy az intézményt Gheorghiu-Dej saját céljaira

⁶ 1921-ben a romániai Szociáldemokrata Párt (PSDR) szélsőbaloldali csoportja hozza létre a romániai Kommunista Pártot (PCdR). 1924-től 1944 nyaráig illegalitásban működött, majd miután nem vett részt az augusztus 23-i átállásban, Gróza 1945. március 6-i kormányalakításával került hatalomba. 1948-ban a PSDR és PCdR „egyesülésével” létrejött a Román Munkáspárt (PMR). 1965-ben Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésével, a párt is nevet vált és 1989 decemberéig Román Kommunista Pártként (PCR) működött.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

használná, és a Szovjetunióban kezdeményezett úgynevezett „desztalinizálás” által megteremtett kedvező helyzet arra készítette a Politikai Bizottság egyes tagjait, változtassanak a helyzeten. Megpróbálták leválasztani a Szekuritátét a Belügyminisztérium (MAI) többi részlegéről és átszervezni egy Állambiztonsági Főosztállyá (Departamentul Securităţii), melyet így kivontak volna a Dej parancsait hűségesen végrehajtó Alexandru Drăghici közvetlen ellenőrzése alól. Végül e szervezeti egység létrehozásának kérdését 1957 márciusában véglegesen a Gheorghiu-Dej által kívánt módon döntötték el, és gyakorlatilag Drăghici végig kiszolgálta Dej kéréseit.

1958–1968 – ennek az időszaknak az elejét a szovjet csapatok kivonása határozta meg az ezzel járó összes politikai, gazdasági és társadalmi következménnyel, a végét pedig az **Állambiztonsági Tanács (Consiliul Securităţii Statului – CSS)** 1968. április 3-i felállítása, az addigi teljhatalmú belügyminiszter, Alexandru Drăghici pártból történt kizárásával szinte egyidejűleg. A Belügyminisztériumon belül csak 1967 júliusában hozták létre az **Állambiztonsági Főosztályt (Departamentul Securităţii Statului – DSS)**, hogy „egységes módon koordinálja, ellenőrizze és irányítsa a biztonsági szervek által az állambiztonság ellen irányuló tevékenységek megelőzéséért, felfedezéséért és felszámolásáért végzett egész tevékenységet”. E főosztály vezetését az „Állambiztonsági Tanács” („Consiliul Securităţii Statului”), mint „döntéshozó szerv” biztosította, mely „a kollektív munka és vezetés elve” szerint fejtette ki tevékenységét, élén egy elnökkel, aki ugyanakkor a belügyminiszter első helyettese is volt (Ion Stănescu, aki 1964-től az RMP Olténiai Regionális Tanácsának első titkára volt). A DSS főigazgatóságából,

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

igazgatóságokból és központi szolgálatokból állt, alárendeltségében pedig regionális igazgatóságok, valamint biztonsági csapatok működtek.

1968–1978 – ebben az időszakban az 50-es évekbeli önkényeskedések formális elítélése után kísérlet történt az intézmény modernizálására, más standardok bevezetésére, mind az emberi erőforrások, mind a munkamódszerek és a jogi keretek tiszteletben tartása terén. Természetesen ezek a változások csak a durva terrort szorították vissza, az elnyomás diszkrétebb formában továbbra is állandó jelenség maradt. Azoknak a jelentős szervezeti változásoknak, melyekre 1968-ban (a CSS különválása a MAI-tól, a Belügyminisztériumtól), 1972-ben (a Szekuritáté újra a Belügyminisztériumba olvasztották), 1973-ban (a DIE létrehozása) és 1978-ban (a DSS újbóli létrehozása) került sor, az volt a céljuk, hogy az átfedéseket elkerülendő leegyszerűsítsék a biztonsági apparátust, és jobban elhatárolják egymástól az egyes részlegek hatásköreit. Ugyanekkor folytak a Román Kommunista Párt és a Szekuritáté között az utolsó harcok az elsőbbségért. Ebben a korszakban történt meg a Szekuritáté operatív szervezetének elbürokratizálódása is. Ion

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

Mihai Pacepa⁷ tábornok dezertálása végleg a Párt javára döntötte ezt a konfrontációt, ugyanakkor az intézmény belépett létezése utolsó fázisába.

1978–1989 – az állambiztonsági intézményi szerkezet megcsontosodásának és totális átpolitizálódásának időszaka, amikor vészjóslóan visszatért a lakosság „politikai korrektségének” felügyeletére helyezett különös hangsúly, amit a nemzetbiztonsággal kapcsolatos feladatok egyre nyilvánvalóbb elhanyagolása és a napi tevékenység túlzott átideologizálása kísért.⁸ Így a nyolcvanas évek Romániában visszatért a totális elhárítás korszaka, annak minden titkosszolgálati következményével.

Az Államtanács 1978. április 8-i 121. sz. rendelete értelmében a DSS a Belügyminisztérium szervezeti egységének része volt, és ennek a minisztériumnak az állam biztonságának védelme, az állam biztonsága ellen irányuló bűncselekmények megelőzése és

⁷ Ion Mihai Pacepa a hírszerzés második számú vezetőjének tollából több mű született. Orizonturi roșii (Vörös horizontok) București, Humanitas Kiadó, 2010., Mostenirea Kremlinului, București, Editura Venus Kiadó, 1993. A két mű rendkívül szubjektív jellegű alkotás. A román akadémiai és levéltári munkák megalapozottan cáfolták az említett művek hitelét. A román kommunista párt néhány vezetője visszaemlékezéseikben tételesen cáfolták Pacepa írását. Paul Niculescu-Mizil, O istorie trăită, (Egy megélt történelem), București, Editura Democrația Kiadó, 2003, Lavinia Betea, Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu, București, Editura Evenimentul Românesc Kiadó. Levéltári források nyilvánosságra kerülése ugyancsak megkérdőjelezte Pacepa történeteit. Liviu Țăranu, Ion Mihai Pacepa in dosarele securității 1978-1980.

⁸ Florian Banu, Liviu Țăranu, Securitatea 1948-1989, Monografie vol I. (Szekuritáté 1944-1989, Monográfia) Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun Kiadó, 2016, 68.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

feltárása terén meglévő feladatait hajtotta végre. A DSS koordinálta, irányította és ellenőrizte a közvetlenül alárendelt egységek biztonsági tevékenységét, beleértve a megyék és Bukarest megyei jogú város felügyeletét ellátó biztonsági apparátust is. A Főosztály a tevékenységéért közvetlenül a Belügyminisztérium Vezetőségi Tanácsának, a Végrehajtó Irodának és a belügyminiszternek tartozott elszámolással. A DSS 1989-ig szinte változatlanul megőrizte az 1978-ban kialakított struktúráját, változást csak a terrorelhárítási és a gazdasági területekre szakosodott szervezeti egységek megjelenése jelentett.

II. 2. Együttműködés és együttműködők, a titkosszolgálat beépülése a társadalomba

A diktatúra fenntartásához hozzájáruló titkosszolgálati állomány nagyságának változása nem befolyásolta a rendszer létét. A korai időszakban, az 1940-es évek végén a DGSS (**Direcția Generală Securității Statului**) Állambiztonsági Főigazgatóság hozzávetőlegesen 4000 fő⁹ hivatásos állományú személlyel hajtotta végre a feladatokat a Román Kommunista Párt (PCR) céljainak megfelelően. Az intézményi reformok végrehajtása és szerepének betöltése érdekében a Szekuritáté önálló minisztériummá alakult. 1956-ban a közös belügyminisztériumi állományt az átszervezés után 56 754 személy alkotta. Az átrendezés nyomán az elbocsátottak száma 25 139 volt.

⁹ Banu-Țăranu: i.m. 62.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

1967-ben a Szekuritáté állománya 16 740 volt és nagy változás a káderek létszámában az elkövetkező évtizedekben sem következett be, ugyanis 1989-ben alig haladta meg a 15 000 főt.

Rendkívül fontos megemlíteni, hogy a Szekuritáté szilárd társadalmi, illetve államszervezeti beágyazódással bírt, ugyanis olyan szervekre, szervezetekre támaszkodhatott, mint a **Miliția** (Rendőrség), Szekuritáté Csapatok (**Trupele de Securitate** – CTS), az Igazságszolgáltatás, a Büntetés-végrehajtási Igazgatóság és természetesen a Párt. Az így egymásra épülő és szoros együttműködésben tevékenykedő struktúrák sikeresen tudták fenntartani a diktatúrát. A szovjet támogatással hatalomra került román kommunisták a Belügyminisztérium totális irányítását csak 1949-ben tudták megszerezni, amikor is a régi rendőrséget Miliția néven, mint „új” elnyomó szervezet felállították, és a közel 60 000 fős személyi állományt teljes mértékben az irányításuk alá vonták. Megemlítendő, hogy a személyi állomány gyors cseréjét nem volt könnyű a párthoz lojális személyekkel megvalósítani, ezért még az ötvenes évek első felében is az előirányzott 52 ezer főből csak 35 ezer főt tudtak felvenni.

A hatvanas évekre ez a létszám lecsökkent 30 000 főre. A Miliția állományát és szervezetét tekintve a hatvanas évek második felében, illetve az 1978-ban végrehajtott átalakítások sem a személyi állomány nagyságát, sem intézményi szerepét nem befolyásolták. Ennek oka, hogy a korábban kialakult együttműködési rendszer és a rendkívül erős centralizáció a hetvenes években a megrendíthetetlen diktatúra alapját adta. A Miliția együttműködése a Szekuritátéval állandó volt, ugyanis az előbbi – főleg kistelepüléseken – információszerző feladatokat is

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

ellátott. Ez az intézmény bekapcsolódott minden olyan represszív intézkedésbe is, amelyet a Szekuritáté kezdeményezett, vagy felügyelt, például a tömeges internálások, kitelepítések a 40-es évek végén és az ötvenes évek elején, majd később, a hetvenes években a bányászláadások a Zsil völgyében – (Valea Jiului) elfojtásában, illetve 1987-ben Brassóban, a Ceaușescu-ellenes munkásmegmozdulások letörésében. A hatalom fenntartásában vállalt szerepe nem állt meg a tömegintézkedéseknél, az egyénekre fókuszáló intézkedéseket is végrehajtottak, amelyek adott esetben az eljárás alá vont személy halálához is vezethettek.¹⁰

Hasonló szerepet kapott és töltött be a **CTS (Comandamentul Trupelor de Securitate)** a Securitate Csapatok Parancsnoksága), amely 1948-ban a Csendőrség átalakításával, alakult meg. Központi és területi szervei a negyvenes évek végén összességében 64 000 fős állománnyal rendelkeztek¹¹. Kezdetben a Belügyminisztérium alárendeltségében működtek, majd a többszöri szervezeti átalakítás eredményeképpen 1960-tól, tevékenységi köréből kikerült a határvédelem. Ezzel párhuzamosan és létszáma lecsökkent valamivel több, mint 23 000 főre, és közvetlenül a Szekuritáté alárendeltségébe került. Levéltári források alapján tudjuk, hogy létszáma nagyjából

¹⁰ Banu-Țăranu: i.m. 371. Gheorghe Ursu mérnök vallatása 1985-ben, aki ennek következtében még 1985-ben a Jilavai rabkórházban elhunyt.

¹¹ Ennek az állománynak a 90%-át sorozott katonák tették ki.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

változatlan maradt 1989-ig.¹² A karhatalmi szervezet rendfenntartó szerepéhez kétség sem fér, ugyanis az említett kitelepítésekben tevékenyen részt vettek, munkatáborok és más jellegű, a személyi szabadság korlátozását biztosító táborok védelmét is ellátták. Később a hetvenes és nyolcvanas években az említett bányász- és munkáslázadások leverésében is aktívan intézkedtek.

II. 2. 1. Az Igazságügy, mint a rendfenntartó intézmények külön eleme.

A negyvenes évek második felét meghatározó szovjet, hatalmi modell, amelyet többek között a román kommunista párt is átültetett a gyakorlatba, elsődleges feladatként a „nép forradalmi vívmányainak védelmében” az államhatalom erőszakszerveit a „nép öklévé tette”. Ugyanígy hatalmának megvalósításához, a kommunista párt szolgáló lányává tette az igazságügyet is. A Securitate intézménytörténetében is jól megragadható egy Dej és egy Ceaușescu fémjelezte korszak, az első a hatvanas évek közepéig, illetve a második az utána következő, 1989-ig terjedő időszakban. Az első időszakban a totális pártirányítás jellemző az igazságszolgáltatásra is, amikor például a Román Kommunista Párt Politikai Irodája (CC al PCR - RKP PB) határozta meg az ítéleteket, és bíróságokon külön bizottságok felügyelték a

¹² Florica Dobre, Florian Banu, Cornelia Duica, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu, Trupele de Securitate (1949-1989)(Szekuritáté csapatok) Editura Nemira Kiadó, 2004,

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

bíraskodást¹³. A vonatkozó törvényi keret szerint az államellenes cselekményekért halálraítélteknek nem volt joga fellebbezni 1956-ig. Az ötvenes évek végétől is csak a szocialista törvényesség keretében biztosítottak egy formális eljárást, ugyanis a fellebbezéseket majdnem minden esetben elutasították és az eredeti ítéletet végrehajtották.¹⁴A Szekuritátével való szerves együttműködés nemcsak a vizsgálati eljárások előkészítéséből, de utánkövetéséből is következett, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy a politikai rendőrségi felügyeletet a Szekuritáté a bírósági szakaszban is fenntartotta.

A jogfosztás egy másik formája voltak a tömeges adminisztratív intézkedések, amelyeket vagy előre kitöltetlen okmányokon adtak ki, vagy utólag a diktatúra igazságszolgáltatása legitimált. Például ügyési felhatalmazás nélkül végrehajtott letartóztatás esetén semmilyen retorzió nem érte/érhette az eljáró Szekuritáté-t. Sőt, a mind jobban bevonódó igazságügy, jogi helyzetének megváltoztatásával, azaz 1950-es évek elején az ügyészségek militarizálásával, korlátlan hatalommal ruházta fel a szervezetet, ami a személyi állomány elköteleződését is növelte. A militarizálás következtében a fegyveres testületeken belüli mobilitásra nagyobb lehetőség nyílt az igazságügyben szolgálatot teljesítők számára is. Így nem meglepő, hogy a Szekuritáté és az igazságszolgáltatás kéz a kézben azon dolgoztak, hogy

¹³ Mircea Chirițoiu, Rolul Biroului Politic al PMR în instrumentarea proceselor politice din România anilor 1949-1953,(A Román Munkáspárt vezénylő szerepe az 1949 és 1952 között Romániában lezajlott politikai perekben In: „Analele Sighet 7”, București, Fundația Academia Civică, 1999, 288-292.

¹⁴ Banu-Țăranu: i.m. 390.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

statisztikailag alátámasztják a különböző ellenségkategóriák (kulák, a két világháború közötti vezető réteg, stb.) elleni hatékonyságukat. Tették ezt politikai utasításra, saját kezdeményezésre, de előre eldöntöttségéből és tervkényszerből is gyarapították a büntetési statisztikákat.

A tömeges represszió korszakát a hatvanas évek végén a kifinomultabb eszközök és eljárások vették át. A Szekuritáté is inkább a kevésbé erőszakos operatív módszerek alkalmazásával érte el a társadalom felügyelet alatt tartását¹⁵, ugyanígy az igazságügyben is a rejtett jogfosztások váltak meghatározóvá. Az ideológiai alapelv továbbra is a munkásosztály érdekeinek szem előtt tartása volt, azzal a különbséggel, hogy míg a negyvenes évek végén és az ötvenes években akár az igazságügy segédlete, asszisztenciája nélkül is letartóztattak és börtönbe jutattak embereket a Szekuritáté és a Miliția szervei, addig a hatvanas évektől kezdődően az említett hatalmi intézmény hathatós segédletével működött a szocialista

¹⁵ Ez nem jelentette az emberi életre veszélyes módszerek eltűnését. Jó példa erre az emigrációban élők elleni halálos kimenetelű román titkosszolgálati intézkedések sora. Terroristák foglalkoztatása politikailag elrendelt büntető akciók végrehajtásához a diktatúra számára továbbra is elfogadott volt, mint történt ez Carlos és társai által a Szabad Európa Rádió román részlege ellen végrehajtott támadás esetében. Az erről szóló levéltári feldolgozást lásd Liviu Tofan, *Sacalul Securității: Teroristul Carlos în solda spionajului românesc*, (A Szekuritáté Sakálja: A terrorista Carlos, a román kémiszervek szolgálatában) București, Polirom, 2013. Ugyancsak a hatalom kettős játszmáját igazolja a Haiducu-ügy (a Szekuritáté alvó tisztje, szerző megjegyzése), amelyben a 80-as évek első felében a Párizsi emigrációban élő román értelmiségiek, Virgil Tanase és Paul Goma ellen, hazai utasításra merényleteket kísérelt meg. Erről szóló részletes feldolgozást lásd Liviu Tofan, *A patra ipoteză*, (A negyedik hipotézis) București, Polirom, 2013.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

látszattörvényesség. A (bűn)cselekmények átminősítése további lehetőséget adott a represszióra. Az államrend megdöntésére irányuló összeesküvés és az ellenforradalminak minősített cselekmények kategóriája a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények és általában a gazdasági bűncselekmények csoportjába került, amelyek lassan átpolitizálódtak.¹⁶ A tömeges represszív intézkedések sem tűntek el, ugyanis a Szekuritáté feltárta, feldogozta, a Miliția pedig letartóztatta mindazokat, akik közveszélyes munkakerülők voltak, vagy akiket élősdiséggel vádoltak, miként a korabeli szakhatósági fogalomhasználat definiálta a jelenséget. A jelentések szerint 1982-ben 5800 személyről tudott az Amnesty International, akik emiatt börtönökben voltak.¹⁷

A **büntetés-végrehajtási intézmények rendszere** is megkerülhetetlen a titkosszolgálatok történetének elemzéséhez. Az hogy 1949-ben a DGSP alá rendelték a börtönigazgatóságot, meghatározó volt az intézmény számára. Ez az intézkedés gyakorlatilag az érintett intézmény operatív felügyeletét jelentette. A kémelhárító/hírszerző/felderítő tevékenység, amely természetszerűen a hivatásos állomány felügyeletét is jelentette, az operatív eszközök ellenőrzés nélkül való használata, főleg az ötvenes évek közepéig biztosított teret a szörnyű emberkísérleteknek, amelyek az „új ember” megalkotásának

¹⁶ Banu-Țăranu: i.m. 384-398.

¹⁷ Octavian Roske szerk. România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist represiunea P-R (Románia 1945-1989 Kommunista rendszer enciklopédiája, elnyomás) Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului, București, 2016

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

égisze alatt fizikai és pszichikai terrorcselekményként, Pitești-i átnevelés néven vált közismertté. A Szekuritáté jelenléte a Vizsgálati Igazgatóságon keresztül állandó volt a BV intézményekben, meghatározó társadalmi hatását a beépített ügynökhálózatok alkalmazása adta.

II. 2. 2. A Securitate kapcsolata/viszonya a párttal

Az erőszakszerv beágyazottságát a tárgyalt segítő szervek: miltiia, szekuritáté csapatok, igazságszolgáltatás, börtönök országos parancsnoksága és az ott működő elhárítás mellett alapvetően a kommunista párt adta, legitímálta.

A kommunista párt és a titkosszolgálatok viszonya 1945-től 1989-ig töretlen volt, de a viszony minőségének változását is korszakokra kell osztani. A hatalom megszerzésének időszakában, 1945 és 1948 között, a két világháború alatt a franciákkal, britekkel és németekkel együttműködő és a kor kihívásainak megfelelő titkosszolgálat strukturális átalakítása szovjet sztálinista minta alapján történt. A pártlojalitás alapján vezető pozíciókba bejuttatott vezetőkkel és a tisztogató bizottságok segítségével bontották le a korábbi nemzeti struktúrákat. Az 1948-ban létrehozott új titkosszolgálat (**Népbiztonsági Főigazgatóság – Direcția Generală a Securității Poporului – DGSP**) nemcsak nevében, de már alapító okiratában¹⁸ is megnyilvánult az új szerep, miszerint a Népköztársaság mellett a demokratikus vívmányok védelmét is

¹⁸ Nemzetgyűlés 1948/221 számú rendelete

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

biztosítania kellett a külső és a belső ellenséggel szemben. A közvetlen és nyilvánvaló pártirányítás már az 1949-es titkosszolgálati szerv létrehozásakor jelen volt a szervezeti struktúrában, az önálló politikai igazgatóság formájában. Ugyanakkor a szolgálatoknak saját pártbizottságuk volt, amely közvetlenül a Párt Központi Bizottsága alárendeltségében tevékenykedett. A területi elv alapján felépülő pártstruktúra megyei, illetve tartományi szinten szorosan együttműködött a Szekuritáté szerveivel. A területi pártszervek és a Szekuritáté szervei közötti kapcsolattartás szabályozott volt, ami azt is jelentette, hogy a szolgálatok ugyan nem számoltak be operatív tevékenységükről, de kötelesek voltak rövid tájékoztatást adni a megyei/tartományi párttitkárnak a rá vonatkozó operatív helyzetről (társadalmi ellenség helyzetéről, stb). Az ötvenes évek elején a 10 000 hivatásos tisztből mindössze 400 nem volt tagja a pártnak vagy annak ifjúsági szervezetének¹⁹. Ugyanakkor köztudott, hogy a pártszervek elsődleges kötelessége volt tagjaival megvalósíttatni a kommunista párt által kitűzött feladatokat.

A szolgálatok pártfelügyeletét a pártbizottságok mellett a személyügyi kérdésekkel foglalkozó igazgatóság „egészséges” káderpolitikával, és a képzési/továbbképzési igazgatóság a megfelelő politikai oktatással biztosította. Kényes kérdés, hogy 1964-ig és az azt követő időszakban mennyiben állt egyszemélyi

¹⁹ ACNSAS Fond Documentar, dosar 199. dosszié, 89.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

irányítás alatt a párttestületi (központi vezetői) vezetés és mennyiben a Szekuritáté.²⁰

1965-ben Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésével a Párt és a Szekuritáté viszonya is megváltozott. 1968-ban Drăghici, a korábbi pártvezető, Dej emberének a BM éléről való eltávolításával újabb akadály hárult el a pártfőtitkári tervek megvalósulása előtt. Ettől kezdve a Szekuritátét az Állambiztonsági Tanácson (Consiliul Securității Statului – CSS) keresztül a Politikai Bizottság, azaz Ceaușescu személyesen irányította. A hetvenes években kiteljesedett az a gyakorlat, amely mind a központi (KB) mind pedig helyi/területi (megyei, megyeközponti, városi) szinten pártszervek ellenőrizték a Szekuritáté központi, illetve területi, szerveit. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a Szekuritáténak, a Milițiának és a Büntetés-végrehajtásnak külön-külön pártapparátusa volt, ugyanakkor közös belügyi oktatási/ideológiai képzési programokon kellett részt venni minden, a minisztérium kötelékébe tartozó dolgozónak. Beszédes példa a párt befolyására a hivatásos állomány felvételét lefolytató bizottság összetétele, ugyanis 5 tagot delegált a Párt és csak egy szakember érkezett a szolgálatok érintett szervezeti egységétől.

²⁰ Marius Oprea, Banalitatea răului, O istorie a securității în documente: 1949-1989. (A rossz banalitása, A szekuritáté története forrásokban: 1948-1949) Iași, Polirom, 2002, 359. A szerző úgy véli, hogy Drăghici belügyminiszter valójában a Gheorghiu-Dej szürke eminenciása volt belügyminiszterként, és így közvetlenül irányíthatta a korabeli szakszolgálatokat.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

A belügyi szervek pártfelügyeletét az is erősítette, hogy a hetvenes évek második felében Nicu Ceaușescu, a főtitkár fia, mint a párt Központi Bizottsága Ifjúsági Szervezetének titkára (Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist – CC al UTC), tagja volt a BM Politikai Bizottságának. Azonban az erőltetett ideológiai és pártfelügyelet sem tudta hűségessé tenni a Szekuritáté hivatásos állományát, mint ahogy azt az 1989. decemberi események is bizonyítják.

II. 3. A kommunista titkosszolgálatok tevékenységének jogsértései a kommunista jogrend alapján

Az 1965-ig Népköztársaság majd Szocialista Köztársaság minden vonatkozó jogi normájának felsorolása nélkül, de tematikusan csoportosítva próbálunk rövid, áttekintő ismertetőt adni a jogsértés/fosztás mindazon típusairól, amelyeket a román állampolgárok ellen a második világháború végétől 1989. december 22-ig terjedő időszakban a titkosszolgálatok és az őket segítő erőszakszervek elkövettek.

1. **hatalommal való visszaélés** az 1948/221-es rendelet alapján, amely kimondta, hogy csak az állambiztonság hivatásos munkatársai járhatnak el „a demokratikus rendszert és a nép biztonságát veszélyeztető bűncselekmények” felgöngyölítésében. Ennek a gumicsont jogi háttérnek alapján ide tartoztak a kirakatpercek áldozatai mellett a munkatáborokba küldöttek, a deportáltak, a kényszerlakhelyesek is. Ennek alapján a hatalom által meghatározott ellenséges kategóriába tartozók, mint például a történelmi pártok tagjai, a volt erőszakszervezeti, katonai és közhatalmi

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

vezetők, különböző felekezetek és egyházak vezetői és papjai, nemzetiségiek, mind-mind jogfosztottakká váltak, válhattak.

2. Az ötvenes évek közepén, az éppen lazuló történelmi korszak határán, a 1954-ben a 337-es számú Minisztertanácsi Határozattal (HCM 337/1954) rendelkezett a hatalom a kitelepítésből/deportálásból szabaduló személyek részére kényszerlakhely kijelöléséről. 1958-ban pedig az 89. számú Nemzetgyűlési rendelet lehetőséget adott a Szekuritáténak, hogy **kényszermunkahelyet** jelöljön ki olyan **személyek** számára, **akik** ugyan nem követtek el bűncselekményt, de tevékenységükkel **potenciálisan az államrendet veszélyeztethették**. A jogsértések megvalósításához a Szekuritáté csapatok (Trupele de Securitate) és a Miliția is hozzájárultak, lévén mind a kettő a Belügyminisztérium része.
3. A Ceaușescu-korszak titkosszolgálatra vonatkozó jogi kerete újrafogalmazta azok tevékenységének céljait, de ezek tartalmukban nem, inkább csak retorikájukban változtak a korábbiakhoz viszonyítva. Az Államtanács 1968/295. számú rendelete szerint a szolgálatoknak „az állam és társadalmi berendezkedés elleni bármilyen ellenséges tevékenység felderítése, megelőzése, felszámolása” volt az elsődleges feladata. Gyakorlatilag a szolgálatok a diktatúra védelmében cselekedtek, amikor vizsgálati eljárást folytattak le, amikor felderítették a szocialista társadalmi berendezkedés ellen tevékenykedőket, akiket megelőző eljárásokkal hálózati

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

úton, levéllenőrzéssel, lehallgatással és egyéb titkos eszközökkel és eljárásokkal nyilvántartottak. Megelőző intézkedés volt a bomlasztás, a leválasztás (elszigetelés lejárata útján) arról a környezetről, amelyben az érintett személy élt és tevékenykedett. Titkosan intézkedtek úgy, hogy az érintett személyt kiszorították (korabeli szakkifejezés), azaz kikerült az adott munkahelyről, vagy kénytelen volt a települést, adott esetben akár az országot is elhagyni, mint ahogy történt Paul Goma közíró, gondolkodó és más disszidensek esetében.

Rendkívül változatos és gazdag volt a jogsértések száma, amelyeket a Szekuritáé különböző szervei (hírszerző, kémelhárító, katonai elhárító) és társszervei (CTS – Comandamentul Trupelor de Securitate) és a Miliția elkövettek, a szocialista társadalmi rend törvényeire hivatkozva. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a saját kommunista, illetve majd Ceaușescu fémjelzte szocialista jogrend megsértése, a hatalom erőszak-monopóliumát gyakorló szervek részéről mindennapos volt. Így például az 1948-as, 1952-es és 1965-ös alkotmány hiába garantálta a levéltitok és a telefonbeszélgetés védelmét, mégis tömeges méretekben történt ezek megsértése. Tehették ezt az említett hatóságok, ugyanis a működésüket szabályozó titkos jogi normák, a 221/1948-as, 295/1968 és 121/1978 rendeletek egyszerűen nem szabályozták a titkosszolgálati eljárások és eszközök alkalmazásának pontos rendjét. Ugyanakkor a Szekuritáé belső ügyrendje, a parancsok és utasítások pontosan meghatározták a területen dolgozóknak, az említett operatív eszközök és módszerek alkalmazásának mikéntjét, de ezek csak a szakmai megvalósítást (cél elérését)

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

tekintették irányadónak. Valójában ez is volt egyik alapja a jogsértő eljárásoknak. További specifikus titkosszolgálati eszközök (titkos behatolás, lehallgatás, képrögzítés, stb.) korlátlan alkalmazásának jogi hátterét is az említett rendeletek és a belső szabályozók közti ellentmondás jellemezte.²¹ Az említett esetek a korabeli jogrend szerint is alkotmányosértőnek minősültek, így 1989 után az erre hivatott intézmények az ilyen jelenségek vizsgálatakor csak következetes szembesítéssel tudják feltárni a kommunista elnyomó gépezet hivatásos munkatársainak és más dolgozóinak tevékenységét, hogy megsértették-e az alkotmányos jogokat és/vagy az alapvető emberi jogokat. A diktatúra kiszolgáló apparátusának tisztjei közül sok éppen ezt a jogi paradoxont használta fel védekezésül 1989 után azt állítván, hogy csupán parancsot teljesítettek, sőt azt is érvként hozták fel, hogy a korabeli szolgálatok tisztjei szakmai feladatot teljesítettek, és egyedül a diktatúra politikai vezetése volt felelős az elkövetett tömeges jogfosztásokért és túlkapásokért.²²

²¹ Vasile Mălureanu, *Apărarea ordinii constituționale, Perspectiva unui ofițer de informații*, (Az alkotmányos rend védelmében. Egy hírszerző tiszt perspektívája) București, Editura Paco Kiadó, 2016, 80.

²² Mălureanu: i.m. 84. Mălureanu a szakszolgálatok szakmai tevékenységének és a diktatúra felelősségének szétválasztása mellett kardoskodnak számosan az ACMRR SRI-ből (Román Információs Szolgálat Tartalékos és Nyugállományú Hivatásos Tisztjeinek Társasága). Az említett Mălureanu, mellett Filip Teodorescu, *Un risc asumat* (Egy felvállalt kockázat), Editura Viitorul Românesc Kiadó, 1992, és mások, akik a SRI huszonöt éves évfordulójára kiadott *Adevăruri evidente* (Nyilvánvaló igazságok) című ACMRR-SRI kiadásában megjelent kötetben publikáltak.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

A Securitate nyilvántartásaiba bekerült személyek és együttműködők mennyisége két olyan kategória, amelyeket a társadalmi beépülés problematikájával együtt érdemes vizsgálni. Míg az első fogalom minden olyan személyt jelöl, aki megfigyeltként, egyszóval célszemélyként került be a nyilvántartásba, addig a második kategóriát azok képezték, akik ügynökként, rezidensként, lakásgazdaként együttműködtek. A korai időszakban, azaz 1948-ban az ügynökök száma meghaladta 42 000-et²³. Ugyanakkor 1951-es adatok szerint a célszemélyek bázisa vagy, ahogy a szakszolgálati nyelvezet mondja, a feldolgozás alatt állók száma, meghaladta a 460 000 főt²⁴. Az 1968-as nagy, szervezeti átalakításig, több változás érte az „ellenség” kategóriák rendszerét. 1959-ben a 155. számú BM paranccsal tovább bővítették a követendő és nyilvántartásba veendő ellenségek körét, így újabb társadalmi csoportok és rétegek kerültek operatív felügyelet, megfigyelés alá és értelemszerűen a nyilvántartásba is. 1965-ben az említett nyilvántartásban már több mint 560 000 személy szerepelt²⁵, ugyanakkor az együttműködők száma 1967-re elérte 119 000

²³ Cristina Anisescu, *Dinamica de structură și rol a rețelei informative în perioada 1948-1989* (Az ügynöki hálózat strukturális dinamikája az 1948-1989 időszakban) In „Arhivele Securității vol. I, Editura Pro-Historia Kiadó, București, 2002, 10-40, és Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România*, (Kommunista terror Romániában) Iași, Editura Polirom Kiadó, 2001, 101.

²⁴ SRI- *Cartea Alba a Securității* (Szekuritáté fehér könyve) vol. II – *Categorii de persoane supravegheate*, Editura Presa Românească Kiadó, 1994, 45.

²⁵ SR I- *Cartea Alba a Securității* (Szekuritáté fehér könyve) vol. III – *Schimbări în structura de personal, direcțiile și conținutul activității organelor de securitate*, Editura Presa Românească Kiadó, 1994, 34.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

főt²⁶. A hatvanas évek végén megkezdődött a nyilvántartási rendszer felülvizsgálata és az „ellenséges” kategóriák lassú újraértelmezése, és ez a felügyelet alá eső személyek és az együttműködők számának csökkenéséhez vezetett. Így az előző évhez képest 1968-ban csak 84000, majd 1969-ben 83 000 kollaboránsról szólnak a levéltári források. A tendencia nem folytatódik, ugyanis a korszak a végére, 1986-ra, nem levéltári források alapján²⁷ 263 000 személyt, majd 1989-ben 486 000 személyt jelöltek meg együttműködőként. A feldolgozandók mennyisége is lecsökkent a hetvenes évek közepére 51 000-re, majd folyamatos emelkedésnek indult, míg 1989-ben már több mint 110 000 személy aktív felügyelete volt folyamatban.²⁸ A Szekuritáté I. Igazgatóságának, azaz elhárításának egyik főtisztje szerint az együttműködők száma 100 000 főre volt tehető évente,²⁹ ugyanakkor ez az állítás nem mond ellent a levéltári szakemberek által említett adatoknak, ugyanis itt még nem tisztázott, hogy a Szekuritáté nyilvántartási rendszereire hivatkozva az aktív, illetve a még nem törölt állományból együttesen kerültek kimutatásra az együttműködők.³⁰

²⁶ Anisescu: :i.m. 10-40.

²⁷ Anisescu: :i.m. 10-40. Ticu Dumitrescu, a Securitate visszaéléseit vizsgáló szenátusi bizottság tagjától származó információk alapján, amelyet a SRI 1994. január 4.-i közlése alapján állított.

²⁸ Mălureanu: i.m. 115.

²⁹ Mălureanu: i.m. 151.

³⁰ Saját megjegyzés: Passzív alatt a pihentetett ügynökök értendők, más kategóriába tartoznak azok, akik már elhaláloztak, de még mindig nem töröltek vagy azok, akik más okok (megszűnt a hírszerzési lehetőség) miatt még a rendszerben maradtak.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

Közismert tény, hogy 1989. december 22-én a Ceaușescu házaspár menekülésével véget ért a romániai kommunista diktatúra. Ugyanakkor a diktátor távozása nem jelentette a vérengzések végét, illetve szakszolgálatok szerepe az események során sok kérdést vet fel. Az említett testületek szervezeti és személyi állományukat érintő 1989-es, illetve a fordulat után bekövetkező változást már egy újabb elemzés tárgya lesz.

Év	Elítéltek száma
1950	6 635
1951	19 235
1952	24 826
1953	4 730
1954	5 073
1955	3 332
1956	2 357
1957	3 257
1958	6 362

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

1959	8 910
1960	1 711
1961	2 232
1962	657
1963	223
1964	240
1965	258
1966	294
1967	312
1968	20

*ACNSAS, fond Documentar, 53. dosszié, 21. köt., 76. lap Banu-
Țăranu, Securitate 1948-1989 kötet adatai alapján*

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

Irodalomjegyzék

- ACNSAS Fond Documentar, dosar 199. dosszié. 89. o.
- ANISESCU, Cristina (2002): Dinamica de structură și rol a rețelei informative în perioada 1948-1989 (Az ügynöki hálózat strukturális dinamikája az 1948-1989 időszakban). In.: „Arhivele Securității vol. I. Editura Pro-Historia Kiadó. București. 10-40. o.
- BANU, Florian – ȚĂRANU, Liviu (2016): Securitatea 1948-1989. Monografie vol I. Târgoviște. Editura Cetatea de Scaun Kiadó. 2016. 68. o.
- CHIRIȚOIU, Mircea – BIROULUI, Rolul (1999): Politic al PMR în instrumentarea proceselor politice din România anilor 1949-1953. In: „Analele Sighet 7”, București, Fundația Academia Civică. 288-292.
- DELETANT, Dennis (2001): Teroarea comunistă în România, (Kommunista terror Romániában) Iași, Editura Polirom Kiadó. 101. o.
- DOBRE, Florica – BANU, Florian – DUICA, Cornelia – MOLDOVAN, Silviu B. – ȚĂRANU, Liviu (2004): Trupele de Securitate (1949-1989). Editura Nemira Kiadó. 2004.
- MĂLUREANU, Vasile (2016): Apărarea ordinii constituționale, Perspectiva unui ofițer de informații. (Az alkotmányos rend védelmében. Egy hírszerző tiszt perspektívája) București. Editura Paco Kiadó. 80. o.
- Octavian Roske (szerk.) (2016): România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist represiunea P-R.) Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului. București.

ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK

- OPREA Marius (2002): Banalitatea răului, O istorie a securității în documente: 1949-1989.(A rossz banalítása, A szekuritáté története forrásokban:1948-1949) Iași, Polirom. 359. o.
- SRI - Cartea Alba a Securității (Szekuritáté fehér könyve) vol. II – Categoriile de persoane supravegheate. Editura Presa Românească Kiadó.1994. 45. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

Jobst Ágnes¹**A Német Demokratikus Köztársaság terrorelhárításának ambivalenciája****Abstract**

The Stasi developed out of the internal security and police apparatus established in the Soviet zone of occupation in Germany after WW II. The ministry, whose forerunner was the Kommissariat 5, was founded on February 8, 1950, four months after the establishment of the German Democratic Republic. Under Erich Mielke the Stasi became a highly effective secret police organization. Within East Germany it sought to infiltrate every institution of society and every aspect of daily life. The Stasi also had links to various terrorist groups, most notably the Red Army Fraction (RAF) in West Germany. During the 1970s and '80s the Stasi worked closely with the RAF and cooperated with Abu Nidal, Ilich Ramírez Sánchez (commonly known as Carlos, "the Jackal"), and the Palestine Liberation Organization. The Stasi also allowed Libyan agents to use East Berlin as a base of operations for carrying out terrorist attacks in West Berlin. In addition, the present paper tries to contribute to the Hungarian aspect of the topic, to the bilateral cooperation with the GDR.

¹ könyvtáros, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára

TERRORELHÁRÍTÁS

A Német Demokratikus Köztársaság (továbbiakban: NDK) terrorelhárítását tárgyalva egy majd három évtizede letűnt állam intézményrendszerének egyik elemét vizsgáljuk. A szocialista blokk országainak intézményrendszerét a közigazgatási és az állambiztonsági funkció szétválasztása jellemezte, melynek következtében az állambiztonság területe önálló intézményi háttérrel rendelkezett.² Az utóbbi két terület az NDK esetében az Állambiztonsági Minisztériumhoz (Ministerium für Staatssicherheit), közkeletű rövidítését használva: Stasihoz tartozott. Az NDK létrejöttének speciális körülményei, az elismertetésért és fennmaradásért folytatott görcsös erőfeszítés minden területre, így a terrorelhárításra is kihatott, adott esetben felülírva az eredeti célkitűzéseket.

Az NDK Állambiztonsági Minisztériumának létrehozása³

² Kivételt képezett Lengyelország és Magyarország, ahol a közigazgatási, a politikai rendőrségi és az állambiztonsági funkciót egyaránt a Közbiztonsági, illetve a Belügyminisztérium látta el. A Rákosi-korszak „klasszikus” időszakában, 1950 januárja és 1953 júniusa között Magyarországon az Állmvédelmi Hatóság (ÁVH) működött önálló, politikai rendőrségi és állambiztonsági funkciót ellátó intézményként.

³ A témára vonatkozóan bővebben ld.: JOBST Ágnes (2002): A politikai rendőrség létrehozása a Német Demokratikus Köztársaságban. In: A Történeti Hivatal Évkönyve 2000–2001. (Szerk. Gyarmati György) Budapest. Történeti Hivatal. 381–398. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

A második világháború befejezését követően a szövetséges hatalmak a náci Németország közigazgatási struktúrájának teljes körű lebontásáról döntöttek. A keleti megszállási övezet katonai közigazgatását a SZVAG (Szovjetszkaja Vojennaja Adminisztracija v Germanii)⁴ szervezte meg, és ez a szervezet irányította és koordinálta az 1945 májusában Moszkvából hazatérő Ulbricht-csoport munkáját. A közrend és közbiztonság katasztrofális állapota folytán legsürgősebb feladatnak a rendőrség újjászervezése mutatkozott. A szovjet megszállási övezetet kezdetektől a rendőrség túlsúlyos jelenléte jellemezte. Egy 1948 szeptemberében összeállított statisztika a zónában alkalmazott rendőri erő létszámát 80 971 főre becsülte.⁵

A politikai rendőrség első csíráit a szovjet katonai közigazgatás, a SZVAG közreműködésével 1945–46-ban létrehozott ún. „információs osztályok” képezték, amelyek a Német Szocialista Egységpárt (továbbiakban: NSZEP) propagandájának terjesztését, a lakosság hangulatának figyelemmel kísérését és az állami szervek ellenőrzését kapták feladatul.⁶ Az újságok és média kontrollját már 1946 kora nyarán bevezették, és a keleti zónában élőköt megpróbálták eltántorítani a „reakciónak” ítélt lapok, például a *Der*

⁴ Szovjetszkaja Vojennaja Adminisztracija v Germanii, azaz Németország Szovjet Katonai Közigazgatása.

⁵ NAIMARK, Norman (1996): *The Russians in Germany. A History of the Soviet Zone of Occupation 1945-1949.* Cambridge - London, Massachusetts - Harvard Univ. Pr., 74. o. 355–356. o.

⁶ A szovjet megszállási övezetben már 1946. április 21-én megtörtént a Németországi Kommunista Párt és a Németországi Szociáldemokrata Párt egyesítése.

TERRORELHÁRÍTÁS

Tagesspiegel és a *Telegraf* előfizetésétől.⁷ Walter Ulbricht, a NSZEP elnökhelyettese az 1947 októberében megtartott belügyminiszteri konferencián szovjet jóváhagyással terjesztette elő a Német Belügyi Igazgatás (DVdI) alá tartozó információs szolgálat felállítására vonatkozó javaslatát. A politikai rendőrségi funkciót betöltő új osztályt 1947. november 11-én állították fel. Bizalmi személyeik és informátoraik politikai információk gyűjtésével foglalkoztak, az úgymond „demokratikus fejlődés ellenében” ténykedő személyekről és csoportokról gyűjtöttek adatot.

A politikai rendőrség magját a bűnügyi rendőrség keretében tartományi és a körzeti szinten létrehozott Komissariat 5 (továbbiakban: K5) elnevezésű egységek képezték, amelyek felállításáról a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. augusztus 5-én kiadott 201. számú parancsa rendelkezett. 1947 elején már 160 alkalmazottja volt a szervezetnek, amely tevékenységét Szászországról a zóna többi tartományára is kiterjesztette. Munkájuk végzése során konspiratív módszereket és titkosszolgálati eszközöket is alkalmaztak. A náci vezetők és háborús bűnösök felkutatása mellett a fennmaradt náci iratállomány összegyűjtése, rendszerezése és átvizsgálása, továbbá értékelése is hozzájuk tartozott.⁸ A náci maradványok felszámolásának céljával szerveződött osztályok tevékenysége rövid időn belül a szovjet típusú politikai berendezkedés ellenzőinek üldözése irányába tolódott el. Harcot indítottak mindazon polgári erők ellen, akik egy

⁷ NAIMARK: i.m. 364.

⁸ SAULERLAND, Karol (2001): Harminc ezüst. Besúgások és árulások. Budapest. Helikon Kiadó. 88. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

liberális alapokon nyugvó, demokratikus berendezkedésű társadalom felépítésében gondolkodtak. Erich Mielke állambiztonsági miniszter maga is az 5-ös egységeket tekintette a Stasi előfutárainak, amit az a tény is alátámaszt, hogy az 1950. február 8-án megalakított Állambiztonsági Minisztérium káderállományának 10%-a ezen elődszervezet munkatársainak köréből került ki.⁹

1947 márciusában a bűnügyi rendőrség egészét a K5 berlini központjának alárendeltségébe vonták, ami a politikai rendőrségi funkció előtérbe helyezését jelezte. Az 1948. január 8-i állománytábla szerint az osztály öt részlegre tagolódott. Külön részleg foglalkozott

- politikai természetű bűnügyek kivizsgálásával,
- a szövetséges csapatok katonái által elkövetett erőszakos cselekmények felderítésével,
- az újjáépítés elleni szabotázs akciók leleplezésével,
- valamint az antidemokratikus tevékenység felderítésével.

A német társadalom közel teljes körű átvilágítását végezték el, amelynek során csupán Szászországban ötezer náci gyanús személy ellen indítottak eljárást. A vizsgálatot követően viszont a felelősségre vontaknak a fele csupán ártalmatlan üzlettulajdonosnak, illetve középszintű alkalmazottnak bizonyult. A „nácitlanítás” jelszavát használva szorították ki a hatalom bírálóit a politikai közéletből, az új rendszerrel szembenállókat pedig szisztematikusan üldözték. A NSZEP delegációja Wilhelm Pieck, Otto Grotewohl, Walter Ulbricht és Fred Oelssner vezetésével 1948. december 8-án utazott

⁹ NAIMARK: i.m. 362.

TERRORELHÁRÍTÁS

Moszkvába, hogy az állambiztonság megerősítéséről tárgyaljon. December 18-án Sztálin személyesen fogadta a küldöttséget. A megbeszélés eredményeképpen a K5-ös osztályokat leválasztották a népi demokratikus rendőrségről, és a politikai rendőrség önálló szerveivé tették meg. Berlini központjuk 1949 tavaszától szorosan együttműködött a szovjet hatóságokkal és a Német Belügyi Igazgatással. A minden társadalmi csoportra kiterjedő letartóztatási hullám célja az új rend potenciális ellenfeleinek izolálása, társadalomból való eltávolítása volt. Brandenburg Tartomány Belügyminisztériumának iratanyaga szerint összesen 122 671 német állampolgárt zártak internáló táborba, amelyeket a nácik által felállított koncentrációs táborokban (Buchenwald, Sachsenhausen, Fünfeichen stb.) rendeztek be.¹⁰

A Német Szövetségi Köztársaság (továbbiakban: NSZK) létrehozására reagálva 1949. október 7-én megalakították a keleti blokkba tagozódó német államot, a Német Demokratikus Köztársaságot. Az új állam arculatára letörölhetetlenül rányomta bélyegét az 1950. február 8-án alapított Állambiztonsági Minisztérium, amely az információs osztályokat, a K5-ös részlegeket és a népgazdaság védelmét szolgáló szervezeteket olvasztotta magába. Jelmondata: „a párt pajzsa és kardja” egyértelműen megmutatta, hogy az újonnan létrehozott minisztérium közvetlenül a párt irányítása alatt állt. A részlegek munkáját szovjet „tanácsadók” segítették; vagyis egy szovjet mintát követő német állam alapját

¹⁰ NAIMARK: i.m. 376.

TERRORELHÁRÍTÁS

vetették meg.¹¹ A minisztérium vezetőjévé a moszkvai emigráns Wilhelm Zaissert nevezték ki, aki korábban a megszálló szovjet haderő német képviselőjét látta el. Erich Mielke 1957-ig az államtitkári posztot töltötte be, jölehet a minisztérium megszervezése és tényleges irányítása valójában az ő tevékenységéhez köthető.¹²

A terrorelhárításért felelős XXII. Osztály megalakítása

Az Állambiztonsági Minisztérium megalakításának időszakát és működésének első két évtizedét a szocialista német állam létének külső és belső biztosítása határozta meg, amiben a társadalmi támogatás deficitjéből fakadó problémák leküzdése játszotta a fő szerepet. A hidegháború klasszikus korszakának paradigmarendszerében a terrorelhárítás problémája későbbi formájában nem jelentkezett. A területért felelős önálló szervezeti egység, a Terrorelhárító munkacsoport (Arbeitsgruppe Terrorabwehr, ATA) megalakítására a hetvenes évek derekán, a Dél- és Nyugat-Európát érintő szervezett erőszakhullám

¹¹ GIESEKE, Jens (2001): Die DDR-Staatssicherheit. Schild und Schwert der Partei. Bonn, Bundeszentrale für politische Bildung. 15. o.

¹² A minisztérium működését szabályozó irányelveket a kezdetektől fogva Erich Mielke szignálta, 1950 szeptemberében, illetve 1952 novemberében még államtitkári minőségben, 1958 októberében, 1968 januárjában, illetve 1979 decemberében már miniszterként. Ld. Müller – Enbergs, Helmut: Hogyan szabályozta az Állambiztonsági Minisztérium a hálózati munkatársak munkáját? In: Az egykori állambiztonsági szervek és azok iratai Németországban és Magyarországon. Az 1997. október 8-i konferencia jegyzőkönyve. Budapest, 1956-os Intézet, 1998. 120.

TERRORELHÁRÍTÁS

megjelenését követően került sor.¹³ Létrehozását a müncheni olimpiai játékokon, 1972-ben rendezett vérfürdő előzte meg. A rákövetkező évben volt esedékes a világifjúsági találkozó kelet-berlini megrendezése, amelyre 26500 fiatal vártak. Jóllehet a terrorveszély eszkalálódását illető aggodalmak megalapozatlannak bizonyultak, mégis sor került „politikailag motivált erőszakos cselekményekre”; néhány Nyugatra kitelepülni szándékozó NDK állampolgár ugyanis alacsony beosztású pártfunkcionáriusok túsul ejtésével akarta kikényszeríteni távozásuk engedélyezését. Hasonló okok motiválták az 1962–1973 között 14 alkalommal végrehajtott repülőgép eltérítéseket is. Ezen szörványos esetek azonban sem céljukat, sem jellegüket illetően nem mérhetők a nyugati világot előntő erőszakhullámhoz; egyetlen olyan eset ismert, amikor keletnémet állampolgár sérülést szenvedett, illetve elhalálozott.¹⁴

Az 1975-ben létrehozott XXII. Osztály feladatkörébe tartozott a szélsőbaloldali és a szélsőjobboldali terrorcsoportok, valamint az NDK társadalmi rendszerét bírálók megfigyelése. A megfigyelés célkeresztjében a keletnémet ellenségképben mindenkor első helyet elfoglaló szomszédos német állam, az NSZK állt, amit jelen esetben az onnan kiinduló erőszakhullám indokolt. A Terrorelhárító Osztály az állambiztonsági miniszter első helyettesének, Bruno Beater altábornagynak, majd 1980-tól utódjának, Gerhard Neiber

¹³ WIEDMANN, Roland (2008): Die Dienstseinheiten des MfS 1950–1989. Eine organisatorische Übersicht. Berlin, Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR (továbbiakban: BStU). 99. o.

¹⁴ WUNSCHIK, Tobias (1996): Die Hauptabteilung XXII: „Terrorabwehr”. Berlin, BStU. (MfS-Handbuch) <http://www.nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0292-97839421301414> (Leöltve: 2017. augusztus 12.) 7. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

altábornagynak az alárendeltségébe tartozott.¹⁵ Az osztályvezetői posztot 1975 és 1984 között Harry Dahl ezredes töltötte be, akit 1985. január 1-től Horst Franz ezredes váltott. Első helyettese, Günter Jäckel ezredes 1981-től irányította a szélsőbaloldali szervezetekért felelős szervezeti egység munkáját. Jäckel korábban arab vonalon, a hírszerzésnél szolgált, személyes jó kapcsolat fűzte Gerhard Neiber miniszterhelyetteshez, vagyis szakmai tapasztalata és személyes kapcsolatrendszere predesztinálta a poszt betöltésére. A második osztályvezető helyettes 1986 januárjától Horst Salewsky ezredes volt, akinek a „szélsőjobboldali” és konzervatív csoportok feldolgozása képezte feladatát. Klaus Achtenberg ezredes szintén osztályvezető helyettesi minőségben, az osztály egészét átfogva látta el a kiértékeléssel és ellenőrzéssel kapcsolatos teendőket 1976–1985 között.¹⁶ Az osztály létszáma 1975-ben 30, 1980-ban 129, 1988-ban 248 fő volt, vagyis a létszámfejlesztés dacára az Állambiztonsági Minisztérium kis létszámú szervezeti egységei közé tartozott.¹⁷ A terroristák keletnémet kapcsolatrendszerének felderítéséből fakadt, hogy a munkatársak 80 %-át foglalkoztató berlini központ mellett az osztály az NDK egyes körzeteiben is kis létszámú kirendelt munkacsoportokkal rendelkezett. A hivatásos állomány méretéhez viszonyítva relatíve kiterjedt ügynökhálózatot működtettek.¹⁸

¹⁵ Wiedmann: i.m. 101.

¹⁶ Wunschik: i.m. 13.

¹⁷ Wiedmann: 2008. 102.

¹⁸ 1988-ban 248 főállású munkatársa volt az osztálynak, emellett 418 nem hivatalos munkatársat foglalkoztattak. Ld. Wunschik: i.m. 20.

TERRORELHÁRÍTÁS

Az NDK Állambiztonsági Minisztérium Terrorelhárító Osztályának szervezete és működése

Az osztály felépítése és működése a „vonalas” elvet követte. Az operatív alárendelt szervezeti egységek között a feladatok az alábbiak szerint oszlottak meg:

1. részleg: Neonáci szervezetek (az NSZK-ban)
2. részleg: az NDK ellen irányuló névtelen, valamint álnéven történő fenyegetések és erőszakos cselekmények
3. részleg: „Szélsőbaloldali”, baloldali radikális és más balos csoportosulások (megszűnt 1986 szeptemberében)
4. részleg: „Szélsőjobboldali” és militáns antikommunista csoportosulások (kiváltképpen a keleti blokk emigránsainak vonatkozásában)
8. részleg: (Baloldali) terrorista csoportok (Nyugat-Európában és a Közel-Keleten)

A nyugatnémet baloldali terrorista csoportok tevékenységének figyelemmel kísérése eredetileg a XXII/1. alosztály hatáskörébe tartozott. A fő hangsúly a Vörös Hadsereg Frakción (RAF) volt, a megfigyelés emellett az NDK politikai rendszerét bal oldalról bíráló Németország Kommunista Pártja/Marxisták–Leninisták csoportjának (KPD/ML) NDK szekciójára és a Nyugat-németországi Kommunista Szövetség (KBW) felderítésére terjedt

TERRORELHÁRÍTÁS

ki, valamint 1980-tól a Tageszeitung (taz) körét, és néhány nyugatnémet neotrockista szervezetet is átfogott.¹⁹

A terrorelhárító osztály átszervezésére 1981-ben került sor. A XXII/1. alosztály feladatkörét a XXII/3. és a XXII/8. alosztályok között osztották fel. A XXII/3. alosztály az NSZK-ban működő szélsőbaloldali és baloldali radikális csoportokkal foglalkozott. A szélsőbaloldal meghatározásában a politikai palettán a Német Szocialista Egységpárt irányvonala képezte a viszonyítási pontot. Érdeklődésük fókuszában az NDK politikai rendszerével szemben baloldali kritikát megfogalmazó „trockista” és „maoista” nézeteket valló csoportok álltak, ám a dogmákhoz szorosan nem kötődő, baloldali indíttatású alternatív mozgalmak, így az atomenergia felhasználását ellenzők és a nyugat-berlini házfoglalók is beletartoztak. Megfigyelésüket Neiber a következő jellemzéssel indokolta: „Ezek a baloldali szélsőségesek az úgynevezett? szocializmusban az emberi jogok és szabadság látszólagos elnyomása ellen tiltakozó mozgalomhoz tartoznak. Gyakran nyíltan együtt éreznek a renegátokkal, az árulókkal és a szocialista társadalmi rend egyéb ellenségeivel. Alapjában véve a reális szocializmus elleni gyűlölettel teli ideológiai akcióikat gyakran az erőszak alkalmazásának fenyegetésével kötik össze. Terrorista és egyéb erőszakos akcióik szervezése és lefolytatása programjuk alapvető részét képezik, a követségek és konzulátusok elleni terrorista akciókat és más erőszakos cselekményeket a „nemzetközi felszabadító harc” részének

¹⁹ WUNSCHIK: i.m. 41.

TERRORELHÁRÍTÁS

tekintik.”²⁰ Szintén a XXII/3. alosztályhoz tartozott a szocialista országokra, többek között az NDK-ra is áterjedő független békemozgalmak felderítése, amelyben a Stasi XX. Főosztályával (Kultúra, Underground) működtek együtt. A XXII/3. alosztály létjogosultságát a 4/1985-ös számú titkos utasítás rendítette meg, amely arra vonatkozó hatásköri lista bocsátott ki, hogy meghatározott nyugatnémet objektumok megfigyelése a Stasi mely szervezeti egységének feladatkörébe tartozott. A MLPD (Marxistisch.-Leninistische Partei Deutschlands) és a KBW (Nyugat-németországi Kommunista Szövetség) feldolgozását például a Hírszerzés II. osztályához (HV A) tették át. A KPD/ML NDK szekciója ugyan a 3. Osztálynál maradt, ám a sikeres bomlasztás következtében a megfigyelés tárgyát képező szervezet felmorzsolódott, így az osztály feladat nélkül maradt.²¹

A terrorelhárítás legnehezebb területét a XXII/8. alosztály kapta, amelynek munkáját az ambivalens elvárások is megnehezítették. Ők foglalkoztak a terrormerényletek túlnyomó részét elkövető, rendkívül aktív baloldali terrorcsoportokkal és a palesztin terrorszervezetekkel. Hozzájuk tartozott többek között a Vörös

²⁰ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL) 4.1. A-2019. Gerhard Neiber felszólalása. In: Az állambiztonsági szervek feladatai a nemzetközi terrorizmus elleni harcban. A nemzetközi tanácskozás jegyzőkönyve. Prága. 1979. április 3–5. 14–15.

²¹ A XXII/3. osztályt 1986. szeptember 1-n szüntették meg. Ld. Wunschik: i.m. 42–43.

TERRORELHÁRÍTÁS

Brigádok Frakció és a belőle kinőtt Június 2. mozgalom²², a Forradalmi Sejtek, a Vörös Zora,²³ valamint több további, militáns nézeteket valló nyugatnémet csoport. A velük kapcsolatban álló francia (Action Directe), olasz (Vörös Brigádok), belga CCC (Cellules Communites Combattantes), baszk (ETA) és ír (IRA) terrorszervezetek is a látókörükbe kerültek.²⁴ A keletnémet titkosszolgálatot az információgyűjtésre koncentráló passzív alapállás jellemezte: „Tapasztalataink azt is megmutatják, hogy fő feladataink egyike olyan előfeltételek megteremtése legyen, amelyek lehetővé teszik az ellenség területén levő olyan szervekbe és intézményekbe történő behatolást, amelyekben koncentráltan megtalálhatók a terrorakciókat elkövető szélsőséges szervezetek, csoportosulások és erők terveiről, szándékairól és intézkedéseiről, valamint tagjairól, kapcsolatairól és anyagi-technikai eszközeiről szóló információk. Ehhez szerintünk az egyes esetekben közvetlenül az olyan terrorista eszközöket alkalmazó szervezetekbe kell behatolni, amelyekből közvetlen veszély származik az NDK-ra és a baráti államokra.”²⁵

²² Az 1970-es években Nyugat-Berlinben működő terrorcsoport nevét az 1967 júniusában tartott demonstráció elleni rendőri fellépés halálos áldozatának, Benno Ohnesorg halálának emlékére kapta. Tíz éves működésük során vezető köztisztviselők és bankok ellen intéztek támadást.

²³ A radikális baloldali nézeteket valló feminista csoport az 1980-as évek elején vált ki a Forradalmi Sejtek terrorszervezetéből. Főként a nők jogai és környezetvédelmi célok érdekében léptek fel.

²⁴ WUNSCHIK: i.m. 43–44.

²⁵ NEIBER: i.m. 25–26.

TERRORELHÁRÍTÁS

A nemzetközi terrorizmus elhárításáért felelős XXII/8. alosztály 1988-ban 155 nem hivatalos munkatársat foglalkoztatott.²⁶ Mivel a terroristák köréből bajos lett volna együttműködő személyeket toborozni, ügynökbeszervezés terén az NDK-ban élő arab férfiak keletnémet partnereire koncentráltak. Ami a terrorszervezetekbe beépített ügynökeiket illeti: a korszak tizenkilenc legfontosabb terrorista csoportjában 53 informátorral rendelkeztek.²⁷

Terrorszervezet	Beépített ügynök
Abu Nidal Szervezet ²⁸	6
Carlos ²⁹	5
Palesztin Felszabadítási Szervezet ³⁰	4

²⁶ WUNSCHIK: i.m. 20.

²⁷ WUNSCHIK: i.m. 46–47.

²⁸ A Palesztin Felszabadítási Szervezetből 1974-ben kivált csoport nevét alapítójáról, Abu Nidalról kapta. A 20 országban végrehajtott támadások során közel 900 embert sebesítettek meg, illetve öltek meg. A Palesztin Felszabadítási Szervezettel szemben elzárkóztak a diplomáciai rendezés lehetőségétől, és az Izraellel szemben fennálló konfliktus egyetlen lehetséges megoldásának a fegyveres harcot tartották,

²⁹ Ilich Ramírez Sánchez, ismertebb nevén „Carlos” vagy „Sakál” a marx-lenini eszméket követő szélsőbaloldali terrorizmus emblemikus alakja. 1970-ben csatlakozott a Palesztin Felszabadítási Szervezethez. A dél-amerikai származására utaló „Carlos” fedőnevet beszerző tisztjétől, Bassam Abu Sharíftól kapta. 1975 júniusában a párizsi Orly repülőtér, 1975. december 21-én a Kőolaj Exportáló Országok Szervezetének (OPEC) bécsi főhadiszállása ellen hajtott végre merényletet. 1976-ban Adenben telepedett le, szír, libanoni és német tagok részvételével önálló fegyveres csoportot hozott létre, amely nyugat-európai, főként francia célpont ellen hajtotta végre véres akcióit.

TERRORELHÁRÍTÁS

Palesztin Felszabadítási Szervezet Nemzeti Frontja ³¹	3
Abu Mohamed	3
15. Mai/Abu Ibrahim ³²	2
Muszlim Testvériség ³³	2
Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion, RAF) ³⁴	4
Vörös Hadsereg Frakció ³⁵	2

³⁰ A Palesztin Felszabadítási Szervezet 1964-ben Jeruzsálemben alakult meg. Célja az Izrael által megszállt palesztin területek felszabadítása. Széleskörű diplomáciai kapcsolatai folytán a palesztin nép legitim képviselő szervezetének tekintik, 1974 óta az ENSZ-ben megfigyelői státusszal rendelkezik. A szervezet irodája 1975-ben kezdte meg működését Budapesten. 1982-ben diplomáciai rangot kapott, 1988. november 15-étől nagykövetségként működött.

³¹ A Palesztin Felszabadítási Szervezetből 1968-ban kivált csoport az Izraellel szemben fennálló konfliktus egyetlen megoldását szintén a fegyveres küzdelemben látta. Vezetőjük a szír hadsereg korábbi századosa, Ahmad Jabril volt. Főhadiszállásukat Damaszkuszban rendezték be.

³² A Palesztin Felszabadítási Szervezetből 1979. május 15-én kivált frakció. A csoport nevében szereplő, szimbolikus értékű dátum a Palesztina feletti brit mandátum végére, egyben az első arab–izraeli háborúra utal. Vezetője Muhammad al-Umari (Abu Ibrahim) volt.

³³ Több közel-keleti iszlám szervezet ismert ezen a néven. Az elsőt közülük 1928-ban, Egyiptomban hozták létre. Feltehetően nekik tulajdonítható az 1954-ben Gamal Abdel Nasszer egyiptomi kormányfő ellen 1954-ben elkövetett sikertelen merénylet.

³⁴ A vezetői után Baader-Meinhof-csoportnak is nevezett szélsőbaloldali szervezet, amely 1968–1998 között az NSZK-ban működött. Az antikapitalista és neomarxista elveket valló csoport célpontjai az államapparátus tagjai, valamint gyárosok és bankigazgatók voltak. Működésük három évtizede alatt 32 embert gyilkoltak meg. A keleti blokk összeomlása után a csoport megroppant, utolsó merényletüket 1991. április 4-én követték el, 1998-ban bejelentették megszűnésüket. Az Állambiztonsági Minisztérium a „Stern I” fedőnevű operatív művelet keretében folytatta a csoport megfigyelését.

TERRORELHÁRÍTÁS

Forradalmi Sejtek (Revolutionäre Zellen) ³⁶	4
Autonómok ³⁷	3
Militáns Nyugat-Berlin ³⁸	3
ETA (Euskadi Ta Askatasuna) ³⁹	2
Action Directe ⁴⁰	1
CCC (Cellules Communistes Combattantes) ⁴¹	1

³⁵ A „Stern II” fedőnevű operatív művelet célpontjai a Vörös Hadsereg Frakció NDK-ban letelepedett tagjai voltak.

³⁶ 1973-ban alakult szélsőbaloldali szervezet, amely a hetvenes és nyolcvanas években csaknem kétszáz gyújtogatós és robbantós merényletet követett el a Német Szövetségi Köztársaságban. A kilencvenes évek elején a szervezet feloszlott.

³⁷ A parlamenten kívüli ellenzékhez kapcsolódva a '60-as évek végén kezdték meg működésüket az NSZK-ban. Elsősorban politikai demonstrációkat szerveztek, ám szélsőséges csoportjuk kapcsolatban állt a Vörös Hadsereg Frakcióval, a Június 2. mozgalommal, valamint a Forradalmi Sejtekkel.

³⁸ A tizenöt főt számláló terrorcsoport tagjait 1969-ben Jordániában, az Al-Fatah kiképzőtáborában képezték ki a lőfegyverek használatára és az időzített bombaszerkezetek készítésének technikáira. A berlini Zsidó Közösségi Házban 1969. november 9-én, a náci progromok emlékére tartott megemlékezésen hajtottak végre robbantós merényletet, amelyben az emlékünnepségen részvevő 250 személy, közöttük Nyugat-Berlin polgármestere, Klaus Schütz vesztette életét.

³⁹ A „Baszkföld és Szabadság” függetlenségi mozgalom 1958-ban alakult meg. A baszk függetlenségért folytatott küzdelem során hivatalos személyek, spanyol rendőrök, katonák, magas beosztású állami tisztviselők ellen követtek el merényleteket. 1968 óta 829 halálos áldozatot és több ezer sebesültet követelt a tevékenységük. A több ágra szakadt mozgalom mérsékelt szárnya később a parlamenti demokrácián belül, politikai eszközökkel harcolt a baszk autonómiáért.

⁴⁰ Anarchista és kommunista vonásokat mutató földalatti mozgalom Franciaországban, 1979–1987 között kb. 50 merényletért és gyilkosságért vállalták a felelősséget. Párizsi csoportjuk 1984-ben egyesült a Vörös Hadsereg Frakcióval, míg lyoni ágak az antiszemizmus irányába fordult.

TERRORELHÁRÍTÁS

Vörös Brigádok (Brigate Rosse) ⁴²	1
IRA (Irish Republican Army) ⁴³	1
Japán Vörös Hadsereg Frakció ⁴⁴	3
Titkos Örmény Hadsereg ⁴⁵	3

A terrorelhárítás intézményrendszerének következő átszervezését 1988-ban kezdték meg. (Az osztály 1988-ban érvényes szervezeti felépítését a tanulmány végén található szervezeti ábra szemlélteti.) A szervezeti struktúra átalakításának

⁴¹ 1982–1985 között Belgiumban működő, Amerika-ellenes marxista terrorszervezet. Működésük során 28 terrorcselekményt hajtottak végre, ám a civil áldozatok elkerülésére törekedtek. Leghíresebb szabotázsakciójukat 1984. december 11-én a NATO közép-európai csővezeték-rendszere ellen hajtották végre.

⁴² Az olasz szélsőbaloldali terrorista csoportot 1970-ben, Milánóban alapították. Tagjai kommunista városi gerillákként határozták meg magukat. A csoport 1970–1987 között 73 merényletet hajtott végre. A leghírhedtebb közülük Aldo Moro volt miniszterelnök 1978. március 16-án végrehajtott elrablása, majd meggyilkolása volt.

⁴³ Az Ír Köztársasági Hadsereg 1919 óta állt a britek ellen folytatott függetlenségi harc élén. A brit fegyveres erők által kiprovokált terrorhadjárataik következtében 1968–1998 között háromezren haltak meg, közülük hétszáz brit katona.

⁴⁴A japán Fusako Shigenobu által vezetett terrorszervezet az 1960-a években, a vietnami háborút ellenző mozgalomból nőtt ki, egyik fő céljának a kapitalizmus lerombolását tartotta. 1971-től az iszlám fundamentalizmus irányába fordultak. Felvették a kapcsolatot a palesztin szélsőségesekkel, és áttelepülésük után Libanonból indították akcióikat. Főként repülőterek és nagykövetségek ellen intéztek támadásokat. Első nagy akciójuk 1972 májusában a Tel Aviv-i repülőtér elleni végrehajtott merénylet volt, amelyben 26-an vesztették életüket és 78 sérültek meg.

⁴⁵ Az Örményország felszabadítására létrehozott szervezetet a Stasi a „Jan” fedőnevű operatív eljárás keretében, a szovjet titkosszolgálattal együttműködve figyelte. Ld. WUNSCHIK: i.m.. 46.

TERRORELHÁRÍTÁS

első lépéseként az erőszakos cselekmények gyakorlati leküzdéséért felelős készenléti munkacsoport központi speciális egységeit (ZSK Zentrale Spezifische Kräfte), melyek korábban Erich Mielke állambiztonsági miniszter közvetlen alárendeltségébe tartoztak, 1988. április 1-én XXIII. Osztály elnevezéssel (AGM/S Arbeitsgruppe des Ministers/Sicherheit) illesztették be az intézményi struktúrába. Az újonnan megalakított osztályt 1989. március 1-vel, teljes személyi állományával és feladatkörével egyetemben összevonták a XII. Osztállyal, ezzel a terrorelhárítás feladatát főosztályi rangra (XXII. Főosztály) emelték.

A keletnémet terrorelhárítás ambivalens jellege: a tőréstől a támogatásig

A szocialista állambiztonsági szervek 1979. április 5-én Prágában, majd 1987. november 27-én Várnában megrendezett tanácskozásának fontos témáját képezte a terrorelhárítás problémája. Keletnémet részről két fontos alapelv körvonalazódott, amelyek rávilágítanak a Stasi terrorelhárítását jellemző sajátos ambivalenciára. A terrorelhárításért felelős Gerhard Neiber állambiztonsági miniszterhelyettes prágai tanácskozáson elhangzott felszólásából világosan kiderül, hogy a terrorizmusban a rivális német állam, a Német Szövetségi Köztársaság megrendítésének egyik eszközét látták: „Magától értetődik elvtársak, hogy korántsem becsüljük alá azt a terrorista veszélyt, ami a szélsőbaloldali szervezetek, csoportok és erők részéről fenyeget. Azonban, ahogyan azt eddig gyűjtött tapasztalataink megmutatják, a meghatározott szélsőbaloldali erők az NSZK-ban, mint pl. a „Vörös Hadsereg Frakció”, a

TERRORELHÁRÍTÁS

„Forradalmi sejtek”, vagy a „Június második mozgalom” elnevezésű anarchista-terrorista csoportok eddig terrorista akcióik fő csapását mindenek előtt az imperializmus politikai államférfiúira és más neves képviselőire, valamint az imperialista államapparátus bizonyos intézményeire és objektumaira mérték.”⁴⁶ Erich Mielke állambiztonsági miniszter rokonszenvének egyértelmű bizonyítéka az a Markus Wolfftól származó, előszeretettel idézett megjegyzése is, mely szerint egy katonai konfliktus esetén a Vörös Brigádok tagjait is be lehetne vonni a Nyugat elleni szabotázsakciókba.⁴⁷

Amikor 1979 őszén a Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion, RAF) nyolc tagja a szervezetből való kilépés mellett döntött, az NDK vezető politikusai hozzájárultak, hogy a nemzetközileg körözött terroristák a keletnémet állam területén telepedjenek le. Új identitásukról a XXII/8. alosztály gondoskodott.⁴⁸ A schönefeldi repülőtéren, 1978 tavaszán került sor Inge Viett – a „Június 2.” mozgalom akkor még aktív tagja – és Harry Dahl, az NDK terrorelhárítás főnöke közötti első találkozóra. Néhány héttel később Viett a Friedrichstrasse-i határátkelőhelyen, ismét hamis okmányokkal, fegyveresen utazott be az NDK-ba. Bulgária felé menekült, ahol két másik társa csatlakozott hozzá. Mivel a Német Szövetségi Nyomozó Hivatal munkatársai ott is a nyomukban voltak, Csehszlovákia felé utaztak tovább. A csehszlovák állambiztonsági szerv

⁴⁶ NEIBER: i.m. 13.

⁴⁷ WUNSCHIK: i.m. 44–45.

⁴⁸ WUNSCHIK: i.m. 44.

TERRORELHÁRÍTÁS

munkatársai letartóztatták, és a keletnémet hatóságoknak adták át mindhármukat. Viett és Dahl legközelebb 1980 májusában, a Berlintől délkeletre fekvő Königs Wusterhausenben találkoztak. Viett a keletnémetek támogatását kérte, hogy segítsenek olyan szocialista országot találni, amely kész befogadni a terrorszervezetből kilépni szándékozókat.

Az egyeztetéseket követően végül az NDK ajánlott számokra menedéket. 1980. augusztus 18-án Ralf Friedrich és Sigrid Sternebeck utaztak be az NDK-ba. Néhány héttel később Susanne Albrecht, Monika Helbing, Silke Maier-Witt, Werner Lotze és két további társuk követte őket. Végül 1982-ben Inge Viett és Henning Beer zárták a sort. Ily módon már tízre emelkedett az NDK-ban állampolgárságot nyert terroristák száma. Megérkezésüket követően a Stasi 74. számú titkos objektumában, a Briesen an der Fluchtban található erdészlakban helyezték el, és készítették fel őket az NDK-beli életre. Új személyazonosságot kaptak, majd az NDK különböző városaiban telepítették le őket, ahol munkahelyről és lakásról is gondoskodtak számukra. Miközben a nyugatnémet hatóságok a Stasi dezinformációit követve bottal üthették a nyomukat a Közél-Keleten, nyugodtan és biztonságban éltek az NDK-s mindennapokat könyvkötőként, orvosként, gépészként és fényképészként ténykedve Kelet-Berlinben, az Odera parti Frankfurtban, Senftenbergben, illetve Schwedtben. A „Stern 2” fedőnevű operatív eljárás keretében természetesen szoros megfigyelés alatt tartották őket. Ezen kívül nem hivatalos

TERRORELHÁRÍTÁS

munkatársi minőségben működtek együtt az Állambiztonsági Minisztériummal.⁴⁹ Lakásaikat bepoloskálták, telefonbeszélgetéseiket lehallgatták. Egy 1985-ben keletkezett jelentés megállapítása szerint a csoport tagjai sikeresen betagozódtak a keletnémet társadalomba, és már nem jelentettek veszélyt. A Stasi munkatársai havi egy-két alkalommal keresték fel őket. Noha tilos volt egymással érintkezniük, a brieseni erdészházban találkozva lehetőségük nyílt, hogy a Stasi felügyelete alatt, közösen ünnepeljék az NDK megalakulásának évfordulóját.

Csendestárs vagy cinkostárs?

A keletnémet politikusok és a Stasi vezetői komoly engedményeket tettek annak érdekében, hogy a nemzetközi terrorizmus veszélyét távol tartsák az NDK-tól. Ahogy Gerhard Neiber miniszterhelyettes megfogalmazta: „A politikai és operatív munkában megpróbálunk jól átgondolt, az összes lehetséges következménnyel számoló döntéseket hozni, hogy ne engedjük meg az NDK és más baráti országok sérelmére a politikai károkozást. Ilyen állásponthoz tartjuk magunkat például akkor, ha a nemzetközi légi összeköttetésben és az NDK területén olyan nem szocialista országokból érkezett személyek tűnnek fel, akiket a nyugati szervek terrorista akciókban vagy hasonló szervezetekben és csoportokban való részvétellel gyanúsítanak. Ilyen esetekben az vezérel bennünket, hogy egyrészt elkerüljünk minden olyasmit, aminek segítségével az ellenség az NDK-t

⁴⁹ WIEDMANN: i.m. 102.

TERRORELHÁRÍTÁS

azzal vádolhatná, hogy az hivatalosan támogatja a terrorakciók elkövetésével gyanúsított személyek tevékenységét, másrészt mindent el szeretnénk követni annak megakadályozása céljából, hogy az ilyen személyek egyes ostoba döntések miatt közvetlenül vagy közvetve ösztönözve érezzék magukat az ellenünk való „megtorló intézkedésekre vagy arra, hogy az eddiginél nagyobb mértékben kövessenek el vagy kezdjenek elkövetni terrorakciókat a szocialista országok és azok állampolgárai ellen.”⁵⁰

A fentiekben megfogalmazott kettős stratégia gyökerestől aláásta a terrorelhárítás koncepcióját. A keletnémet állam hallgatólagos együttműködése folytán a terroristák fegyveres támaszpontként használhatták az NDK területét. Ilich Ramírez Sánchez, ismertebb nevén „Carlos” vagy „Sakál” és jobbkeze, a nyugatnémet Johannes Weinrich – korábban a „Forradalmi Sejtek” elnevezésű szervezet tagja (fedőneve: „Heinrich Schneider”) – egész fegyverarzenált csempészett be büntetlenül az országba. Helmut Voigt ezredesnek – a baloldali és a nemzetközi terrorizmus elhárításáért felelős egység vezetőjének utólagos közlése szerint először 1982 májusában fordult elő, hogy a szír diplomata útlevéllel „Joseph Leon” néven beutazó Weinrichet feltartóztatták, és a csomagjában talált 24,38 kilogrammnyi plasztik robbanóanyagot elkobozták. A korábbiaknál határozottabb fellépést azzal indokolták, hogy „katonai szabotázs céljára alkalmas” mennyiséget szállított. A

⁵⁰ NEIBER: i.m. 9–10.

TERRORELHÁRÍTÁS

szigor átmeneti jellegűnek bizonyult, a Carlos-féle csoport 1983. augusztus 16-án mégis visszakapta a lefoglalt csomagot. A közjátékot követően a szír nagykövetségen tárolták a kalandos sorsú robbanóanyagot, amelyet a nyugat-berlini Francia Ház ellen 1983. augusztus 25-én végrehajtott, egy halálos áldozatot és huszonhárom sebesültet követelő merényletben használtak fel. Amint az utóbbi eset is mutatja, a csendestársi szerep ellehetetlenítette a terrorizmus elleni hatékony fellépést. A nemzetközi terrorizmus támogatása miatt 1994-ben jogi úton felelősségre vont Helmut Voigt ezredesnek, a baloldali és a nemzetközi terrorizmus elhárításáért felelős egység vezetőjének pere kapcsán arra is fény derült, hogy az osztály munkatársai részletes információkkal rendelkeztek két súlyos nyugat-berlini merénylet előkészítéséről, ám mit sem tettek megakadályozásukra. Bebizonyosodott, hogy Voigt ezredes négy hónappal a terrortámadást megelőzően bepoloskáltatta Weinrich szállodai szobáját, és nyilvántartást vezetett az ott megforduló személyekről, amelybe még a takarítónőket is belevette. A Stasi munkatársai még azt is pontosan regisztrálták, hogy a merénylet végrehajtói a robbantást követően 23 perc leforgása alatt jutottak vissza Kelet-Berlinbe. Visszaérkezésüket követően az elkövetőket légi úton menekítették külföldre. Weinrich Belgrád repülőtéréről jelentette Carlosnak a „Berlin művelet” sikerét.⁵¹ Hasonló volt a helyzet a „La Belle” diszkó ellen végrehajtott

⁵¹ Aktenfund: Wie die Stasi Top-Terrorist „Carlos” protegierte. Spiegel online. 30. Oktober 2010. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/aktenfund-wie-die-stasi-top-terrorist-carlos-protegierte-a-726256-druck.html> (Letöltés időpontja: 2017. augusztus 10.)

TERRORELHÁRÍTÁS

merénylet esetében. A Nyugat-Berlinben állomásozó amerikai katonák kedvelt szórakozóhelye ellen a líbiai titkosszolgálat megbízásából, 1986. április 3-án hajtottak végre három halálos áldozatot és kétszáznál több sebesültet követelő robbantásos merényletet. Az elkövetők egyike ráadásul a Stasi nem hivatalos munkatársaként, „Alba” fedőnéven volt regisztrálva.⁵²

Arról is szót kell ejteni, hogy a passzív csendestársi szerepen túl a Stasi bizonyos területeken aktív együttműködést vállalt a nyugati terrorszervezetekkel. 1980 és 1982 között a XXII/8. alosztály évi rendszerességgel fegyveres kiképzést tartott a Vörös Hadsereg Frakció tagjainak. A kiképzésekre a korábbiakban már említett 74. számú titkos objektumban, Briesen an der Fluchtban került sor. A Fredrik Kroesen ezredes ellen 1981. szeptember 15-én, Heidelbergben elkövetett merényletet is ilyen kiképzés előzte meg, amelyben a terroristákat szintén az NDK-ban készítették elő a tankok ellen rendszeresített rakéta alkalmazására.⁵³

Nemzetközi együttműködés

⁵² ANKER, Jens (2016): „La Belle” und „Maison de France”: Terror in Berlin. Berliner Morgenpost, 2016. 12. 22. <https://www.morgenpost.de/politik/article209058641/Labelle-undMaison-de-France-Terror-in-Berlin.html> (Letöltés időpontja: 2017. szeptember 10.)

⁵³ Mivel a kiképzések időpontjára nem sikerült bizonyítékot találni, az Erich Mielke egykori állambiztonsági miniszter és hat munkatársa ellen megindított eljárást ezen vádpontot illetően 1994. szeptember 16-án megszüntették. Ld. Wunschik: i.m. 44.

TERRORELHÁRÍTÁS

Jóllehet a nemzetközi terrorizmus főként a nyugati államokat fenyegette, a megelőzés jegyében a szocialista államok titkosszolgálatai is összefogtak. Preventív intézkedés gyanánt szoros megfigyelés alatt tartották a terrorszervezetek átutazó tagjait, és információcserét folytattak a „testvérszervekekkel”, elsősorban a szovjet titkosszolgálattal. A többi társszerv esetében már kevésbé gördülékenyen működött a tájékoztatás. A Stasi XXII. osztályának 1987-es statisztikái azt mutatják, hogy az év első három negyedében beérkezett 210 információ közül velük mindössze 12 információt osztottak meg az osztály vezetői. Az információ visszatartás stratégiájának jegyében a keletnémet állambiztonsági szerv a keleti blokk Terrorelhárításért Felelős Egységes Koordinációs Központjának létrehozásához sem járult hozzá.⁵⁴ Gerhard Neiber altábornagy ehelyett a bilaterális információcsere javítására és a szocialista tábor állambiztonsági szervei által 1976-ban üzembe helyezett elektronikus adatbázis (SZOUD) feltöltésére helyezte a hangsúlyt.⁵⁵

Az aktuálisan felmerülő problémák megvitatását, rendezését munkamegbeszéléseken végezték. Magyar viszonylatban több ilyen megbeszélésre került sor a véres terrortámadásai folytán 1500 ember haláláért felelős Ilijics Ramirez Sanchez, ismertebb

⁵⁴ WUNSCHIK: i.m. 12.

⁵⁵ A terrorelhárításnak a bilaterális állambiztonsági együttműködésben elfoglalt fontosságával kapcsolatban sokat elárul, hogy az 1985-ben megjelent kétnyelvű állambiztonsági szakszótár egyetlen címszót sem tartalmazott a terrorelhárítással kapcsolatban. Ld. Magyar–német, német–magyar szakszótár. (Összeállította: Vass Kálmánné) Budapest, BM III/I. Csoportfőnökség Személyügyi és Kiképzési Osztálya, 1985.

TERRORELHÁRÍTÁS

nevén „Carlos” vagy „Sakál” csoportjával kapcsolatban. Carlos rendszeresen megfordult Budapesten, az NDK területét pedig kiindulási bázis gyanánt használta akcióihoz. A nemzetközi figyelem és a politikai nyomás következtében azonban mind a magyar, mind az NDK politikai vezetés számára vállalhatatlanná vált a véreskezű terrorista jelenléte. Eltávolításáról a Stasi és a magyar Belügyminisztérium illetékes vezetői több ízben, így 1979. október 24–25-én, 1980. szeptember 2–3-án, 1981. április 24–25-én és november 9-én Berlinben, 1981. március 19–20-án és 1981. november 11–12-én Budapesten egyeztettek. A veszélyes terrorista eltávolításával kapcsolatban közösen kialakított álláspontot az 1981. november 9-én tartott megbeszélésről készített feljegyzés rögzíti, amely az egykori NDK Állambiztonsági Irataiért felelős Szövetségi Biztos berlini archívumában lelhető fel.⁵⁶ Leszögezi, hogy tartózkodni kell minden olyan lépéstől, amely a terroristákat a szocialista országok ellen hangolná, avagy az ellenfél táborába hajtaná. A magyar és a keletnémet állambiztonság vezetői abban egyeztek meg, továbbra is engedélyezik, hogy a csoport a két ország területét tranzit útvonalként, valamint rövid időtartamú ott-tartózkodás céljára használja. Az emlékeztetőből az is kitűnik, hogy a magyar hatóságok 1981 májusától fogva korlátozó intézkedések bevezetésével tettek kísérletet a budapesti bázis felszámolására, ám a célszemély kiszámíthatatlan reakciójától

⁵⁶ JOBST Ágnes (2015): A Stasi működése Magyarországon. A keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989. Budapest. Jaffa Kiadó. 68–69. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

tartva óvakodtak a határozottabb lépésektől.⁵⁷ Egyértelműen megfogalmazódik, hogy mindkét partner szeretett volna megszabadulni az országuk területén időző terroristáktól, lehetőség szerint a tengeren túl akarták tudni őket, amihez a kubai titkosszolgálattól várták a megoldást. A Carlos-féle csoport és a kubai titkosszolgálat képviselője között folytatott megbeszélést 1981 novemberére Budapestre tervezték. A kubai titkosszolgálattal folytatott tárgyalással a magyar és a keletnémet titkosszolgálat azt akarta elérni, hogy a terroristák Közép- vagy Latin-Amerikába helyezték át székhelyüket.⁵⁸

A terrorizmus kezelése szempontjából az 1981-es év több szempontból is fordulatot hozott. Miként korábban a terroristák jelenlétének megtűrését, ezúttal az ellenük való határozott fellépést is a szovjet titkosszolgálat irányította. 1981 novemberének végén volt esedékes Leonyid Brezsnyev szovjet párt- és államfő bonni látogatása, és a KGB a Stasi hathatós közreműködését követelte egy esetleges terrorakció megakadályozásában. Noha a nyugatnémet titkosszolgálat is

⁵⁷ Carlos budapesti tartózkodására vonatkozóan ld. bővebben BEKE József – HEGYES Gabriella (2015): A terrorelhárítás kezdetei Magyarországon. A C 79-es dosszié. Terror & Elhárítás, 2015. 1. sz. tek.gov.hu/tt:pdf/4.%20évfolyam%201.%20szám.pdf (Letöltés időpontja: 2017. augusztus 14.)

⁵⁸ Ekkor már Kubában sem látták szívesen Carlost, aki családjával végül Damaszkuszban telepedett le.

TERRORELHÁRÍTÁS

tudomással bírt egy merénylet tervéről, a szovjet államfő látogatása zavaró körülmények nélkül ment végbe.⁵⁹

Miközben a keletnémet állambiztonsági vezetés a szatellit államok keretein belül maradván, a szocialista országok állambiztonsági „testvérszerveinek” együttműködésben gondolkodott, a magyar vezetés felismerte, hogy a terrorizmus visszaszorításában csak széles körű nemzetközi összefogásra alapozva érhetők el eredmények. Mivel a nemzetközi terrorszervezetek közép-európai útvonala Magyarországon keresztül vezetett – hasonlóan a kábítószer kereskedelemhez –, visszaszorításuk érdekében merült fel a nemzetközi bűnüldöző szervezethez való magyar csatlakozás gondolata. Az MSZMP Politikai Bizottságának döntéséről Ladvánszky Károly belügyminiszter-helyettes tájékoztatta a társszervek képviselőit az 1981. szeptember 10-én Siófokon a szocialista országok részvételével tartott nemzetközi kriminalisztikai szimpóziumon. A résztvevő országok rendőri vezetői, így a keletnémet partnerek is elutasítóan reagáltak Ladvánszky vezérőrnagy bejelentésére. Azzal érveltek, hogy a szocialista blokk államai között fennálló bilaterális szerződések szükségtelenné teszik a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozást, helyette a keleti blokkon belül folytatott együttműködés javítását helyezték előtérbe. Az NDK Állambiztonsági Minisztériumának vezetői ugyan elismerték a

⁵⁹ AKTENFUND: Wie die Stasi Top-Terrorist „Carlos” protegierte. Spiegel online. 30. Oktober 2010. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/aktenfund-wie-die-stasi-top-terrorist-carlos-protegierte-a-726256-druck.html> (Letöltve: 2017. augusztus 10.)

TERRORELHÁRÍTÁS

terrorelhárítás és a kábítószer csempészet elleni hatékony fellépés szükségességét, ám az Interpol tagságot olyan súlyos kockázati tényezőként értékelték, amely nem egyeztethető össze a két ország között fennálló kétoldalú állambiztonsági szerződés tartalmával. Attól tartottak, hogy a tagsággal együtt járó információcseré keretében olyan titkos információk szivárognak ki a Stasi tevékenységéről, amelyekkel az „imperialista titkosszolgálatok” visszaélhetnek.

Magyarország 1981. szeptember 16-án kérvényezte felvételét az Interpolba, novemberben ténylegesen is csatlakozott a Bűnügyi Rendőrség Nemzetközi Szervezetéhez. Az 1981. november 12–13-án Budapesten tett miniszteri szintű látogatás során⁶⁰ Mielke hadseregtábornok megkérdőjelezte a lépés szükségességét, és ismételten felhívta a figyelmet a nemzetközi szervezetekhez, így az Interpolhoz, a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz való csatlakozás veszélyeire.⁶¹ A Horváth István belügyminiszter és Erich Mielke állambiztonsági miniszter közötti találkozó annyiban a terrorelhárítás szempontjából is eredményesnek bizonyult, hogy az 1981. november 12-én megújított kétoldalú állambiztonsági megállapodásba a terrorelhárítást is belevették: „A nemzetközi terrorizmus országaink érdekeit sértő tevékenysége kapcsán, folytatva az eddigi jó gyakorlatot, a Szerződő Felek: a) kölcsönös erőfeszítéseket tesznek a különböző terrorista szervezetek, csoportok tagjainak, céljainak,

⁶⁰ ÁBTL 1.11.1. Jelentés a Német Demokratikus Köztársaság Állambiztonsági Minisztériuma küldöttségének a Magyar Népköztársaságban 1981. november 12–13-án tett látogatásáról. Budapest, 1981. november 20.

⁶¹ Jobst: 2015. i.m. (51. jegyzet) 160–161.

TERRORELHÁRÍTÁS

konkrét tevékenységének felderítése érdekében; b) segítséget nyújtanak a másik fél területén a terrorista szervezetek akcióinak megghiúsítása céljából szervezett támadólagos intézkedések végrehajtásához.”⁶²

Felelősségre vonás

A népharag 1989 őszén elsöpörte a keletnémet diktatúra esszenciáját intézményes formában megtestesítő gyűlölt hatóságot, az Állambiztonsági Minisztériumot. 1990 júniusában, két hét leforgása alatt beazonosították és őrizetbe vették a Vörös Hadsereg Frakció NDK-ban élő tagjait. A bíróság Susanne Albrechtet, Werner Lotzet, Monika Helbinget, Silke-Maier-Wittet, Henning Beert, Inge Viettet, Sigrid Sternebecket és Ralf Friedrichet hat és tizenhárom év közötti időtartamra szóló, letöltendő börtönbüntetésre ítélték.⁶³ Erich Mielke egykori állambiztonsági miniszter 1990-ben történt felelősségre vonása során külön vádpontot képezett a terrorszervezet tagjainak intézményes formában nyújtott támogatás, de megrendült egészségi állapotára való tekintettel az ellene folytatott eljárást 1998-ban felfüggesztették. 1997-ben a Stasi másik három,

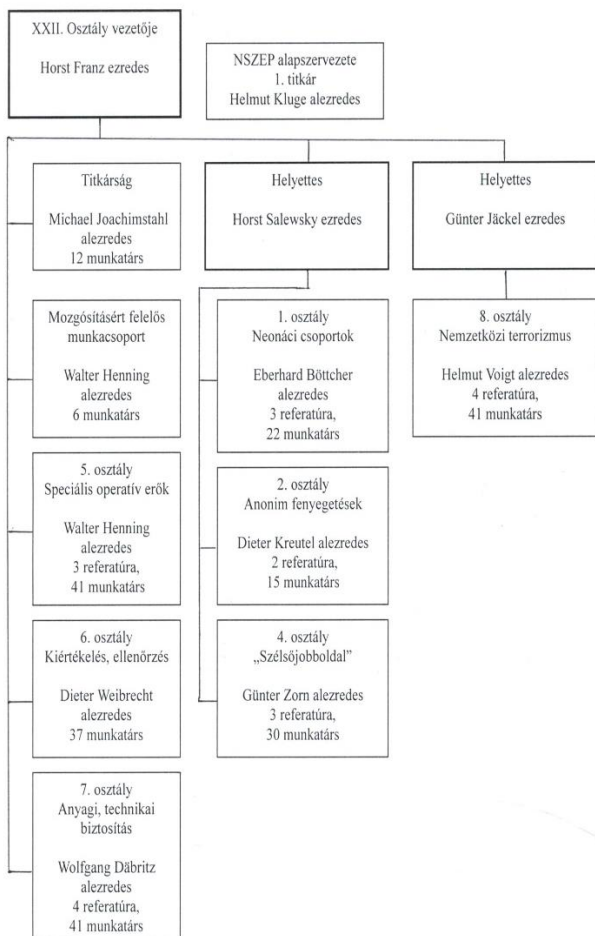
⁶² Jobst: 2015. i.m. (51. jegyzet) 67.

⁶³ Aufnahme von RAF-Aussteigern in der DDR.
https://de.wikipedia.org/wiki/Aufnahme_von_RAF-Aussteigern_in_der_DDR
(Letöltés időpontja: 2017. augusztus 21.)

TERRORELHÁRÍTÁS

magas beosztású tisztje ellen is vádat emeltek, ám a törvényszék ezeket az eljárásokat az állami szuverenitásra való hivatkozással 1998-ban szintén beszüntette. A sors és az igazságszolgáltatás útvesztőinek fintora, hogy az NDK terrorelhárításának kétarcú voltához hasonlóan a tettesek jogi úton való felelősségre vonása is felemásra sikerült.

TERRORELHÁRÍTÁS

1. kép: A XXII. Terrorrelhárító Osztály szervezete 1988-ban⁶⁴⁶⁴ WUNSCHIK: i.m. 14.

TERRORELHÁRÍTÁS

Irodalomjegyzék

- ÁBTL 1.11.1. Jelentés a Német Demokratikus Köztársaság Állambiztonsági Minisztériuma küldöttségének a Magyar Népköztársaságban 1981. november 12–13-án tett látogatásáról. Budapest, 1981. november 20.
- AKTENFUND: Wie die Stasi Top-Terrorist „Carlos” protegierte. Spiegel online. 30. Oktober 2010. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/aktenfund-wie-die-stasi-top-terrorist-carlos-protegierte-a-726256-druck.html> (Letöltés időpontja: 2017. augusztus 10.)
- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 4.1. A-2019. Gerhard Neiber felszólalása. In: Az állambiztonsági szervek feladatai a nemzetközi terrorizmus elleni harcban. A nemzetközi tanácskozás jegyzőkönyve. Prága. 1979. április 3–5. 14–15.
- ANKER, Jens (2016): „La Belle” und „Maison de France”: Terror in Berlin. Berliner Morgenpost, 2016. 12. 22. <https://www.morgenpost.de/politik/article209058641/Labelle-undMaison-de-France-Terror-in-Berlin.html> (Letöltés időpontja: 2017. szeptember 10.)
- BEKE József – HEGYES Gabriella (2015): A terrorelhárítás kezdetei Magyarországon. A C 79-es dosszié. Terror & Elhárítás, 2015. 1. sz. tek.gov.hu/tt/pdf/4.%20évfolyam%201.%20szám.pdf (Letöltés időpontja: 2017. augusztus 14.)
- GIESEKE, Jens (2001): Die DDR-Staatssicherheit. Schild und Schwert der Partei. Bonn, Bundeszentrale für politische Bildung. 15. o.

TERRORELHÁRÍTÁS

- JOBST Ágnes (2002): A politikai rendőrség létrehozása a Német Demokratikus Köztársaságban. In: A Történelmi Hivatal Évkönyve 2000–2001. (Szerk. Gyarmati György) Budapest. Történelmi Hivatal. 381–398. o.
- JOBST Ágnes (2015): A Stasi működése Magyarországon. A keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989. Budapest. Jaffa Kiadó. 68–69.
- NAIMARK, Norman (1996): The Russians in Germany. A History of the Soviet Zone of Occupation 1945-1949. Cambridge - London, Massachusetts - Harvard Univ. Press.
- SAULERLAND, Karol (2001): Harminc ezüst. Besúgások és árulások. Budapest. Helikon Kiadó. 88. o.
- WIEDMANN, Roland (2008): Die Dienstseinheiten des MfS 1950–1989. Eine organisatorische Übersicht. Berlin, Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR (továbbiakban: BStU). 99. o.
- WUNSCHIK, Tobias (1996): Die Hauptabteilung XXII: „Terrorabwehr“. Berlin, BStU. (MfS-Handbuch) <http://www.nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0292-97839421301414> (Leöltve: 2017. augusztus 12.) 7. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Mátrai Sólyom László¹**Üzleti hírszerzés, gazdasági (ipari) kémkedés****I. rész****Abstract**

The aim of this articles to give an overview about corporate intelligence and to specify its difference from industrial espionage. The corporate intelligence means the support of the strategic management and decision making of a corporate's highest level by analyzing processes of markets. The goal of industrial espionage is the acquirement of corporate's protected pieces of information and the unlawful advantage-making. The industrial counter-espionage as the application of defensive corporate intelligence is presented in the last chapter and beside the so called traditional forms of industrial espionage I call attention to two new threats, to the organized crime and terrorism, highlighting their important characteristics in terms of defense.

¹ pénzügyőr őrnagy, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Humán Bűnügyi Hírszerző Osztály vezetője

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

1. Az üzleti hírszerzés**1.1. Az üzleti hírszerzés meghatározása s célja**

Az üzleti hírszerzés témaköre nem bővelkedik magyar nyelvű szakirodalomban.

Az angol nyelvű szakirodalom jóval bővebb, ahogy több kifejezést is találunk a tevékenység vagy jelenség elnevezésére. Ezek a teljesség igénye nélkül: *business intelligence*, *competitive intelligence*, *competitor intelligence*, *corporate intelligence*, *counter intelligence*.

A „*business intelligence*” a legkézenfekvőbb, és a legáltalánosabb, magyarra lefordítva üzleti hírszerzést jelent. Az üzleti hírszerzés (ÜH) azokat az eszközöket és módszereket jelenti, amelyek kulcsszerepet játszanak egy vállalatban a stratégiai tervezési folyamatban.

A „*competitive intelligence*” kifejezésben a „*competitive*” szó magyarul versenyképest jelent, ez a meghatározás elsősorban a piaci versenyre koncentrál.

A „*competitor intelligence*” kifejezésben a „*competitor*” versenytársat jelent, ebből adódóan elsősorban a közvetlen versenytársakra koncentrál.

A „*corporate intelligence*” egyrészt a vállalati hírszerzés, a vállalat legfelsőbb szintű stratégiai irányításának és döntéshozatalának támogatását jelenti. Másrészt forrástól függően a kifejezést a hírszerzési tevékenység törvénytelen részével, a kémkedéssel

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

kötik össze, mivel a piaci folyamatok helyett kifejezetten bizonyos cégekre koncentrálnak. Ahol meg lehet találni a kifejezés definícióját, ott hasonló a *business intelligence*-nél meghatározottakhoz:

A tények és információk olyan koncentrált gyűjtését és elemzését jelenti, amely választ ad a döntéshozók és kulcspozícióban lévő tanácsadók kérdéseire, melyek különösen

- a jelentősebb vállalati műveletek,
- magas kockázati szintű, súlyos következményekkel járó döntések,
- komplex megközelítést kívánó döntések,
- egyéb, a speciális ágazatból és a környezetből adódó helyzetekre adandó válaszok.²

A felsorolt fogalmak közül a „*corporate intelligence*”-re, azaz a vállalati hírszerzésre koncentrálnak, mivel a piaci, üzleti életben a cégek, vállalatok, vállalatcsoportok képezik azokat az egységeket, amelyek a piaci információkból versenyelőnyt szeretnének kovácsolni. Az ő szempontjukból vizsgálva az üzleti hírszerzés célja a vállalati döntéshozók támogatása a piacon megnyíló új lehetőségek feltérképezésével és a konkurencia fenyegetést jelentő üzleti lépéseinek előrejelzésével, a kockázatok pontos behatárolása, a bizonytalanság és a váratlan üzleti helyzetek, piaci változások lehetőségének csökkentése, a versenytársakkal szemben meglévő előny megtartása, illetve növelése, továbbá a vállalat reakcióidejének csökkentése.

² Corporate Intelligence (CI). A PWC Global honlapja. Forrás: <http://www.pwc.com.br/pt/forensics/assets/corporate-intelligence-main-brochure.pdf> (Letöltés időpontja: 2016.12.16.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

1.2. Az üzleti hírszerzés jelenlegi helyzete, elfogadottsága

Egy 2013-as felmérés szerint, amely azt volt hivatott felmérni, hogy hány cég végez hivatalosan üzleti hírszerző tevékenységet, az arány 40-50% között mozgott, tehát a cégek kevesebb, mint felében volt hivatalos, szervezetileg elkülönülő üzleti hírszerzési részleg. Egy másik felmérés szerint viszont a cégek 100%-a él az üzleti hírszerzés kínálta lehetőségek valamelyikével, ha mással nem, a nyílt forrású adatgyűjtéssel. Lehet, hogy a különböző területekről beérkező információk – humán erőforrás-gazdálkodás, tervezés, piackutatás, értékesítés, vásárlói vélemények és reklamációk – nem kapcsolódnak össze a cégen belül egységes egésszé, és nem tudatosul, hogy ez üzleti hírszerzés, de akkor is az.³

Egy szintén 2013-as felmérésből, amely arra vonatkozik, hogy milyen cégek azok, amelyeknek hivatalos üzleti hírszerzési részlegük van, a következő eredményt kapjuk:

- a 10 milliárd dollárt meghaladó éves bevételű cégek 82%-a alkalmazza az üzleti hírszerzés erőit, eszközeit és módszereit, az erre szakosodott szervezeten belüli egységük által;

³ The Value of Competitive Intelligence. Üzleti Hírszerzés blog. Forrás: http://uzletihirszerzes.blog.hu/2013/08/17/the_value_of_competitive_intelligence (Letöltés időpontja: 2016.12.18.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- a Fortune 500-as listán (az USA 500 legnagyobb árbevételű nyílt részvénytársasága) szereplő cégek 90%-a él az üzleti hírszerzés lehetőségével úgy, hogy hivatalosan is van ilyen részlegük. Nem mellesleg ezeknek a cégeknek a bevétele jelenti az USA GDP-jének 2/3-át!⁴

Egyértelműen kijelenthető, hogy minél nagyobb egy cég, annál inkább szüksége van az üzleti hírszerzés által nyújtott információkra, és annál jobban ki is használja ezt a lehetőséget. A gyógyszeriparban vezető Merck vagy a GE – amely 2005-ben a piaci értéke alapján a legnagyobb vállalat volt – dollármilliókat költ az üzleti hírszerzésre. De ezzel párhuzamosan az is nyilvánvaló, hogy mérettől függetlenül minden cég tud profitálni belőle.

Egy induló vállalkozásnak elég egyetlen munkatársat vagy egy részmunkaidőst alkalmazni a versenytársak nyíltan hozzáférhető adatainak összegyűjtésére és feldolgozására, hogy rövid időn belül tisztán látni lehessen a tevékenység hasznát. Egy másik alacsony költségű, de hatékony módja annak, hogy a versenytársakról időről-időre információt kapjunk és frissítsük a stratégiánkat, egy külsős szakértő cég – alkalmankénti – bevonása. Ezzel meg lehet spórolni a munkatársak kiképzésének

⁴ The Value of Competitive Intelligence. Üzleti Hírszerzés blog. Forrás: http://uzletihirszerzes.blog.hu/2013/08/17/the_value_of_competitive_intelligence (Letöltés időpontja: 2016.12.18.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

a költségeit, mivel a vállalat azonnal egy kiképzett és tapasztalt munkatársat kap.⁵

Azt, hogy hol tart az üzleti hírszerzés, mennyire értik meg a cégvezetők, vállalatirányítók a jelentőségét és jellegét, jól mutatja az, hogy mennyire készültek fel saját üzleti titkaik megvédésére. Mivel a cégek adataikat, kapcsolataikat, üzleti terveiket és bevételüket is számítógépes rendszereken tárolják, ezért ezek az adatok elsődleges célpontjai az üzleti hírszerzésnek és az ipari kémkedésnek. Hackerek, számítógépes szakemberek tízezrei dolgoznak a konkurenciának, illetve kormányoknak, amelyeknek célja a nagyvállalatok üzleti információinak a megszerzése. A számítógépes adatvédelem rendkívül fontos minden cég szempontjából, de azok a vállalatok, amelyek szereplői a nemzetgazdasági stratégiai ágazatoknak, nem engedhetik meg maguknak – és az állam sem nekik – hogy üzleti adataik, titkaik bárki számára hozzáférhetőek legyenek.

Mivel az Európai Unió rendkívül nagy gondot fordít az üzleti titok védelmére, ezért kiadott egy általános adatvédelmi rendeletet (GDPR), amely minden olyan cégre nézve kötelező, amelyik az Unió területén működik. A rendelet 2018-ban fog hatályba lépni, és azok a cégek, amelyek nem tartják magukat a benne foglalt szabályokhoz, bevételük akár 4%-át is kitevő büntetésre számíthatnak. Az aktuális állapotok megismerése érdekében 250

⁵ The Value of Competitive Intelligence. Üzleti Hírszerzés blog. Forrás: http://uzletihirszerzes.blog.hu/2013/08/17/the_value_of_competitive_intelligence (Letöltés időpontja: 2016.12.18.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

cég bevonásával készült egy felmérés, amelynek elsődleges célja az volt, hogy kiderüljön, milyen szintű szervezetükben az adatvédelmi tudatosság az iparági versenytársakhoz képest. Az eredmény azt mutatta, hogy a 250 vállalat alig több, mint 38%-a ügyel arra, hogy működése összhangban legyen az adatvédelmi alapelvekkel. A vállalatok – úgy tűnik – tisztában vannak az adatvédelem fontosságával, mégis kevesen tesznek erőfeszítéseket, hogy megfeleljenek az adatvédelmi elveknek, pedig működésük szempontjából létfontosságú, hogy elegendő erőforrást fordítsanak adatvédelmük fejlesztésére.⁶

Magyarországon jellemzően a multi- és transznacionális cégek leányvállalatai alkalmazzák az üzleti hírszerzés lehetőségeit, viszont azok a cégek, amelyek a környező országok többségében is jelen vannak, a legtöbb esetben nem különítenek el minden egyes országban egy ezzel foglalkozó részleget, hanem leginkább régióban gondolkodnak. Ahogy egy-egy régióknak van üzleti, értékesítési vezetője, hasonlóan van régiós hírszerzési vezető, illetve egység – természetesen sokkal rafináltabb elnevezésekkel.

Hazánkban hírszerzési szempontból leginkább veszélyeztetettek a kutatás-intenzív ágazatok, mint a gyógyszeripar, a magas hozzáadott értéket előállítók, a gépgyártás, a kisszámú tőzsdei

⁶ Még mindig sok cég nem veszi komolyan az adatvédelmet. Üzletész internetes Magazin. Forrás: <http://www.uzletresz.hu/vallalkozas/20170127-a-cegek-meg-mindig-nem-forditanak-eleg-figyelmet-az-adatvedelemre.html> (Letöltés időpontja: 2017.02.28.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

cég, valamint a rendkívül erős IT szektor. ⁷A startupok korában sok magyar vállalkozás jön létre minimális saját tőkéből, mivel eredeti ötleteik megvalósításához jóval könnyebben találnak befektetőket. Ezek a cégek rendkívül sok adatot kezelnek, és ezeket meg is kell tudni védeni. Esetükben leginkább defenzív jellegű, tehát elhárító és védekező tevékenységről beszélhetünk, de naivság lenne azt hinni, hogy egy-egy ilyen cégnél a rendkívül magas szintű tudást felhasználva nem próbálnak meg a konkurencia tűzfalai mögé betekinteni. Ezekre a kisvállalkozásokra jellemzően leselkedő egyik reális veszély a fejevadászcégek segítségével működő ún. „agyelszívás”, amikor a konkurencia magasabb fizetéssel csábítja el az alkalmazottakat, és velük együtt a fejükben lévő tudást. A másik probléma a számítógépes rendszerek hálózatokon keresztül történő támadása, amelyből heti szinten több száz kijut minden egyes cégnek, de a támadások elleni védekezés egyik alapfunkciója ezeknek a cégeknek.

1.3. Az üzleti hírszerzés helye a vállalati struktúrában és a vállalati döntéshozatalban

Az üzleti hírszerzési részlegek megalakulását, elkülönülésüket a vállalati struktúrákban az 1980-as évekre teszik. Az azóta eltelt időben sem a szervezésének, sem a működésének nem alakult ki egységes gyakorlata, tulajdonképpen minden esetben egyedi

⁷ VASZARY Ádám (2007): Üzleti hírszerzés a multinacionális cégeknél, és a kis- és középvállalkozásoknál. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest. Forrás: http://elib.kkf.hu/edip/D_13945.pdf (Letöltés időpontja: 2017.01.15.) 20-21. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

jelleggel, a vállalat profiljához és struktúrájához igazodva hozzák létre. Egy hírszerző szekció felállításához három kérdést kell megválaszolni: 1.) milyen jellegű, 2.) mekkora, és 3.) hova?

Az üzleti hírszerzés beintegrálásához a vállalati struktúrába először is tisztában kell lenni azzal, hogy mikor van rá szükség, milyen esetekben tud segíteni:

- **átalakítás, privatizáció:** a megszerzett információk rámutatnak a jól működő és a hibás folyamatokra, segítséget nyújthatnak a vállalat valós értékének megállapításában.
- **új piacon történő megjelenés:** a hírszerzés részletes információval tud szolgálni a környezetben működő piaci szereplőkről, termékeik értékéről és az új piaci szereplő megjelenése esetén a régiók részéről várható fenyegetésekről, valamint rámutatnak a lehetőségekre.
- **marketingtervezés:** azokra a tényekre mutathat rá, amelyek a felhasználók és fogyasztók körében a versenytársak termékeit sikerre vagy sikertelenségre vezetik. A marketingtervezés információforrása lehet új termékek, ötletek előállításának.
- **HR-stratégia tervezése, munkaerő-felvétel:** a versenytárs döntéshozóinak, vezetésének és munkaerőhelyzetének folyamatos elemzése, felvételeinek, elbocsátásainak figyelemmel kísérése.
- **árképzés:** a hírszerzés lehetőséget kínál, hogy a felhasználó egy lépéssel mindig megelőzze a konkurens aktuális árképzését, mind a futamidő és a kondíciók, mind a tényleges bruttó árak tekintetében, valamint információkat adhat a versenytárs költségstruktúrájáról.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- **értékesítés:** elemzéseket ad a versenytárs értékesítési stratégiájáról, az értékesítési munkatársak képzettségéről, felkészültségéről, kiválasztásuk módjáról és személyiségükről. Tervezhetővé teszi a felhasználó számára egy jobb, ütőképesebb értékesítési csapat kialakítását.⁸

A gazdaságosság fő szempont egy cég működésénél, és a hírszerzés nem termelő, hanem ellenkezőleg, költségnövelő tényezőként jelenik meg a szervezeti elemek között. Minél több munkatárssal dolgoznak, annál magasabb a jól kiszámítható költség, azt viszont csak megbecsülni lehet, hogy mekkora egy elhárított támadással megspórolt összeg, vagy egy jövőbeli tendencia időben való felismeréséből fakadó piaci előny értéke. A gazdaságosságot onnan is meg lehet közelíteni, hogy mennyi az információ beszerzésére fordított energia, valamint az elemzett információ értékének aránya. Ennek az arálynak az optimalizálása az első szempont a hírszerző részleg és a vállalat viszonyának megállapításában. A második szempont a hírszerzés és a vállalat különböző részlegeinek viszonya. A legfontosabb részlegek a kutatás-fejlesztés, a marketing, az értékesítés és az adatnyilvántartás, de nyilván nem lehet teljesen

⁸ Mikor van szükség versenypiaci információszerzésre. Üzleti Hírszerzés Internetes Folyóirat. Forrás: <https://uzletihirszerzes.hu/uzleti-hirszerzes/uzleti-hirszerzes-2.html> (Letöltés időpontja: 2016.12.21.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

elhanyagolni a pénzügyi, logisztikai, személyzeti szekciókkal kialakított kapcsolatokat sem.⁹

Egy vállalat irányításának három szintjét különböztetjük meg:¹⁰

1. csúcsirányítás – corporate level
2. középvezető szint – business level
3. operatív szint – functional level.

1.3.1. Csúcsirányítás

Az önálló hírszerző egységnek bizonyos mértékben mind a három szintet ki kell szolgálnia a vállalaton belül, de a felállításában egy közös jellemző emelhető ki, mégpedig az, hogy a hírszerzés irányítását itt is, akár csak a stratégiai hírszerzésnél, a döntéshozás legfelső szintjéhez kell kapcsolni. Mivel a vállalat életében a hosszú távú célok elsődlegeseek az operatív célokkal szemben, ezért a hírszerzésnek elsősorban a stratégiai döntéseket kell támogatnia, tehát a vállalaton belüli üzleti hírszerzés vezetőjének is a stratégiai menedzsmenthez kell tartoznia. Ez napjaikban az angol kifejezésekben is megjelenik, mivel a vezérigazgatónak (CEO- Chief Executive Officer) közvetlenül alárendelt stratégiai vezetők sorában egyre gyakrabban jelenik meg a CIO (Chief Information Officer), azaz

⁹ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): Gazdasági, üzleti információ (hír) szerzés. Tanfolyami tananyag. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Mérnök-továbbképző Intézet, Budapest 93. o.

¹⁰ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 95.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Információs Vezető kifejezés (más kérdés, hogy ez nem minden esetben a hírszerzés vezetőjét jelenti, jelentheti a vállalat számítógépes információs rendszerének a vezetőjét is). A hírszerzésnek a stratégiai menedzsment szinthez való tartozása egyrészt működési szempontból jelent előnyt a vállalat számára, mert a hosszú távú célok kijelölésénél be van vonva a döntéshozatalba, továbbá a többi terület hierarchiában egyenrangú vezetőjével közvetlenül tud kommunikálni. Különösen akkor lehet ennek előnyét látni, amikor a hírszerzés a többi terület – pl. marketing vagy a pénzügyi osztály – elvárásaival, információival ellentétes tendenciát vázol fel, mértéktartásra, óvatosságra, vagy éppen offenzívabb piaci politikára próbálja rávenni a cégvezetést. Ezekben az esetekben az egyenrangúság mellett rendkívül fontos a hírszerzéssel szemben fennálló bizalom és szakmai elismertség a CEO részéről, mivel a végső döntések meghozatala az Ő kizárólagos joga.¹¹

A hírszerzés és a vállalat viszonyának további fontos kérdése a beszerzett információk kezelése, azaz a „titok” megismerésére feljogosított személyek köre. Az információ érték, csak arra tartozik, akit érint, és csak annyiban, amennyi a munkájának ellátásához feltétlenül szükséges. A vezérigazgató joga eldönteni, hogy az információkat kivel osztja meg, és a döntés meghozatalához két dolgot kell figyelembe vennie. Egyrészt az információ kiszivároghat, és a továbbiakban a versenytársakat

¹¹ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 96. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

segítheti, esetleg felfedheti a forrását azáltal, hogy mennyire specifikus. Másrészt a vállalatot negatívan érintő, esetleges fenyegetésekről szóló információk visszatartása segíti a pánikhangulat elkerülését, és a dolgozók további negatív reakcióinak megállítását, ami valószínűleg csak rontana a helyzeten.¹²

Azt, hogy az üzleti hírszerzésben ezen a szinten a defenzív vagy az offenzív elemek vannak többségben, a vállalat piaci helyzete határozza meg. Amennyiben egy cég piacvezető, akkor tevékenységében a defenzív elemek lesznek relatív többségben, mivel elsődleges célja a piaci pozíció megtartása, a versenyelőny megőrzése. Egy feltörekvő, a piacra betörni igyekvő vállalatnál nyilvánvalóan az offenzív elemek vannak relatív többségben, hiszen elsődleges cél a piaci pozíció javítása.¹³

A hírszerzés centralizáltságának kérdése akkor kerül előtérbe, amikor egy transznacionális vagy multinacionális vállalatnak az anyaországon kívül is vannak egységei. Amennyiben ezekben az egységekben kizárólag termelés folyik, és a piaci szereplés sikere földrajzilag a központhoz kötődik, akkor a hírszerzési centralizált. Amennyiben a cég több régióban is jelentős piaci szereplőnek számít, és az egységekben több, különböző tevékenység is folyik – gyártás, marketing, értékesítés – akkor a

¹² ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 96. o.

¹³ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 96. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

központban csak egy információs központ működik, amely ellátja a stratégiai vezetést információkkal, de a hírszerző munka lényegi részét a regionális központok legfelső vezetéséhez köthető hírszerző egységek végzik. Ebben az esetben a hírszerzés decentralizálásáról beszélünk.¹⁴

1.3.2. Középvezető szint

A hírszerzés vállalati helyzete ennél összetettebb. Amennyiben egy vállalatnak van középvezetői szintje – nyilván csak egy bizonyos nagyság fölött beszélhetünk ilyenről – akkor az üzleti hírszerzés kétféleképpen kötődhet hozzá. Az első esetben a középvezetői szint egy adott régióban egyben a csúcsvezetés is (multi- és transznacionális vállalatok), és egyrészt átveszi a vállalat központjából a fő stratégiai irányvonalakat, másrészt saját stratégiát alakít ki a régió különleges adottságait ismerve. Ebben az esetben a hírszerzés úgy kapcsolódik a középvezetői szinthez, mint a korábban leírt csúcsvezetéshez. A második esetben a középvezető szint összeköti a stratégiai vezetést és az operatív irányítást. Ezekben az esetekben a vállalati középvezetésnek kétféle megközelítést kell összehangolnia: stratégiai és operatív feladatokat, hosszú és rövid távú célokat, rövid- és hosszú távú finanszírozást, technológiai- és termékfejlesztést, termelést és szolgáltatást, értékesítést és marketinget rövid- és hosszú távon stb. Ezekben a kérdésekben kellene a középvezetői szintnek megkapnia a segítséget a

¹⁴ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 96. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

hírszerzéstől úgy, hogy a stratégiai tervek szem előtt tartásával az operatív funkciók is tervezhetőek legyenek.¹⁵

A titokvédelemben, illetve az információ megosztásában kevés szerep jut a középvezetőknek, ezt a csúcsvezetés szabályozza.

A hírszerzés offenzív alkalmazásához meg kell állapítani, hogy melyik az az egység a vállalatnál, ahol a döntések a legnagyobb anyagi vonzattal járnak, és a hírszerzést erre a területre kell koncentrálni. Defenzív szempontból azt az egységet kell megtalálni, ahol a legértékesebb információk gyűlnek össze, amelyek a legsérülékenyebb, és amelyek legérzékenyebbek a stratégiai döntésekre.¹⁶

1.3.3. Operatív szint

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mérnöktovábbképző Intézetének tanfolyami anyaga szerint a vállalati operatív szint napi kapcsolatban van a hírszerzéssel.

„A stratégia implementációja és kontrollja elképzelhetetlen az üzleti hírszerzés alkalmazása nélkül. A hosszú távú és stratégiai hírszerzési előrejelzéseket a napi feladatok, az operatív tervek végrehajtása során képes a hírszerzés pontosítani, korrigálni.”

¹⁵ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 100. o.

¹⁶ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 101. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

„A jól felkészült hírszerző igényli nem csak a vezetők, hanem a dolgozók segítségét is, felhasználja tudásukat, információikat, amihez az operatív vezetés támogatása elengedhetetlen.”

Véleményem szerint a hírszerzést össze lehet kötni a napi operatív tevékenységgel, azonban erre a multi- és transznacionális vállalatok között is csak a legnagyobbaknál van, illetve lehet példa. Az természetes, hogy legalsó, azaz a végrehajtói szinten keletkezett adatokat is összegyűjtik, értékelik, és alapján változtatják a rövidtávú terveket – például egyes termékekből a rendelés mennyiségét, vagy akár egy franchise hálózatban az étel- és italkínálat összetételét. Azonban én ezt a tevékenységet nem nevezném a klasszikus vállalati hírszerzés támogatásának, mivel ezzel a végrehajtói szint menedzsmentje a középvezetői szintet, vagy ha az nincs, akkor a vállalati felső vezetés menedzser szintjét tájékoztatja. Ez az oda-vissza információáramlás mindig is megvolt a cégeknél, akkor is, amikor először csak pl. öt büfécocsit üzemeltetett, és akkor is, amikor negyvenöt éttermes franchise hálózattá nőtte ki magát, mert a menedzseri munkakörnek ez az egyik alapfeladata. Nem kifejezetten érdekli a hírszerző szekciót az egyes különálló egységek napi teljesítménye, mivel napi-heti szinten a teljesítményekre és a piac változásaira nem nekik kell válaszolniuk, legfeljebb a féléves, éves adatok összesítése jut el hozzájuk. A vállalati hírszerző csoportot egy esetben érdekli a dolgozók véleménye, tudása, információja. Akkor, amikor elhárításról beszélünk, tehát amikor annak megakadályozása a cél, hogy olyan információk jussanak el a dolgozóhoz, amelyek nem szükségesek feladatuk végrehajtásához, és amelyek kiszivárogtatása bármilyen szinten is veszélyeztetné a vállalat

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

piaci versenyhelyzetét. Amennyiben már megtörtént a kiszivárogtatás, akkor a leplezett információgyűjtés az egyik módja a hírszerzésnek – akár vállalaton belül is –, hogy kiderítsék a kiszivárogtató személyét.

1.4. Az üzleti hírszerzés és az üzleti titok védelmének hazai jogi szabályozása

A publikáció helykorlátai miatt csak a felsorolás szintjén: Magyarországon az üzleti titok védelmét a Polgári Törvénykönyvben (Ptk.2:46.§, 2:47. §), és a Munka Törvénykönyvében is szabályozzák (8.§ (1) bek., 8.§ (4) bek. 52.§ (1) d.), míg a gazdasági titok megsértésének (Btk.413.§), az üzleti titok megsértésének (Btk. 418.§), a kémkedésnek (Btk. 261.§) és a tiltott adatszerzésnek (Btk. 422.§) a szankcionálása a Büntető Törvénykönyvben (2012. évi C. tv.) szerepel.

1.5. Az üzleti hírszerzés etikája

A vállalat belső biztonságának megteremtése, illetve a piaci versenyelőny megszerzése vagy megtartása élet-halál kérdése lehet egy cég szemszögéből. Éppen ezért az alkalmazott módszerek törvényessége és/vagy etikussága gyakori vita tárgyát képezi. A skála széles: a törvényes és etikus hírszerzéstől kiindulva a törvényes, de a „cél szentesíti az eszközt”, tehát az etikátlant is elfogadó szemléleten át egészen a törvénytelen módszerekig tarthat. Az üzleti hírszerzéssel kapcsolatos egyértelmű álláspont, hogy csak és kizárólag törvényes eszközöket használhat.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Önálló, üzleti hírszerzésre szakosodott cégek esetében lehet alkalmazni a stratégiai hírszerző szolgálatok etikai kódexét, azonban vállalaton belüli egységnél nem egyszerű válaszolni arra a kérdésre, hogy mi etikus és mi nem? A legtöbb országban a törvények szigorúan szabályozzák a hírszerzést, azonban attól még, hogy valami törvényes, közel sem biztos, hogy etikus. A hírszerző munka sokszor súrolja a legalitás határát, és egy ország érdekében működő állami hírszerzés esetében mások a normák és a következmények, mint az üzleti életben.¹⁷

Az amerikai Üzleti Hírszerzők Szövetsége (Society of Competitive Intelligence Professionals) 1986-ban felállított egy etikai kódexet, amely iránymutatást nyújt a hírszerző cégeknek. Ebben olyan prioritások voltak felsorolva, mint törekvés az üzleti hírszerzés tisztességének és elismertségének növelésére, lelkes, profi feladatellátás, lojalitás az ügyfélhez és vállalatához, jogszabályok betartása, a beszerzett információk pontos átadása, diszkréció, és az etikai normák betartása. Kicsit megmosolyogtató a kezdeti évek naivitása.

Ennél professzionálisabb módon fogalmazza meg a Fuld & Company a követendő alapelveket munkatársainak:¹⁸

- Ne hazudj, amikor magadat és a hivatásodat képviseled!
- Tartsd be vállalatod jogszabályokkal kapcsolatos előírásait!
- Ne rögzítsd megbeszéléseidet magnóra!
- Ne korrumpálj, és ne korrumpálódj!

¹⁷ VASZARY: i. m. 28. o.

¹⁸ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 46. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- Ne telepíts lehallgató-készülékeket!
- Szándékosan ne vezess félre senkit!
- Ne fogadj el a konkurenciától, és ne adj a konkurenciának információt semmilyen áron!
- Ne cserélj megbízhatatlan információt!
- Ne lopj kereskedelmi titkot, és ne csábíts el alkalmazottakat ezzel a szándékkal!
- Ne alkalmazz nyomásgyakorlást senkire információért kockáztatva ezzel munkahelyét és jó hírnevét.

1.6. Az üzleti hírszerzés ciklusa

A hírszerzést az üzleti szektorban kétféle modell szerint lehet leírni: az egyik a horizontális, a másik a vertikális modell, amelyek tulajdonképpen két különböző megközelítési módot írnak le.

1.6.1. Horizontális modell

Az üzleti hírszerzés folyamatai a horizontális modell szerint egy körfolyamatot írnak le, amely négy összetevőből áll: tervezés, információgyűjtés, elemzés, tájékoztatás – és van egy nulladik fázis, amely nélkül nem indul el a körfolyamat, ez pedig a hírigény megfogalmazása.¹⁹ (Tehát nyugodtan állíthatjuk, hogy szintén öt összetevőből áll, mint a stratégiai hírszerzés.) A döntéshozó személy közli, milyen területről, milyen információkra van szüksége. Természetesen a hírigény összeállítása előtt a

¹⁹ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 54. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

legfelső vezető is konzultálhat a vállalat egyes részlegeinek vezetőivel. A feladat kiadásánál nem szabad abba a hibába esni, hogy túlságosan általánosan fogalmazza meg kérdését, bízva abban, hogy a hírszerzés tudja a dolgát. Minél általánosabb egy feladat-meghatározás, annál szélesebb körből kell az információt összegyűjteni, ami megnöveli a költségeket és az időtartamot.

A tervezési fázisban négy tényezőnek van kiemelkedő szerepe: a rendelkezésre álló időnek, a beszerzendő információ jellegének, az emberi tényezőnek és a vállalat anyagi erőforrásainak. Az idő és az információ pontossága ellentétes hatású tényezők, azaz minél pontosabb információra van szükség, annál több a ráfordítandó idő. Az emberi erőforrás oldalán meg kell vizsgálni, hogy megvannak-e azok a személyek, akikkel a kitűzött feladatok a határidőre végrehajthatók. Amennyiben nem, akkor el kell dönteni, hogy a vállalat felvesz-e szakembert, gondolva jövőben végrehajtható, hasonló jellegű feladatokra, vagy megbíz egy külsős céget, amely rendelkezik a megfelelő szakértelemmel, esetleg információval. Ezeknek a döntéseknek komoly anyagi következményei vannak.

Ezenkívül meg kell határozni, hogy a szükséges információ vagy egy része megvan-e a vállalat saját belső információs- és tudásbázisában, beszerezhető-e nyílt forrásból vagy titkot képező minősített adat. Ha rendelkezik a vállalat az információ legalább egy részével, akkor ez jelentősen lecsökkentheti a hírszerzésre szánt időt. Ha az információ nyílt forrásból hozzáférhető, akkor három csoportba sorolhatjuk:

a.) Hozzáférhető, de olyan stratégiai információk, amelyek megszerzése, „kibontása” hírszerzési ismereteket igényel.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

b.) Hozzáférhető, fontos, elsődleges információk.

c.) Hozzáférhető, általános, támogató, alátámasztó információk.

Amennyiben az információ titkot képező, minősített információ, akkor számítani kell a titok birtokosának defenzív, elhárító intézkedéseire, amely az időfaktort és az anyagi ráfordítást megnöveli.²⁰

A következő fázis az információgyűjtés, melynek két ága van: a humán erőforrás igénybevétele, illetve a technikai úton történő információszerzés. A technikai úton történő információgyűjtést sok esetben túlértékelik – ahogy a nyílt forrásból beszerezhető információk jelentőségét pedig sok esetben alulértékelik – mert a technikai eszközökön tárolt információ soha nem tartalmazza az emberi gondolkodás vagy szándék megismerésének lehetőségét. Ahogy egy sakkjátszmánál a következő lépés mindig csak a játékos fejében van meg, úgy rendkívül fontos a technikai jellegű információk pontosítása a humán hírszerzésből származó információkkal. A technológiának a tudásmenedzsmentnél van kiemelkedő szerepe, ami a korábban említett vállalati belső információk rendszerezését, nyilvántartását jelenti, amely a legkorszerűbb hardverek és szoftverek, illetőleg szakemberek nélkül lehetetlen, hatástalan vagy kilátástalan (lásd „Big data”, <https://www.it-services.hu/hirek/mi-az-a-big-data/>).²¹

A harmadik fázis az elemzés, amely a hírszerzés belső kontrolljának legfontosabb eleme. Az különbözteti meg a többi

²⁰ VASZARY: i. m. 34. o.

²¹ VASZARY: i. m. 34-35. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

fázistól, hogy nincsenek közvetlen külső hatóerők, csak az információgyűjtéssel, illetve a -tervezéssel lehetnek oda-vissza csatolások. Az elsődlegesen beérkező és elemzett információk új tervezést is szükségessé tehetnek, radikális változtatások és módosítások történhetnek erre alapozva.²² Az információs vezetést (menedzsmentet) az elemzéshez való viszonya különbözteti meg az egyszerű tanácsadástól, mivel a hírszerzés a feldolgozásra kerülő adatokat is saját maga választja ki, ezáltal más dimenzióban végzi a munkáját. A hírszerzés rendelkezésére álló elemzési módszerek, és modellek:²³

Módszerek:

- lehetőségelemzés
- sávelemzés
- előrejelzés-elemzés
- folyamatelemzés
- versenyképességi elemzés
- matematika-alapú trendelemzés
- statisztikai elemzés
- humánfaktor elemzés

Modellek:

- War gaming (háborús játékelmélet)
- játékelmélet modell
- konkurenciakapcsolatok modell

²² ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 56. o.

²³ VASZARY: i. m. 34-35.o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- konkurenciaválasz modell
- pénzügyi modell.

A körfolyamat utolsó fázisa a tájékoztatás, amely a döntéshozónak szól. Felmerülhet még a vállalat alsóbb szintjeinek – középvezetői, operatív vezetői szint – a tájékoztatása, illetve külső igények kielégítése (kormány, minisztériumok). A tájékoztató általában írásos formában készül, de mindig követnie kell egy szóbeli tájékoztatásnak is a felmerülő kérdésekre adandó válaszok miatt. A legfontosabb jellemzője, hogy megfelel-e a hírigénynek vagy sem. Nagyon ritka az a tájékoztatás, amikor a végső változat nem felel meg a hírigénynek, azaz amikor a hírszerzés egyáltalán nem tudta teljesíteni a feladatát. A gyakorlatban a döntéshozó és a hírszerzés közötti rendszeres kapcsolattartáson van a hangsúly, amikor a döntéshozó további instrukciókat tud csatolni az eredeti feladatmeghatározáshoz, és a rész-újratervezésekkel, elemzés-
infogyűjtés visszacsatolással végül megoldható a hírigény kielégítése. A jól megoldott információszerzés és tájékoztató szintén újabb információigényeket és feladatokat szülhet, ez biztosítja a hírszerzési ciklus fennmaradását.

1.6.2. Vertikális modell

A horizontális modell akkor írja jól le a végbemenő folyamatokat, ha a teljes rendszerből kiragadva szemléljük az egyetlen, és meglepetésszerű hírigény megfogalmazását, minden előzmény nélkül. Ha nem ragadjuk ki a környezetéből, akkor a folyamatok a vertikális modell szerint működnek, méghozzá az időtényező – a rendelkezésre álló idő állandó rövidege – okozta hátrányok csökkentése érdekében. Mivel egy hírigény kielégítése annál

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

hosszabb időt vesz igénybe, minél összetettebb a feladat, a vállalati hírszerzési részleg – vagy akár egy külső, profi üzleti hírszerző iroda – előnyeit csak akkor lehet kihasználni, ha a hírszerzést, mint tevékenységet több szinten végézik.²⁴

1. szint – folyamatos adatgyűjtés és rendszerezés az aktív és a passzív gazdasági biztonság fenntartása érdekében. A kulcsszó a „folyamatos”, mivel a konkurencia, a piac és a gazdaság állapotának folyamatos figyelése történik a nyíltan hozzáférhető információk összegyűjtése, elemzése és rendszerezése által. A váratlanul felbukkanó lehetőségek és fenyegetések azonnali elemzése és a vezetőség tájékoztatása is itt történik, továbbá a védelmi jellegű feladatok napi szintű, folyamatos ellátása, ide értve az információbiztonságot és a személyzeti ellenőrzéseket is.²⁵

2. szint – a vállalat funkcionális és strukturális működésének biztosítása, az előre eltervezett feladatok elvégzése. Itt történik a vállalatot fenyegető és alapszinten felderített külső és belső biztonsági kockázatokra való ellenlépések kidolgozása specifikusabb, mélyebb elemzések által, továbbá a stratégiai és operatív tervek végrehajtásának kontrollja. Az ezen a szinten felderített információk lehetőséget teremtenek a stratégiai

²⁴ VASZARY: i. m. 36-37.o.

²⁵ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 57. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

tervektől eltérő döntések támogatására, és a kapcsolódó ágazati és környezeti elemzések elkészítésére.²⁶

3. szint – a feladat specifikus hírszerző munka, azaz a hírigény megválaszolása. Ez a szint a szűken értelmezett horizontális modell, a vezetői döntéshozatal támogatása, kiemelt fontosságú és sürgős feladatok elvégzése. Itt fogalmazódnak meg azok a feladatok, amelyek a hírszerző részlegnél a legkomolyabb elvárásként jelentkeznek, és az előző két szint kimaradása vagy hiányossága esetén nem lehetséges a megszabott határidők tartása. Bármilyen információra is van szüksége a vezetésnek, azokat az elemzés során az első két szint által meghatározott környezetbe kell helyezni, és több dimenzióban kell megvizsgálni. A mélyebb összefüggések feltárása és értékelése a 3. szint legfontosabb feladata.²⁷

1.7. Az üzleti hírszerzés stratégiai területei

Ahogy azt korábban már leírtam, a vállalati üzleti hírszerzésnek elsősorban a stratégiai döntéshozókat kell támogatnia, mivel a vállalat hosszú távú céljai elsődlegesen az operatív célokkal szemben. A vállalat a hírszerzés segítségével tudja kijelölni, illetve szükség esetén módosítani stratégiáját, meghatározni pontos piaci helyzetét, továbbá előnyeit és lemaradását a többi

²⁶ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 58. o.

²⁷ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 58. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

szereplővel szemben. Az üzleti hírszerzésnek négy stratégiai területe létezik.²⁸

1.7.1. A technológiai környezet elemzése

Mivel a piaci versenyelőny javarészt a technológiai előnyből származik, ezért ez az egyik legfontosabb területe az üzleti hírszerzésnek. Ehhez a területhez tartozik minden olyan információ, amely egy termék továbbfejlesztését befolyásolhatja, javíthatja, azaz:

- szabadalmak figyelése (ki, milyen területen vezet be újításokat);
- szektorok technológiai átvilágítása (milyen technológiákat alkalmaznak a piacvezetők az egyes piaci szektorokban);
- műszaki piackutatás (a versenytársak műszaki színvonalának felmérése és jövőbeli terveik, reális lehetőségeik feltérképezése);
- a technológiai lehetőségek felkutatása (honnán lehet kedvezőbb áron beszerezni a magasabb színvonalat képviselő technológiát);
- beruházások műszaki kiértékelése, amely arányba állítja a különböző műszaki színvonalú beruházások költségigényét és a megtérülés idejét.

1.7.2. Versenytársak elemzése

²⁸ ERDŐSI Péter (2005): Az üzleti hírszerzés és az ipari kémkedés. Ajánlás. BMGTE Biztonság Menedzsment Kutató Csoport, Budapest. Forrás: www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Uzleti_hirszerzes_kemkedes_2_0.pdf (2016.12.05.) 6-7. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Olyan irányú információk gyűjtése, amelyek a versenytársak hosszú távú céljairól, azaz stratégiájáról nyújt tájékoztatást.

- a versenytársak termékskálájának figyelése, elemzése – egy bejáratott termékskála megváltoztatása egy újabb trend felbukkanását vagy egy régebbi megváltozását jelezheti;
- elosztócsatornák – kinek hogyan épül fel a disztribúciós hálózata;
- értékesítés – milyen csatornákon keresztül értékesít a konkurencia, pl. csak saját bolthálózaton vagy ügynökhálózaton keresztül, esetleg hipermarketekben?
- költségelemzés – a gyártás, a reklám, az elosztás és az értékesítés harmonizálása;
- a vállalati szervezet és kultúra elemzése – egy kiragadott példával illusztrálva a jelentőségét: több amerikai transznacionális vállalatnál bevezették az ebéd utáni pihenés, illetve a masszázs igénybevételének lehetőségét, amely újítások a ráfordított idő ellenére óriási javulást eredményeztek a hatékonyság területén;
- a felső vezetés képességeinek elemzése – kik vezetik a legnagyobb konkurenciákat, milyen referenciákkal rendelkeznek, milyen lépések várhatóak tőlük;
- a cégek tevékenységi portfóliója – a versenytársak termék kínálata milyen széles sávot ölel fel, milyen gazdaságossági megfontolások állhatnak mögötte;
- a verseny erőssége – lehetséges-e a piacvezető helyre törekedni, vagy a piacvezető mögött, alacsonyabb árréssel is van lehetőség egy kielégítő profitra.

1.7.3. A kereskedelem elemzése

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

Ezen a területen azokat az információkat gyűjtik, amelyek a konkurens termékek sikereinek vagy bukásának okaira utalnak:

- a termék fogyása területi, társadalmi megoszlásban – különböző fejlettségű területeken, különböző iskolázottságú és korú lakosság körében a portfólió melyik terméke fogy a legjobban;
- a termékek áramlása, forgalma – milyen gyorsan cserélik a konkurencia hasonló termékeit;
- reklamációk – oka, gyakorisága, és a hiba mennyire jellemző a termékcsoporthoz;
- a terméksiker lehetséges okai – fogyasztói szokások, a „brandhez-tartozás” jelentősége;

Ide kell sorolni a vállalat saját termékeire vonatkozó teljesen hasonló kérdésekre adandó válaszokat is, amelyekben nagy segítséget nyújtanak a különböző klubkártyák, törzsvásárlói kártyák (Shell – McDonalds pontgyűjtő kártya, ÖMV – Spar kártya), amelyek a különböző vásárlói csoportok szokásairól adnak tájékoztatást. Mind ezen, mind az előző területen tisztában kell lenni az esetleges dezinformáció lehetőségének veszélyeivel, amely megfelelő elővigyázatosság nélkül teljesen félreviheti az információ alapján történő tervezést.

1.7.4. A környezet (változásának) elemzése

Az általánosan alkalmazott környezeti elemzés három területre osztja a környezetet:

1. Távoli környezet, amely a vállalat szempontjából indirekt, azaz nem bír közvetlen befolyással.
2. Ipari vagy iparági környezet, amely az ágazati elemzést foglalja magába a Porter-féle öt-hatóerő modellel elemezve.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

3. Vállalati működési környezet, ahol a versenytársak, a hitelezők, a fogyasztók és munkaerő szempontjából vizsgálják a környezetet.

A második és a harmadik kategória véleményem szerint az üzleti hírszerzés klasszikus területei; a legkevésbé definiálható kategória az első, a vállalat indirekt környezete. A kiinduló pont, hogy a vállalatok nem légüres térben működnek, hanem nagyon is valós környezetben, ahol vannak politikai, gazdasági, társadalmi, természeti változások, amelyek mind hatnak egy vállalat tevékenységére, de nem mindegyikére ugyanúgy. Bizonyos profilú vállalatok érzékenyebbek az időjárás változásaira, mások a társadalom elöregedésére, de a közös bennük az, hogy azok a tényezők, amelyekkel ezen a területen néznek szembe, nagyjából befolyásolhatatlanok, ezért csak figyelni, elemezni, értékelni és értelmezni lehet őket. Sokan úgy tartják, hogy az üzleti hírszerzésnek semmi keresnivalója nincs ezen a területen, de ha azt a megközelítést nézzük, hogy az üzleti hírszerzés feladata a gazdaságbiztonság fenntartása többek között a meglepetések kizárásával, akkor nem találunk alkalmasabb részleget a vállalaton belül erre a feladatra.²⁹

A távoli környezet, mint makro környezet elemzéséhez a STEEP módszert hívhatja segítségül a hírszerző részleg, amely a

²⁹ ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): i. m. 215. o.

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

trendeket, folyamatokat, változásokat, amelyek hatással vannak a vállalatra, öt területre osztja:³⁰

- „S”: szociális, társadalmi, demográfiai hatások, úgymint a népességszám és a korcsoportonkénti összetétel, családok összetétele, képzettségi csoportok, a népesség földrajzi eloszlása és az etnikai összetétel;
- „T”: technológiai, műszaki hatások, úgymint felgyorsult ütemű technológiai fejlődés, forradalmi hatású innovációk, automatizálás, kutatás-fejlesztés növekvő költségei és a műszaki fejlesztések szigorú szabályozása;
- „E”: gazdasági tényezők, úgymint gazdasági növekedés, reáljövedelmek alakulása, globalizáció, megtakarítások és hitellehetőségek, adó-, verseny- és költségvetési politika;
- „E”: természeti – környezeti tényezők, úgymint nyersanyag- és energiaforrások, növekvő energia költségek, környezetvédelmi megfontolások, infrastruktúra;
- „P”: politikai, jogi hatások, mint üzleti szabályozások, kereskedelmi szabályozás, adópolitika, fogyasztói érdekvédelem;

Irodalomjegyzék

³⁰ A makrokörnyezet elemzése. Centroszet Nkft honlapja. Forrás: http://centroszet.hu/tananyag/marketing/412_a_makrokornyezet_elemzse.html (2017.01.23.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- BROWN, Andrew (2011): *The Grey Line. Modern Corporate Espionage and Counter Intelligence*. Amur Strategic Research Group. North Charleston CS, US.
- CSIKSZENTMIHÁLYI Mihály (2015): *Flow – Az áramlat – a tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó Budapest
- DOBOKAY Gábor vezérőrnagy (2000): *Gazdasági hírszerzés, ipari kémkedés*. Belügyi Szemle, 2000/6. Forrás: http://www.varhalmi.hu/cucc/361114_141.pdf (Letöltés időpontja: 2017.01.22.)
- ERDŐSI Péter (2005): *Az üzleti hírszerzés és az ipari kémkedés*. Ajánlás. BMGTE Biztonság Menedzsment Kutató Csoport, Budapest, Forrás: www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Uzleti_hirszerzes_kemkedes_2_0.pdf (Letöltés időpontja: 2016.12.05.) 6-7. o.
- HARMADOS György (2006): *Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés, I. rész*. Detektor Plusz magazin 2006/5-6. Link: www.detektor.siteset.hu/fajl.php?id=8277 (Letöltés időpontja: 2017.02.17.)
- HARMADOS György (2006): *Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés III. rész*. Detektor Plusz magazin, 2006/8-9. Link: www.detektor.siteset.hu/fajl.php?id=8277 (Letöltés időpontja: 2017.02.17.)
- KENT, Sherman: *Strategic Intelligence for American World Policy*. CIA Könyvtár. Forrás: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79T01762A000400020010-2.pdf> (Letöltés időpontja: 2017.04.08.)
- MACHON Melinda Zsuzsanna (2009): *Az üzleti hírszerzés és az ipari kémkedés jelensége napjainkban, avagy a*

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- prevenció létfontosságú.* ITDP Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
- MELTON, H. Keith (2004): *Nagy kémkönyv.* Aréna 2000 kiadó, Budapest
 - ORMOSY Gábor – JASENSZKY Nándor – FORRÓ György – HARMADOS György (2008): *Gazdasági, üzleti információ (hír) szerzés.* Tanfolyami tananyag. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Mérnöktovábbképző Intézet, Budapest.
 - ORMOSY Gábor László (2003): *Üzleti Információszerzés és Védelem az Európai Unióban.* EU Working Papers 3/2003. Link: elib.kkf.hu/ewp_03/ewp_0303_01.pdf (2017.01.30.)
 - ROLINGTON, Alfred (2015): *Hírszerzés a 21. században – A mozaikmódszer.* Antall József Tudásközpont Budapest.
 - ROSENBACH, Eki – PERIZT, Aki J.: *The Role of Private Corporations in the Intelligence Community.* Link: <http://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/private-corporations.pdf> (2017.03.11.)
 - SASVÁRI Rudolf (2006): *Üzleti hírszerzés, avagy az ügynöktartás ábécéje.* Agave Könyvek Kiadó Kft. Budapest.
 - SZALAI Gábor (2008): *A nemzeti hírszerzés és a magánszektor kapcsolatának kérdései az USA-ban.* Hadtudományi szemle 2008/2. Link: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_2/2008_2_nr_szalai_gabor_22_29.pdf (2017.02.11.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- SZARVAS Tibor (2003): *Az Üzleti Hírszerzés és Humánerőforrás Gazdálkodás Kapcsolata a Mikroalkalmazkodási Folyamatokban, a Vállalatokra Ható Negatív Jelenségek Kapcsán*. Doktori Értekezés. Veszprémi Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományi Doktori Iskola. Veszprém.
- VASZARY Ádám (2007): *Üzleti hírszerzés a multinacionális cégeknél, és a kis-, és középvállalkozásoknál*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest. Forrás: http://elib.kkf.hu/edip/D_13945.pdf (2017.01.15.) 20-21. o.

Internetes források:

- *A billentyűzet hangja elárulja a jelszót*. Origo Internetes Hírportál. Link: <http://www.origo.hu/techbazis/20050916abillentyuzet.html> (2017.03.07.)
- *A deep web titkai*. Schönherz Bázis weboldal. Link: <https://schonherzbazis.hu/hirek/reszletek/A-deep-web-titkai> (2017.03.12.)
- *A fél Szilícium-völgynek egy magyar cég bányász adatokat*. Index Internetes Hírportál. Link: http://index.hu/tech/2017/01/23/starschema_big_data_szilicium_volgy (2017.01.16.)
- *A makrokörnyezet elemzése*. Centroszet Nkft honlapja. Link:

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- http://centroszet.hu/tananyag/marketing/412_a_makrokrnyezet_elemzse.html (2017.01.23.)
- *Az információbiztonság-irányítás szabványai.* Magyar Szabványügyi Testület honlapja Link: <http://www.mszt.hu/web/guest/az-informaciobiztonsag-iranyitas-szabvanyai> (2017.03.17.)
 - *Bevezetés a benchmarkingba.* Benchmarking Vezetési Tanácsadó és Szolgáltató Bt. Honlapja. Link: http://www.benchmarking.hu/benchmarking/bm_bevezetes1.html (2017.02.13.)
 - *BI – Business Intelligence.* Webopedia Online Tech Dictionary. Link: http://www.webopedia.com/TERM/B/Business_Intelligence.html (2016.12.13.)
 - *Competitive Intelligence.* Investopedia Website. Link: <http://www.investopedia.com/terms/c/competitive-intelligence.asp> (2016.12.13.)
 - *Corporate Intelligence (CI).* A PWC Global honlapja. Link: <http://www.pwc.com.br/pt/forensics/assets/corporate-intelligence-main-brochure.pdf> (2016.12.16.)
 - *Deep Web.* Computer Hope Website. Link: <http://www.computerhope.com/jargon/d/deep-web.htm> (2017.03.12.)
 - *Hírfigyelés.* Üzleti Hírszerzés Internetes Folyóirat. Link: <https://uzletihirszerzes.hu/hirfigyeles.html> (2016.12.21.)
 - *Invisible Web: How to Use It to Find People.* Lifewire Website. Link: <https://www.lifewire.com/invisible-web-to-find-people-3482498> (2017.03.12.)
 - *Konferenciák, tréningek.* Üzleti Hírszerzés Internetes Folyóirat. Link:

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- <https://uzletihirszerzes.hu/esemenyfigyeles/konferenciak-treningek.html> (2016.12.21.)
- *Még mindig sok cég nem veszi komolyan az adatvédelmet.* Üzletrész Internetes Magazin. Link: <http://www.uzletrész.hu/vallalkozas/20170127-a-cegek-meg-mindig-nem-forditanak-eleg-figyelmet-az-adatvedelemre.html> (2017.02.28.)
 - *Mikor van szükség versenypiaci információszerzésre.* Üzleti Hírszerzés Internetes Folyóirat. Link: <https://uzletihirszerzes.hu/uzleti-hirszerzes/uzleti-hirszerzes-2.html> (2016.12.21.)
 - *Reverse Engineering.* Techtarget Network Websites.
Link: <http://searchsoftwarequality.techtarget.com/definition/reverse-engineering> (2017.02.23.)
 - *Robbanásbiztos az optikai mikrofon.* Index Internetes Hírportál. Link: <http://index.hu/tech/hardver/micro0428> (2017.03.06.)
 - *Social engineering, avagy az emberek naivitásának kihasználása.* Felsőfokon.hu Internetes Szakmai Magazin. Link: <http://felsőfokon.hu/informatika/social-engineering-avagy-az-emberek-naivitasanak-kihasznalasa> (2017.03.07.)
 - *Stratégia.* A Humankulcs Kft. honlapja. Link: <http://www.humankulcs.hu/index.php/szolgáltatások/tanacsadas/strategia> (2016.12.22.)
 - *Szabadalom.* Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala honlapja. Link: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/szabadalom> (2017.02.27.)

ÜZLETI HÍRSZERZÉS

- *Tempest mérés*. Nemzeti Biztonsági Felügyelet Honlapja.
Link: <http://www.nbf.hu/tempestmer.html> (2017.03.07.)
- *The Value of Competitive Intelligence*. Üzleti Hírszerzés blog.
Link: http://uzletihirszerzes.blog.hu/2013/08/17/the_value_of_competitive_intelligence (2016.12.18.)
- *Üzleti hírszerzés a munkaerő toborzás során – interjú*.
Üzleti Hírszerzés Blog. Link: http://uzletihirszerzes.blog.hu/2014/04/15/uzleti_hirszerzes_a_munkaerotoborzás_során_interjú (2017.02.23.)

ELŐADÁSISMERTETÉS

Zalai-Göbölös Noémi¹**Kína – Egy globális hatalom kormányzása**

Kínáról sokan sokféleképpen gondolkoznak, nyilatkoznak, de a nyilvánvaló tényeken és a sztereotípiákon túl csak egy szűk, szakértői kör foglalkozik az országgal érdemben. Ha Kínáról esik szó, kihagyhatatlanul meg kell említeni a kommunista beállítottságot, a népesség számát, valamint a kínai gazdaság és piac hazánkban is tapasztalható sajátosságait. Kína azonban ennél sokkal összetettebb, és ahhoz, hogy megértsük az ország geopolitikai, geostratégiai szerepét, ismernünk kell azokat a hagyományokra épülő szokásokat, jellegzetességeket és földrajzi adottságokat, amelyek szerepet játszottak és játszanak mai is Kína identitásának, nagyhatalmi törekvéseinek alakulásában. Ehhez adott támpontot Dr. Hosszú Hortenzia „egy globális hatalom kormányzása” című, a Nemzeti Közszerológati Egyetemen tartott előadása. Az előadó maga is több évet töltött Kínában, ahol diplomataként és kutatóként rálátást nyert a kínai politika, társadalom és kultúra azon sajátosságaira, amelyek

¹ PhD., c. nb. őrnagy, a Terrorelhárítási Központ munkatársa, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszékének egyetemi tanársegéde (ORCID: 0000-0002-7651-5321)

ELŐADÁSISMERTETÉS

ismeretében világossá válhatnak Peking világpolitikában betöltött pozícióját meghatározó tendenciák.

Kína a hatalmas kiterjedése ellenére ásványokban és energiában szegény ország, ugyanakkor a Föld népességének 22 %-át adja. Az energiatülszórás ellenére gazdasága gyorsan növekszik, ugyanakkor meglehetősen törékeny. A növekedés mértékét jól mutatja, hogy Kína 8 év alatt megduplázta a GDP-jét, és bár a fejlődés üteme az utóbbi időszakban lelassult, még mindig 6-7 % körüli értéket mutat a gazdasági gyarapodás. A kínai kormányzat elsődleges célja, hogy stabilizálja ezt a növekedést, amelynek lehetőségét a nehézipar átalakításában, a „Selyemút” újradefiniálásában, a bankszektor megújításában, a földreform bevezetésében és a technológiai fejlesztésekben látja. Egyértelmű és világosan megfogalmazott cél, hogy Peking nem követni akar, hanem diktálni, és ennek a filozófiának a szellemében születnek a kormányzati döntések is.

A fejlődés lehetséges akadályait elsősorban a társadalmi és kulturális sajátosságokban kell keresni. Kína földrajzi kiterjedése jelentős, ugyanakkor az országon belül nagymértékű regionális egyenlőtlenség tapasztalható. A megélhetés és gyarapodás lehetősége elsősorban a nagyobb városokhoz és azok agglomerációjához köthető, ezért nagy lenne az igény a belső migrációra. Ezt azonban nagymértékben akadályozza az a közigazgatási jellemző, hogy a regisztráció lakhelyhez kötött, így az országon belüli munkaerő vándorlás erősen korlátozott, és összességében fejlődési nehézséget generál a gazdaságban és iparban.

ELŐADÁSISMERTETÉS

Szintén az innováció és haladás ellen hat az a kínai társadalmi beállítottság, hogy a közösség szerepét az egyén fölé helyezik. Ennek szellemében az egyes személyek, az individuum nem lényeges, csak a közösség érdeke számít. Ha az egyén nem engedelmeskedik a csoportnak, akkor könnyen kikerülhet onnan, egyedül marad, és ez a kínai társadalomban elképzelhetetlen létállapot. A közösségi gondolkodás másik hátulütője, hogy a kreativitás, egyéni törekvések háttérbe szorulnak, valaminek a megkérdőjelezése, elvetése nem jellemző, ez pedig a haladást jelentősen akadályozza. A hosszú távú fejlődés a kreativitás és kezdeményezés nélkül nem valósulhat meg, különösen az olyan ágazatokban – ipar, technológia, informatika stb. –, ahol elengedhetetlen a nyitott, innovatív szemlélet.

Szintén jelentős és kormányzati szinten is fejtörést okozó probléma, az elöregedés jelensége Kínában. Az országban sokáig egyáltalán nem volt társadalombiztosítás, és a nyugdíj intézménye sem működik, amelynek eredményeképpen az idősek a fiatalabb generáció támogatására szorulnak. A hagyományok szerint a gyerekek kötelesek fizetésük 10 %-át visszajuttatni szüleiknek, nagyszüleiknek, amely a korábbi egyke politika miatt nagy terhet ró azokra a fiatalokra, akiknek nincs testvérük. A születésszabályozáson ugyan már enyhítettek, de sok időnek kell eltelnie ahhoz, hogy az ebből származó nehézségek ne jelentsenek társadalmi szintű problémát. Részben ennek ellensúlyozására a kormány a társadalombiztosítás mellett a jövőben rendezni kívánja a hiányzó nyugdíjellátás rendszerét, azaz alanyi jogon valamilyen szintű támogatás bevezetését tervezik az idősek számára. Az egyke politika másik eredménye, hogy a fiatalok a szüleikhez,

ELŐADÁSISMERTETÉS

nagyszüleikhez képest már viszonylagos jólétben szocializálódnak, ez azonban éles ellentéteteket szül a családon belüli, különböző generációk között.

Kína státuszának megértéséhez ismerni kell politikai berendezkedését és kormányzati működését. Minden látszat ellenére a kínai politikai rendszer nem egypárti, azonban a Kínai Kommunista Párt (KKP) a legerősebb és minden szempontból a legmeghatározóbb. Már a bejutás is komoly rekrutáció eredménye, számtalan követelménynek kell megfelelnie annak, aki erre törekszik. A párt hatalmát jól mutatja az is, hogy annak vezetője egyben az államelnök és a hadsereg vezetője. Az államelnöki poszt csak 45 éves kor felett tölthető be, és hivatalosan legfeljebb 2 ciklust vállalhat ugyanaz a személy. A KKP főtitkára és egyben az államelnök 2012 óta Xi Jinping 5. generációs, technokrata politikus, aki Kína egyik legmeghatározóbb embere. Xi Jinping hatalma olyannyira megkérdőjelezhetetlen, hogy sokan úgy vélik, a már második ciklusát töltő politikus a mandátum lejárta után is pozícióban marad. Ezt erősítette a 2017 októberében megtartott 19. Pártkongresszuson lezajlott jelentős tisztújítás, amely egyértelmű jele annak, hogy Kína visszatér a központosított, egyszemélyi vezetésre. Ezt alátámasztja az is, hogy a várakozásokkal ellentétben nem került megnevezésre Xi Jinping lehetséges utódja sem.

A Kínai Kommunista Párt hatalmának alapját a folyamatos életszínvonal emelkedés biztosítja, a legitimációja a krízisek ellenére sem kérdőjeleződött meg. Ennek okai a gazdasági növekedés mellett többek között a külpolitikai nyitásban és a

ELŐADÁSISMERTETÉS

geostratégiai problémák kezelésében keresendők. Emellett a párt pozícióját erősíti az a fajta patriotizmus, amely szerint Kínát külső ellenség nem fenyegeti, kizárólag a belső viszályok okozhatnak gyengülést. A kollektív működési rendszer fenntartását szolgálja továbbá a társadalmi rend megőrzésének hagyományos igénye is.

A Kommunista Pártnak azonban számos kihívással kell szembenéznie a jövőben, amelyek közül a legjelentősebbek közé tartozik a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek feloldása, a nagyfokú társadalmi elégedetlenséget generáló környezetszennyezés problémájának megoldása, a szívesség viszonzásának kötelezettségén alapuló, nagyon magas korrupció csökkentése, a növekvő nacionalizmus kezelése, valamint a növekedés és stabilitás egyensúlyának megteremtése.

Az államelnök a Pártkongresszuson kifejtette terveit az ország jövőjét illetően, amely elképzelés szerint Kínának központi szerepet kell betöltenie a világban, és a kínai rendszert példaértékűvé kell tenni más országok előtt. A kínai kormányzat szerint a hatalom megerősítésének eszközei közé tartozik az információáramlás korlátozása, amelynek az a lényege, hogy az elektronikus médiatartalmak ellenőrzése során a hozzászólásokat meghatározott szempontok szerint pontozzák. Emellett kontroll alatt kívánják tartani a különböző politikai mozgalmakat is. Ugyanakkor deklarált cél a gazdasági jogok széleskörű biztosítása, a szociális rendszer kiépítése, erősítése, a mérsékelt jóléti állam létrehozása, az 1 főre jutó nemzeti jövedelem megduplázása és a külpolitikai jelenlét fokozása.

ELŐADÁSISMERTETÉS

A globális mellett a regionális hatalom növelése is kiemelt szerepet játszik a jövőbeni célkitűzések között, amelynek érdekében a kormányzat többek között katonai fejlesztéseket és területi katonai jelenlétet irányzott elő azzal együtt, hogy a szárazföldi hadsereg létszámát csökkentik. Emellett jelentős előrelépéseket kívánnak tenni az űrkutatás, az atomkutatás, a saját nukleáris technológia és a géntechnológia fejlesztése terén.

Kína mindenkor világpolitikai pozícióját a kormányzati szándék mellett jelentősen meghatározza a geostratégiai helyzete is, amely számos kihívást hordoz magában. A korábban említett ásványkincs függőség exportkényszert jelent, amelyben elsősorban az Amerikai Egyesült Államokra támaszkodhat. Földrajzi elhelyezkedéséből adódóan Kínának 14 „szomszéda” van, és a környezetében számtalan „forró pont” található. A Dél-kínai-tenger birtoklásának kérdése szintén egy sarokpont, és állandó konfliktusforrás az ország életében. A térségben található országokhoz fűződő viszonya is vegyes képet mutat: Oroszországgal szemben érdemi közeledés az utóbbi időben sem történt, Japán a mesterségesen, államilag is gerjesztett ellenségkép szerepét tölti be, Észak-Korea pedig nem igazán foglalkoztatja a kormányzatot, annak ellenére, hogy a nemzetközi nyomásnak engedve egyfajta diplomáciai szerepet töltött be a rakétaválság kapcsán. Amivel a térségben betöltött szerepét erősíteni szándékozik a külpolitikai nyitás mellett, az a gazdasági érdekek összehangolása, amely az új Selyemút projektben testesül meg.

Összességében elmondható, hogy Kína rendkívül összetett, történelmi és kulturális hagyományokban gazdag ország,

ELŐADÁSISMERTETÉS

amelynek megértéséhez nagymértékben hozzájárulhatnak az előadásban elhangzott szakértői és bennfentes szempontok.

RECENZIO

Gál Csilla Emese¹**A totalitárius ideológia, mint ellenség**

Dr. Sebastian Gorka (2016): A Dzsihad legyőzése: A
megnyerhető háború

(2017, Patmos Records, Budapest, 215. oldal)

Dr. Sebastian Gorka – magyar nevén Gorka Sebestyén Lukács – magyar, brit és amerikai állampolgárságú nemzetközi biztonságpolitikai szakértő, a Marine Corps University hadászati elmélet tanszékének vezetője, aki rendszeresen tart képzéseket a CIA, az FBI és az amerikai különleges alakulatok tagjai számára. A terrorizmus elleni harc elkötelezett szakértőjeként 2017 januárja és augusztusa között Donald Trump amerikai elnök tanácsadója is volt.

„A Dzsihad legyőzése: A megnyerhető háború” című, Washingtonban 2016-ban megjelent könyve magyar nyelvű fordításban 2017-ben vált elérhetővé a téma iránt érdeklődők számára.

¹ dr. jur., a Budai Központi Kerületi Bíróság titkára

RECENZIO

A szerzőt könyvének megírásában az a realitás ösztönözte, hogy Amerikának az „új fenyegetésre” (értsd ez alatt terrorizmus) adott válasza ez idáig kudarcot vallott. Ennek megfelelően arra vállalkozik, hogy a napjaink legnagyobb erőszakos fenyegetését jelentő terrorizmus legyőzéséhez szükséges stratégia alappilléreit megfogalmazza, bemutassa. Teszi mindezt azon hite és meggyőződése alapján, hogy Amerika igenis legyőzheti az új totalitarizmust megtestesítő globális dzsihadot, és ennek során a korábbi totalitárius ellenségével – a kommunizmussal – szemben alkalmazott titkos terv lehet igazán a segítségére. Sebastian Gorka szerint a valódi ellenséget ugyanis nem annyira az al-Kaida vagy az Iszlám Állam, mint terrorszervezetek jelentik, hanem a totalitárius ideológiát valló és követő globális dzsihad.

A könyv előszavában a szerző szemléletesen mesél arról, hogy fiatalkorában Magyarországon élő édesapja miként szállt szembe az országot megszálló szovjet uralommal, emiatti elítélését követően hogyan élte meg a börtönöket, majd kényszerült hazája elhagyására, és hogyan jutott el végül Angliába, ahol a szerző világot látott és szabadon nevelkedhetett megtanulva: „a szabadság törekeny dolog.” Ezzel az (ön)életrajzi történettel már könyve legelején felállítja azt a párhuzamot a totalitaristának nevezett dzsihad és a közelmúlt kommunistái között, amelyre könyvének egész koncepcióját felfűzi.

Sebastian Gorka az első fejezetben Amerika eddigi terrorellenes harcát mutatja be kritikával, illetve az eddigi kormányzatok szerepvállalásait. Ennek során rávilágít az elmúlt másfél évtizedbeli amerikai koncepció hiányosságaira és tévedéseire, így különösen arra, hogy az amerikai vezetés nem vállalja fel az

RECENZIO

ellenség konkrét „néven nevezését” (a valódi ellenség a globális dzsihad). Tévedés szerinte úgyszintén az is, hogy a tálib rendszer bukása után Amerika eredeti küldetésén túlterjeszkedve „nemzetépítési” tevékenységet folytatott Afganisztánban, de utal az iraki eseményekre is, amikor is Washington ismételten nem elégedett meg eredeti céljának elérésével, azaz Szaddám Husszein eltávolításával, hanem Irakot az Egyesült Államokhoz hasonló, választott képviseleti kormányzattal rendelkező állammá próbálta formálni.

Ezen múltbéli hibák ellenére a szerző szerint az amerikai nemzet az egyetlen, amely a globális dzsihad – vagy, ahogy még nevezi: a hibrid totalitarizmus – elleni harcot meg tudja nyerni. Annál is inkább, mivel európai szövetségeseiben sem az erre irányuló szándék, sem a reális képesség nem lelhető fel.

Az amerikai nép keveset tud az iszlámról, Gorka szerint azonban annak megértése fontos, egyben szükséges is. Nem meglepő tehát, hogy külön fejezetben behatóan taglalja a dzsihad kialakulásának folyamatát visszanyúlva egészen a 7. századig és Mohamedig. De esik szó Ibn Tajmijjáról, Dehlavitról, Maududiról és Abu Bakr al-Bagdadiról is, akiknek hitvallásai úgyszintén alakították az iszlám világ nézeteit. Végül Kutb „Mérőföldkövek” című könyvében és Abdullah Azzam „A muszlim földek védelmében” című fatváján keresztül megérkezünk Oszama bin Ladenhez, „az új dzsihad új mesteréhez”, aki egy új kalifátus létrehozását célzó, egyetemes küldetést és ideológiát alakított ki. Ilyen alapokról indulva napjaink dzsihadja felemelkedőben van, az Iszlám Állam formájában létrejött az új kalifátus, melynek

RECENZIO

területe nagyobb volt, mint Nagy-Britanniának, több, mint 6 millió ember élt benne és napi bevétele elérte a 4 millió dollárt.

A történeti visszatekintésen belül külön is kiemelkedő az a részletesség, amellyel a szerző a „Dzsihád hét kardja” elnevezésű alcímben a dzsihád szó jelentésének az évszázadok során történő alakulását ismerteti. Míg kezdetben a birodalomépítésre, majd a hitehagyott alattvalók elnyomására használták, volt időszak, amikor a saját hitehagyott vezetők elleni felkelést vagy a gyarmatosítás elleni harcot és a vallás megtisztítását fejezte ki. A következő újraértelmezés szerint már a nyugati befolyás, és az Allah iránti közömbösség elleni fellépésre használták, majd a hitetlen megszállókkal szemben folytatott gerilla háború jelentését követően a dzsihád fogalma elérte mai végső tartalmát: a civilek elleni közvetlen támadást terrorcselekmények végrehajtása révén, azaz a szent háborút.

A dzsihád globálissá válását eredményező 1979-es évi sorsdöntő események – az iráni teokratikus rezsim kialakulása, Mekka ostroma és Afganisztán szovjetek általi megszállása – bemutatására szintén külön részben kerül sor. Ezek részletezését követően az író kitér Abdullah Azzam kiemelkedő ideológia formáló szerepére is, akinek a már említett “Muszlim földek védelmében” című írása a 20. századi dzsihád alapművének, egyben leghatékonyabb toborzó eszközének tekinthető. Ebben került először megfogalmazására az a cél, amely az Iszlám Állam felállításával meg is valósult: az iszlám számára az egyetlen út a kalifátus, melyet Allah dicsőségére helyre kell állítani. A “Mártírok: A nemzetek építőkövei” című művében Azzam az Allah szolgálata során elkövetett

RECENZIO

mártíromságról szól, amikor ezt mondja: “A dicsőség nem másból építi fennkölt magaslatait, mint koponyákból.”

Gorka ismerteti a modern dzsihád stratégiáit is, amelyek közül talán az S. K. Malik, pakisztáni dandártábornok által megfogalmazottak a legmegkapóbbak, aki a „Korán elmélete a háborúról” című művében kijelentette, a háború egyetlen célt szolgál: Allah totális uralmának megvalósítását a földön és egyetlen célponttal rendelkeznek: ez az ellenség lelke, mely ellen a leghatékonyabb fegyvert a terror szolgáltatja.

A dzsihád messzi múltba nyúló történelmi visszatekintése és Amerika közelmúltbeli és jelenleg is tartó terrorellenes koncepciójának ismertetése után Sebastian Gorka a jövőről szól. Könyvének utolsó fejezetét az első oldalakon megfogalmazott célkitűzése megvalósításának szánja: az Amerika dzsihádisták feletti győzelmét biztosító stratégiák feltárásának.

Ennek során a szerző mindvégig azt hangsúlyozza, nem a terrorizmus az igazi ellenség, hanem a globális dzsihád. A vele szembeni hatékony harchoz elengedhetetlen a jelenség jellemzőinek alapos feltárása, megismerése és – ami a legfontosabb – az általa képviselt ideológia megértése. Csakis ezen ismeretek birtokában lehet olyan stratégiát kidolgozni, amely képessé tesz bennünket az egész világot fenyegető halálos ellenség legyőzésére.

Sebastian Gorka szerint a globális dzsihád megtestesítő Iszlám Állam transzregionális jellegű felkelés, mivel toborzása révén szíriai, líbiai és iraki területeket is megszerzett, míg a Boko

RECENZIO

Haram Kalifátusba történő befogadásával annak területeit is bekebelezte. Ezen túlmenően a valaha létezett leggazdagabb dzsihád csoporttal állunk szemben, amelyet az Armageddonba vetett hit és közösségi média tapasztalat visz előre, és amely az általa hitetlennek tekintetteket addig fogja pusztítani, amíg meg nem állítják. Az ideológia kapcsán Gorka nem győzi kiemelni: annak megértése nélkül tehetetlenek maradunk. A dzsihád megjelenése és az utóbbi évtizedekben való feltörése ugyanis nem magyarázható a szegénységgel és a jogfosztottsággal, annak egyetlen mozgató rugója van: a vallásos ideológia, mely szerint a világ minden népének az iszlám kalifátusban kell élnie.

Az író véleménye szerint a globális dzsihád elleni stratégia kialakításakor George Kennan az Amerikát fenyegető szovjet veszélyről szóló „Hosszú táviratában”, valamint a hidegháború megnyerésére szóló szupertitkos tervben, az NSC-68-ban foglaltakat kellene alapul venni, hiszen azok egyszer már hoztak biztos sikert az Egyesült Államok számára.

A tervet három párhuzamos irányvonalon látja kialakítandónak.

Mindenek előtt stratégiai szintű ellenpropaganda-kampány indítását javasolja a következő amerikai vezetésnek, amely kettős célt szolgálna: egyrészt nyíltan beszélni az ellenségről, elismerve annak valódi identitását és – ami a legfontosabb – ideológiai jellemzőjét, másrészt megerősíteni Amerika szövetségeseinek pozícióját.

A szemléletváltáson túl módosítást tart szükségesnek az amerikai haderő felhasználásában is. Gorka szerint az eddigi

RECENZIO

közvetlen harcba vonulásnak mostantól másodlagos jellegűnek kellene lennie, és kizárólag a dzsihád legmagasabb szinten mozgó vezetőinek beazonosítására és elpusztítására szolgálhatna. Amerika sokkal többet tehetne a dzsiháddal szembeni fellépés eredményességéért, ha katonáit, tengerészgyalogosait azon kormányzatok haderejének kiképzésére, segítésére „adná kölcsön”, amelyeket az Iszlám Állam megdönteni tervez. Azaz, nem fegyveresen avatkozna be más nemzetek védelmében az országukban, hanem az érintett országok saját erejét erősítve segítené őket a saját harcuk megnyerésében.

A harmadik irányvonal az oktatás és a humán hírszerzés területét érinti, az író a dzsihád doktrínájáról szóló országos szintű oktatási és kiképző program létrehozásában lát rációt. Hangsúlyozza, a modernkori technológia hasznos, mégis ennek a háborúnak legfontosabb eleme az emberi tényező.

Sebastian Gorka könyvének utószavában az átlag amerikai állampolgárhoz szól mondván, a globális dzsihád legyőzésében mindenkinek van küldetése. Ennek során fontos szerepet kap az egyén témával kapcsolatos önképzése, valamint a saját, közvetlen és szélesebb környezetének felvilágosítása.

Bár a szerző külön fejezetben tárgyalja az Amerika által kialakítandó stratégia lényegi elemeit, az ehhez kapcsolódó vázlat mégis a könyv utószavában kap helyet. A belföldi és nemzetközi feladatok felsorolása során azonban gyakorlatilag a korábban már ismertetett stratégiai irányvonalak megismétlésére kerül sor, ahhoz képest csak az egyiptomi és jordániai

RECENZIO

kormánynak javasolt anyagi és technikai segítségnyújtás, valamint a szent háború üzenetének delegitimizálását célzó közel-keleti, ázsiai és észak-afrikai területeket érintő pszichológiai háború kezdeményezése jelent többletet.

A kötet „melléklete” a témában érdekelt állampolgárok számára további ajánlott olvasmányokat és forrásokat jelöl meg, és szervezeteket mutat be, amelyek az ideológiai háborúval kapcsolatos önképzést segítik. A könyv George Kennan az Amerikát fenyegető szovjet veszélyről szóló „Hosszú távirat”, valamint a hidegháború megnyerésére szóló szupertitkos terv, az NSC-68 teljes terjedelmében való leközlésével zárul.

Összegzésként az mondható el a könyvről, hogy amikor valaki olvasni kezdi, elsöre – a címből kiindulva – akár még csalódott is lehet. A szerző ugyanis több fejezeten át igen sok figyelmet szentel a dzsiháid múltjának, kialakulása folyamatának és ideológiája alakulásának. A végén mindez azonban értelmet nyer, és ez tulajdonképpen a könyv tanulsága is: a dzsiháid elleni háború nem fizikai ellenséggel vívott, ország területekért folyó harc, hanem egy mélyen gyökerező, elvakult, fanatikus eszméket valló ideológiával történő szembeszállás. Ezért olyan fontos annak részletes, alapos, minden lehetséges szempont szerinti bemutatása, mert csak a megismerést és megértést követően leszünk képesek a megfelelő stratégia kialakítására. És valóban, a szerző lényegre törően, mindenki, akár a témában eddig járatlanok, számára is könnyen érthetően mutatja be a dzsiháid kialakulását, ideológiai fejlődését.

RECENZIO

Ugyanez a részletesség és átláthatóság már nem mondható el a Gorka által felvázolt stratégiáról, amely nagyrészt egy általános, konkrétumokat és részletesen kidolgozott ajánlásokat ténylegesen nem tartalmazó terv. Igaz azonban az is, hogy a szerző nem egy haditerv kidolgozását vállalta könyvében, hanem a dzsihád elleni stratégiai terv „első megfogalmazására” törekedett és ennek eleget is tett.

A szerző gördülékeny stílusával könnyed és olvasmányos művet tár az olvasó elé, amely különösen hasznos lehet mindazok számára, akik először olvasnak a terrorizmussal kapcsolatban, vagy akik annak ideológiai szemszögű megértésére tesznek kísérletet.

Publikációs felhívás

1. A Terror & Elhárítás című folyóirat publikálás céljából magyar, valamint angol nyelven készített kéziratokat – tanulmányokat és könyvrecenziókat – fogad be, amelyekért honoráriumot nem fizet.

2. A kéziratnak Word formátumban kell készülnie. Terjedelme a tanulmányok esetében 15.000 - 42.000 karakter, rendkívüli esetben, a tudományos érték szem előtt tartása mellett a felső határ elérheti a 48.000 karaktert. A maximális karakterszámnál hosszabb, illetve a 14.000 karakternél rövidebb tanulmányok a további megjelentetési eljárásból kizárásra kerülnek. Recenziók esetében minimális elvárás a 10.000, míg a maximális terjedelem a 25.000 karakter.

3. A tanulmány kezdőlapjának kötelező elemei

- 12 pontos helykihagyás.
- A szerző neve (14-es betű), félkövér aláhúzott.
- a szerző titulusa (12-es betű, dőlt, előtte és utána auto térköz).
- 12 pontos helykihagyás (előtte és utána auto térköz).
- A tanulmány címe magyarul (14-es betű, félkövér, előtte és utána auto térköz).
- 10 pontos helykihagyás (előtte és utána auto térköz).
- Abstract felirat (12-es betű, félkövér, előtte és utána auto térköz).

- 5-8 soros angol nyelvű összefoglaló (11-es betű, dőlt, előtte és utána auto térköz, angol nyelvű tanulmányok esetén az összefoglaló magyar nyelven íródjon).
- 12 pontos helykihagyás (előtte és utána auto térköz).

Ezeket követően kezdődhet a tanulmány szövege.

4. A kézirat betűtípusa az Arial, a követendő betűméret a 12, sorköz 1,5, igazítás sorkizárt, a margók mind 2,5 cm. A hivatkozások a lábjegyzetben helyezendők el.

5. A tagolás a címek esetében csak dőlt betűtípussal, gondosan tagolt legyen alcímekkel, római és arab számmal, például I., azután 1, majd alszámozással 1.1.

6. Hivatkozások (lábjegyzetek) formája:

– Könyvre történő hivatkozás:

Szerző teljes neve (vezetéknév és keresztnév kurzivált) – kettőspont – mű címe – pont – a kiadás helye – vessző – a kiadó neve (cégforma nélkül) – vessző – kiadás éve – pont – oldalszám (de: semmi egyéb, pl. „p.”, vagy „old.”).

Példa: *Eörsi Gyula*: A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve. Budapest, KJK, 1966. 134.

– Tanulmánykötetben szereplő műre történő hivatkozás:

Szerző teljes neve (vezetéknév és keresztnév kurzivált) – kettőspont – mű címe – pont – In – kettőspont – kötet címe (szerk. szerkesztő neve) – pont – kiadás helye – vessző – kiadó neve (cégforma nélkül) – vessző – kiadás éve – pont – oldalszám.

Példa: *Ádám Antal*: Az alkotmányi értékek pluralitása és versengése. In: Jog – értékek – erkölcs. (Acta Humana Studiosorum) Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 2006. 41-77.

– Folyóiratban szereplő cikkekre történő hivatkozás:

Szerző teljes neve (vezetéknév és keresztnév kurzivált) – kettőspont – mű címe – pont – folyóirat címe – pont – folyóirat évfolyama – folyóirat száma („sz.” rövidítéssel) – pont – oldalszám.

Példa: Boronkay Miklós: Hipotetikus okozatosság a kártérítési jogban. Jogtudományi Közlöny. 2008. 3. sz. 119-128.

– Internetes forrásra történő hivatkozás:

Szerző teljes neve (ha szerepel, vezetéknév kurzivált) – kettőspont – mű címe (ha szerepel) – pont – URL címe – szóköz – zárójelben a letöltés dátuma (az a dátum, amikor utoljára láttuk az interneten az adott anyagot) év, hónap (arab számmal), nap ponttal elválasztva szóköz nélkül

Példa: Chronowski Nóra – Petrétei József: Az Európai Unió jövőbelialkotmánya.

http://www.alkotmany.ngo.hu/2001_dec_15_chronowski_petretei.htm (2005.09.07.)

– Ugyanazon forrásra történő többszöri hivatkozás:

Az első, teljes hivatkozás után elég, ha megjelöljük a szerző vezetéknévét (vezetéknév kurzivált), és utána az „i.m.” rövidítést használjuk.

Példa: *Grosschmid*: i.m. 669.

- Amennyiben a tanulmányban az adott szerző több művére is hivatkozunk, a vezetéknev (vezetéknev kurzivált) és a kettőspont után szintén az „i.m.” rövidítést használjuk, majd utána zárójelben megjelöljük azt a lábjegyzetszámot, ahol először került meghivatkozásra a mű.

Példa: Eörsi: i.m. (2. jegyzet) 133.

- Saját hivatkozásra történő utalás:
Amennyiben szerző saját, korábbi lábjegyzetére utal vissza a lásd rövidített alakja – pont – jegyzet száma – pont – jegyzet alkalmazható.
Példa: Ld. 15. jegyzet.

- Egyéb dokumentumokra és jogforrásokra történő utalás:
Tekintettel arra, hogy ezek igen különbözőek lehetnek – azt a jelzést kell alkalmazni, amelyet a dokumentum kibocsátója (pl. minisztérium, valamely hatóság, bíróság stb.) hivatalosan alkalmaz. (Eltérő írásjel hiányában a hivatkozások (lábjegyzetek) végére mindig pontot kell tenni!)

7. A lábjegyzetek a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelölendők.

8. A táblázatok és ábrák a törzsszövegen kívül, a kézirat végén kerülnek elhelyezésre.

9. A kéziratokat a tt@tek.gov.hu e-mail címre kérjük megküldeni.

10. A szerkesztőségnek megküldött, az előzetes szűrés alapján a formai követelményeknek megfelelő kéziratokat a szerkesztőség szakterületi felelős szerkesztői tekintik át. A közlés feltétele, hogy a szerkesztőség annak megjelentetését támogassa. Amennyiben a szakterületért felelős szerkesztők a kéziratot átdolgozandónak találják, úgy azt – javítás céljából az átdolgozandó részek, valamint a javítási határidő megjelölésével – a szerkesztőség elektronikusan visszaküldi a szerzőnek. A publikálási feltételeket nem teljesítő kéziratokat a szerkesztőség nem őrzi meg, annak rendszerből való törlésére haladéktalanul intézkedik.

